

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 126 leden, te weten:

Alders, Andela-Baur, Van Baars, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, Beinema, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, J. J. P. de Boer, De Boois, Borgman, Braams, Brouwer, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, Cornelissen, Couprie, Dales, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Van Dijk, Dijkstal, Van Dis, Dolman, Engwirda, Van Erp, Van Es, Eshuis, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Franssen, Frinking, Gardeniers-Berendsen, Gerritse, De Grave, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Hermsen, Hummel, Jabaaij, Jacobse, Joekes, Kamp, Keja, Van Kemenade, Knol, Kombrink, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Stautterener, Mateman, Van der Mei, Meijer, Metz, Mik, Moor, Müller-van Ast, Niessen, Nijhuis, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Patijn, De Pree, Rempt-Halmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schartman, Schreuders, Schutte, Van der Spek, Spieker, Stemerding, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Van Thijn, Toussaint, Den Uyl, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, B. de Vries, K. G. de Vries, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren Deetman, Minister van Onderwijs en Wetenschappen, De Ruiters, Minister van Defensie, Van Aardenne, vice-Minister-President, Minister van Economische Zaken, De Koning, Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Van Leijenhorst, Staatssecretaris van Onderwijs en

Wetenschappen, Koning, Staatssecretaris van Financiën en De Graaf, Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Duinker, Jorritsma-Lebbink, Ubels-Veen, Nijland, Poppe en Tripels, wegens bezigheden elders;

Wiebenga, wegens ziekte;

Kosto, wegens verblijf buitenslands, de hele week;

Van der Doef, wegens verblijf buitenslands, ook morgen;

Van den Bergh, wegens verblijf buitenslands;

Wallage, Müller-van Ast, Dales, M. P. A. van Dam, Kombrink, Van Kemenade, Van der Louw, Stemerding, Den Uyl en Van Agt, alleen voor het eerste deel van de vergadering.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Joekes, die het heeft gevraagd.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de agenda van deze week wil ik namens de meerderheid van de vaste Commissie voor Financiën het volgende aan u en aan de Kamer voorleggen. U zult zich herinneren dat de Kamer verleden week heeft besloten de vier fiscale wetsontwerpen die nu onder punt 8 op de agenda staan, voor behandeling deze week op de agenda te plaatsen. De vaste commissie heeft kennis genomen van latere informele voornemens ter zake en vreest dat deze ontwerpen niet formeel, maar materieel weer van het toneel zullen verdwijnen, aangezien zij nu op een zodanige plaats staan dat zij waarschijnlijk niet meer in behandeling zullen komen. De vaste commissie

zou dat bijzonder betreuren, aangezien die ontwerpen deel uitmaken van het financieel-fiscale regime van 1983, terwijl de resultaten van aanzienlijk belang zijn voor de schatkist en de wetsontwerpen inderdaad nog deze week behandeld zouden moeten worden om in werking te kunnen treden.

Daarom stelt de meerderheid van de vaste commissie voor, nu uitdrukkelijk vast te stellen dat die ontwerpen – en desnoods alleen wetsontwerp 17 670, maar bij voorkeur alle vier – deze week plenair zullen worden behandeld, voor zover zelfs een Kamer zoiets met zekerheid kan vaststellen.

Het komt ons voor, gezien de beschikbaarheid van bewindslieden met betrekking tot deze en andere onderwerpen, dat daarmee het beste een begin zou kunnen worden gemaakt meteen na deze regeling van werkzaamheden. De prijs daarvoor, die gelegen zal moeten zijn in een merkbare spreektijdrantsoenering, zijn de woordvoerders van de meerderheid van de vaste commissie uiteraard bereid te betalen.

De **Voorzitter**: Wat het concrete voorstel betreft – ik geef dadelijk het woord aan andere leden –, onmiddellijk beginnen, lijkt mij niet mogelijk, omdat de nota naar aanleiding van het eindverslag en ik geloof zelfs het eindverslag nog niet in druk zijn verschenen. De leden hebben daarvan dus nog geen kennis kunnen nemen.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Met respect, niet 'in druk verschijnen' is geen absolute verhindering, aangezien U weet dat dergelijke stukken in geval van nood mondeling kunnen worden uitgebracht.

De **Voorzitter**: In druk zijn de stukken van drie van de vier wetsontwerpen nog niet verschenen.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Zonder dat ik op het orde-aspect inga, vraag ik aan de voorzitter van de vaste Commissie voor Financiën wanneer deze commis-

Voorzitter

sie heeft vergaderd. Heeft zij dat gedaan nadat de Kamer de vorige week hierover al een beslissing had genomen?

De heer **Joekes** (VVD): De commissie heeft, zoals de geachte afgevaardigde de heer Wöltgens weet, niet vergaderd. Wanneer evenwel de vertegenwoordigers van partijen in de commissie daarover zijn gepolst, mag een dergelijk voorstel – dat is herhaaldelijk gebeurd en dat is helemaal geen punt – rechtsgeldig worden gedaan en het is bij deze gedaan.

De **Voorzitter**: De heer Joekes heeft dus gesproken namens zichzelf en al degenen die zich daarbij aansluiten.

De heer **Joekes** (VVD): Inderdaad, en dat zijn de leden van de fractie van de VVD, de leden van de fractie van het CDA en wellicht de leden van andere fracties. De heer Van Dis knikt mij instemmend toe. Ik heb dus gesproken namens de meerderheid van de commissie.

De **Voorzitter**: De heer Gerritse vraagt niettemin het woord.

De heer **Gerritse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag in genen dele het woord om de heer Joekes tegen te spreken, want hij heeft mede namens ons gesproken.

Ik vraag, wat de regeling van werkzaamheden betreft, om een andere reden het woord. Wij zullen het op prijs stellen, wanneer het in de planning zodanig kan worden geregeld dat het antwoord van de Regering in het sociale debat vanavond kan aanvangen, opdat het debat morgenochtend afgehandeld kan worden. Vervolgens zullen de stemmingen morgen na de lunchpauze kunnen plaatsvinden.

De **Voorzitter**: Het laatste kan niet. Ik kom op het punt van de heer Joekes aanstonds terug. Vanavond zou inderdaad de dupliek kunnen plaatsvinden. Er is mij gezegd dat er een derde termijn komt en waarschijnlijk nog een uitgebreide schorsing. Ik kan dus niet garanderen dat, wanneer die derde termijn wordt toegestaan, wij morgenmiddag kunnen stemmen. Ik wil best via een informele regeling bevorderen dat wij vanavond met de dupliek beginnen, maar dat betekent niet dat wij in ieder geval morgen na de lunchpauze kunnen stemmen. Dat kunnen wij natuurlijk wel proberen. Het is echter niet zeker dat het lukt.

De heer **Gerritse** (CDA): Een garantie kan ik uiteraard niet van u vragen,

maar wanneer u hiernaar wilt streven, liggen onze intenties vast. Wij willen gaarne dat de Eerste Kamer hiermee tijdig kan beginnen.

De **Voorzitter**: Het gaat er in de eerste plaats om dat de Tweede Kamer de juiste procedures volgt.

De heer **De Vries** (CDA): Het lijkt mij dat wij hier de afspraak kunnen maken dat het debat over de sociale onderwerpen in ieder geval wordt afgerond voordat de stemmingen morgen plaatsvinden.

De **Voorzitter**: En dus eventueel later plaatsvinden dan onmiddellijk na de lunchpauze, althans wat dat onderwerp betreft.

De heer **De Vries** (CDA): Wij kunnen hier vandaag de afspraak maken dat wij ons voornemen om morgenochtend tijdig bij het begin van deze vergadering het debat voort te zetten. Wanneer er dan tijd nodig is voor beraad, is dat mogelijk tussen vanavond, na het einde van de vergadering, en morgenochtend, vóór het begin van de vergadering. Dat lijkt mij toch een niet onredelijke termijn.

De **Voorzitter**: Dat betekent eventueel dat fracties morgen om half negen moeten gaan vergaderen.

De heer **De Vries** (CDA): Indien zij dat wensen, kan dat.

De **Voorzitter**: Inderdaad!

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben de laatste weken zoveel wetsontwerpen met spoed moeten afhandelen, dat wij ons af en toe zorgen maken over de zorgvuldigheid, die de Kamer daarbij in acht neemt. Vorige week hebben wij, althans volgens mijn herinnering, voor het eerst meegemaakt dat er wetsontwerpen in concept bij commissies in de procedure werden opgenomen, voordat de Raad van State zelfs maar advies had kunnen uitbrengen. Dat soort zaken zullen wij natuurlijk met z'n allen enigszins zorgvuldig in de gaten moeten houden.

Wij worden nu geconfronteerd met voorstellen van de heer Joekes die, nadat wij daar vanmorgen informeel over waren ingelicht, bij ons toch wel op de grootst mogelijke bedenkingen stuiten. U hebt al opgemerkt dat van een aantal wetsontwerpen die de heer Joekes maar liefst dadelijk op de agenda wil zetten, een aantal witte stukken nog niet eens in druk is verschenen. Sterker nog: zij zijn ook niet in gestencilde vorm bij de leden van mijn fractie aanwezig. Zij zijn gewoon niet aan ons toegezonden.

Waarschijnlijk hebben de leden van de vaste commissie er de beschikking over, maar het lijkt mij een eerste vereiste dat alle kamerleden in staat zijn geweest om de gedachtenwisseling met de Regering ook schriftelijk te volgen, voordat wij in deze zaal in debat gaan voor het mondelinge deel van de behandeling van wetgeving. Tegen dat aspect van het voorstel van de heer Joekes wil ik met de grootste kracht stelling nemen. Ik ben niet bereid, evenmin als mijn fractie, mee te werken aan de behandeling van wetsontwerpen, waarvan wij de stukken niet hebben kunnen lezen omdat wij ze niet hebben ontvangen. Dat zou de hele Kamer zich eigenlijk moeten aantrekken.

Verder wil ik het hebben over de spreektijdbeperking die de heer Joekes eveneens naar voren bracht. In de Kamer zijn wij daar over het algemeen zuinig mee, zeker bij wetgeving. Bij wetgeving gaat het immers om zaken die voor het hele land bindend werken en die hier met zorg moeten kunnen worden besproken en waarop amendementen moeten kunnen worden voorbereid. Wij zijn dus in beginsel tegen een dergelijke beperking. In noodgevallen is het wel eens gebeurd.

Als wij nu kijken naar de wetsontwerpen waarover de heer Joekes spreekt en wij zien dat daarvoor 7 à 8 uur is geprogrammeerd – het gaat immers om fiscale wetsontwerpen van grote importantie – zou dat betekenen dat de spreektijd voor die wetsontwerpen zou moeten worden ingedikt tot $\frac{1}{4}$ van de tijd die de Kamer daarvoor nu denkt nodig te hebben. Tevens betekent dit, dat andere zeer belangrijke wetsontwerpen die op de agenda staan, bijna van spreektijd worden beroofd en dat wij als Kamer daarop eigenlijk alleen maar een stempel mogen zetten. Dat is niet de bedoeling van deze Kamer, want wij moeten die wetgeving behoorlijk afhandelen.

De vorige week heb ik er al op gewezen dat, als de Kamer een verlanglijst maakt zonder op de tijd te letten, zij in grote problemen komt. Desondanks is de hele verlanglijst toch weer opgemaakt, met als resultaat een soort 'Sinterklaasverlanglijst'. Wij werken die voor woensdag niet af, als wij dat op een fatsoenlijke manier willen doen. Spreektijdbeperking wijzen wij af, evenals behandeling nu. Als de heer Joekes vindt dat het allemaal moet worden behandeld, moet hij maar met voorstellen komen om hetzij later

Voorzitter

door te vergaderen, hetzij donderdag te vergaderen of vrijdag of op Eerste Kerstdag. Dat willen wij allemaal in overweging nemen, mits de behandeling van de wetten op een zorgvuldige manier gebeurt.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! De financiële wetsontwerpen stonden achteraan op de agenda. Wij hebben de laatste stukken van een aantal van die wetsontwerpen nog niet gekregen. Vanmorgen om vijf over twaalf is ons medegedeeld wat de heer Joekes namens een meerderheid van de vaste Commissie voor Financiën wilde voorstellen. Ik vind het uitermate on hoffelijk jegens een aantal fracties van deze Kamer en jegens individuele kamerleden om zonder dat er een vergadering van de commissie plaatsvindt via onderling overleg zoiets te regelen. Nog on hoffelijker vind ik het dat ook nog wordt voorgesteld om vanmiddag om twee uur met de behandeling te beginnen. Ik vind dat wij de afgelopen week al op de rand hebben gebalanceerd van een zorgvuldige behandeling van wetsontwerpen en dat wij hiermee echt over de grens gaan.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de Kamer gehoord, met de behandeling van de fiscale wetsontwerpen te beginnen op woensdag bij het begin van de vergadering. Ik voorzie dat andere onderwerpen daarvan het slachtoffer zullen worden. Dat heb ik donderdag jongstleden al gezegd en dat herhaal ik. Zoals de heer B. de Vries opmerkte, zal, ook wat mij betreft, de consequentie moeten zijn dat wij donderdag vergaderen. Daaromtrent heb ik reeds op m'n eentje de nederlaag geleden, dus dat voorstel is van mij niet te verwachten.

De heer **De Vries** (CDA): Dan doe ik het voorstel! Wij hebben begrip voor wat mijn naamgenoot de heer De Vries naar voren heeft gebracht over spreektijdbeperking. Als wij die zaak op een verantwoorde en zorgvuldige wijze willen bespreken, zal naar ons oordeel de consequentie wellicht zijn dat wij aanstaande donderdag moeten vergaderen. Wij zijn bereid die consequentie te aanvaarden. Ik spreek in dit verband ook namens de fractie van de VVD.

De **Voorzitter**: Wilt u dat morgen na de lunchpauze formaliseren, als blijkt dat wij niet sterk op het schema inlopen?

De heer **De Vries** (CDA): Dat zal ik doen!

Mijnheer de Voorzitter! U hebt nu een voorstel gedaan ten aanzien van de fiscale wetsontwerpen. Ten aanzien van het debat over de sociale onderwerpen, neem ik aan dat gehoor wordt gegeven aan het verzoek van de heer Gerritse. Hij stelde voor daarmee vanavond te beginnen.

De **Voorzitter**: Dat hadden wij naar ik meen al afgesproken. Zo had ik het althans bedoeld.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik neem de vrijheid niet nu een procedurevergadering van de vaste commissie bijeen te roepen om toch namens de meerderheid van de commissie te zeggen dat wij met uw voorstel over het beginnen op woensdag volledig content zijn, in de veronderstelling dat wij die wetsontwerpen dan ook die dag tot en met de stemmingen zullen kunnen afhandelen. Ik zie u instemmend knikken.

Ik betreur het erg dat mij de kwalificatie 'onhoffelijk' is geworden. Ik kan de verzekering geven dat ik mij dat aantrek en dat het nimmer mijn doel is om tegen wie dan ook onhoffelijk te zijn, tenzij daartoe uitgelokt. Dat is hier overigens niet het geval. Ik troost mij met de gedachte dat ik in de komende jaren ten aanzien daarvan een nog betere indruk zal kunnen vestigen.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Het ligt toch niet in de bedoeling bij het debat over de RWW voor 16- en 17-jarigen een spreektijdbeperking in te stellen? Dat wetsontwerp is namelijk zeer summier voorbereid. Daarbij is een spreektijdbeperking niet acceptabel.

De **Voorzitter**: Zoals donderdag vastgesteld, geldt de spreektijdbeperking alleen voor het debat over de brief over de geneesmiddelen. Andere onderwerpen gaan mede over wetsontwerpen.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Machtiging tot mede-oprichting van de Stichting Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael'** (Wet Stichting Instituut Clingendael) (17 667).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **De Waart** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In zekere zin is de wettelijk noodzakelijke machtiging tot mede-oprichting van de Stichting Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen een formaliteit. Immers, alle fracties die een inbreng in het verslag hebben geleverd, stemmen in met het onderhavige wetsontwerp, ook de Partij van de Arbeid.

Internationale vraagstukken en het buitenlands en veiligheidsbeleid van Nederland behoren tot de kernpunten van de huidige maatschappelijke discussie. Iedere kans om onze kennis hieromtrent te verbreden en te verdiepen moet worden aangegrepen. Het fuseren van een aantal verspreide instellingen en het concentreren van een aantal deskundigen in een stimulerende omgeving als Clingendael is zo'n kans. De onderlinge discussies tussen deskundigen kunnen verbredend werken, de mogelijkheden tot coördinatie van werkzaamheden vergroten de kans dat de studies meer op elkaar kunnen worden afgestemd en op de behoeften van beleid en maatschappij.

Het belang van het onderhavige onderwerp vraagt niet alleen onze instemming met de integratie als zodanig, maar ook een kritische benadering van de uitvoering. Zo zijn er, naast de onmiskenbare voordelen van een gezaghebbend instituut op het gebied van buitenlands beleid en veiligheidsvraagstukken, ook nadelen die gedeeltelijk zijn opgeroepen door de ambitieuze opzet van het instituut zelf.

De huidige politieke verhoudingen zijn complex. De vele paradoxen op het gebied van de veiligheidsproblematiek zijn bijzonder gecompliceerd. De een wil ontwapenen vanuit een krachtige positie en wil daardoor eerst bewapenen. De ander wil de vrede bevorderen via de zekerheid van totale wederzijdse vernietiging in tijden van een conflict. Het is zo langzamerhand voor vrijwel iedereen mogelijk om bij zijn mening een geaccepteerde redenering op te zetten en op te bouwen.

Onder deze omstandigheid kan iedere mening rekenen op bestrijding en onderwerp van politieke controverse worden, hoe zorgvuldig die mening ook tot stand is gekomen. Hiervoor hoeft men op zichzelf niet bang te zijn. Men kan wel vragen hoe een onafhankelijk instituut het best kan omgaan met deze maatschappelijke realiteit.

De Waart

Door mijn fractie is in het voorlopig verslag naar voren gebracht, dat het goed zou zijn, indien het instituut als zodanig geen mening uitdroeg over onderwerpen van buitenlands beleid, maar publikaties en adviezen uitbracht onder de verantwoordelijkheid van de auteurs zelf. Daarvoor waren nogal wat argumenten aan te voeren.

In de eerste plaats kan de totstandkoming van zo'n mening moeilijk worden geregeld. Hoe doet men dat? Gaat men stemmen en waar gebeurt dat? Gebeurt dat in de directie, in de stafvergadering of in het bestuur? Wie heeft stemrecht? Hebben ook de boven de formatie aangestelde militairen en ambtelijke deskundigen stemrecht? Waar wordt over gestemd? Stemmen is normaliter mogelijk over een te volgen gedragslijn, maar hierbij is dat zelden het geval.

Vaak zullen de stemmingen in dit geval gaan over verschillen van mening over interpretatie en, nog sterker, over feiten. Over feiten kun je al helemaal niet stemmen. De analyse van feiten wordt op deze wijze bemoeilijkt, omdat men er bij de analyse moeilijk punten uit kan halen die op de ene manier wel en op de andere manier niet tot de mening van het instituut behoren. Hoe wordt zo'n stuk geïntegreerd en hoe komt zo'n analyse tot stand? Als dit in grote mate gebeurt, is er dan niet sprake van de een of andere vorm van censuur?

Mijn fractie heeft dan ook gemeend bij haar mening die in het voorlopig verslag naar voren is gebracht, te insisteren.

In het voorlopig verslag staat namelijk, dat de PvdA van oordeel is dat de mening van het instituut niet als zodanig naar buiten kan worden gebracht, noch in adviezen noch in publikaties. Deze mening moet worden uitgebracht onder verantwoordelijkheid van de auteurs zelf. Wanneer de Minister hierover geen toezegging kan doen, zullen wij hierover een motie indienen. Ik zal dat aan het eind van mijn betoog doen, omdat ik denk dat dit de discussie zal bevorderen en in ieder geval bekorten.

Een ander punt van kritiek betreft de verplichte 'screening' van alle medewerkers. Dit gaat ons te ver. Vanzelfsprekend worden stafleden die concrete geheime stukken moeten bestuderen 'gescreend'. Zij zijn daarbij uiteraard ook gebonden aan de verplichtingen van geheimhouding. Het in het algemeen verplicht stellen van een 'screening' kan echter

inhouden dat het instituut wordt afgeschermd voor vrijwel iedereen die wel eens een radicale of een afwijkende mening heeft geuit. Ik denk dat dit de waarlijke onafhankelijkheid van zo'n instituut niet zal bevorderen. Mijn fractie vraagt de Minister dan ook, dit nog eens te heroverwegen.

Naar aanleiding hiervan kunnen nog enkele andere opmerkingen worden gemaakt over de onafhankelijkheid. In de nota naar aanleiding van het verslag wordt medegedeeld, dat voor de op persoonlijke titel benoemde leden van de Raad van Toezicht zal worden gestreefd naar een zekere maatschappelijke spreiding. Ik hoop dat het vanzelfsprekend wordt geacht dat dit ook zal gelden voor alle anderen in sectoren van het instituut, zoals bestuur, directie en personeel.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid De Waart wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

spreekt als haar mening uit, dat publikaties en adviezen van het instituut moeten worden uitgebracht onder verantwoordelijkheid van de betrokken auteur en niet als mening van het instituut als zodanig naar buiten moeten worden gebracht;

nodigt de Regering uit deze mening in de statuten tot uiting te laten komen, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 7 (17 667).

□

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft met voldoening kennis genomen van het nu in behandeling zijnde wetsontwerp en wil met nadruk wijzen op het belang van een enkel geïntegreerd instituut. Tevens willen wij de Minister dankzeggen voor de beantwoording van de door ons gestelde vragen in het voorlopig verslag.

Al tijdens het kabinet-Den Uyl werd gesproken over het samengaan van enige te Den Haag werkzame instellingen op het gebied van de internationale betrekkingen. Zoals het er nu naar uitziet, krijgt Nederland per 1 januari 1983 het lang verwachte onafhankelijke instituut voor studie en voorlichting op het vlak van internationale vraagstukken, het buitenlandse beleid en het defensiebeleid van Nederland.

Wij zijn met de Regering van mening dat de oprichting van een enkel geïntegreerd instituut op het gebied van internationale vraagstukken en het buitenlandse veiligheidsbeleid van Nederland van wezenlijk belang is. Het onderzoek op dit terrein

De heer Wagenaar (RPF)

Wagenaar

is nogal gefragmenteerd en daarmee samenhangend, verdeeld over een aantal zowel financieel als personeel niet optimaal toegeruste instellingen. Mijn fractie spreekt de hoop uit dat het op te richten onafhankelijke instituut zich in de loop der jaren een internationale reputatie zal verwerven. In elk geval zal, naar wij hopen, een bundeling van krachten leiden tot een efficiëntere werkwijze en een verhoging van de kwaliteit.

In dit verband willen wij met enige terughoudendheid verwijzen naar de opmerkingen van dr. Brands in de 'Internationale Spectator' van augustus 1982. Nederland mag dan wel een groot buitenland hebben en veel boodschappen voor dat grote buitenland, maar misschien is één groot instituut voor internationale zaken wel veel te veel voor zo'n klein land, althans als het gaat om een instituut waar politici van het eigen land niet omheen kunnen zonder zich te blameren.

Thans kom ik tot enkele opmerkingen over het wetsontwerp als zodanig. In het voorlopig verslag heeft mijn fractie, evenals die van de VVD, vragen gesteld over het gedeeltelijk blijven voortbestaan van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken en de VIRO. In dit verband heeft mijn fractie gesproken over de tweeslachtigheid in de constructie, wat betreft NGIZ en VIRO, die gedeeltelijk in de Stichting Instituut Clingendael worden geïncorporeerd. Zijn de overige activiteiten duidelijke gedefinieerd? In de nota naar aanleiding van het verslag wordt slechts gesproken over het organiseren van lezingen enzovoorts. Graag zouden wij alsnog een toelichting van de Minister krijgen.

Naar aanleiding van vragen van mijn fractie en andere in het voorlopig verslag over de verhoudingen tussen de organen van de stichting willen wij nog het volgende opmerken. Uit het gestelde in de tweede alinea van lid 2 van artikel 9 blijkt dat de Raad van Toezicht goedkeuring dient te geven aan het bestuur voor benoemingen, terwijl volgens artikel 18, lid 2, laatste alinea, de raad zelf alleen maar advies behoeft te vragen aan het bestuur.

Er is, met andere woorden, duidelijk sprake van een hiërarchische verhouding, namelijk raad van toezicht, bestuur en directie. Merkwaardigerwijs komt dit niet tot uiting in de opzet van de statuten, waarin het bestuur, artikelen 7 t/m 16, voor de raad van toezicht, artikelen 17 t/m 24, wordt

behandeld. Is het niet wenselijk, gezien de duidelijk tot uiting komende hiërarchische verhouding, deze volgorde om te keren en ook in de slotbepaling aan te houden?

Ten slotte wil mijn fractie nogmaals de nadruk leggen op het eigen karakter van de cursussen van het Defensie Studie Centrum. Hierbij stond het militaire aspect steeds op de voorgrond. Dit moet naar het oordeel van mijn fractie zo blijven. Het is daarom van belang dat de statuten voorzien in een mogelijkheid om militairen, zowel in als buiten de formatiesterkte, in het instituut Clingendael te laten meewerken.

□

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Zoals reeds uit de bijdrage van mijn fractie in het voorlopig verslag moge blijken, staat de fractie van het CDA zeer positief tegenover dit wetsontwerp. Het betreft een uniek landgoed dat centraal gelegen is. Mijn fractie acht het ook van belang, dat de recreatie niet in gevaar wordt gebracht door parkeerfaciliteiten te creëren buiten het landgoed om. Het betreft een bundeling van inspanningen, wat voorlichting, bewustwording, opleiding en studie van het buitenlands beleid in al zijn schakeringen betreft. Het gaat om een verdieping, een brede voorlichting, naar het 'brede publiek' toe. Dit is zeer noodzakelijk. Clingendael mag derhalve geen contemplatief oord voor de 'incrowd' worden.

De samenstelling van het bestuur roept enkele vragen op, met name waar het de draagvlakverbreding betreft. Op dit punt hebben wij ook gesproken tijdens het debat over de NCO. Er moeten zoveel mogelijk groeperingen uit de Nederlandse samenleving bij betrokken worden. Mijn vraag is, of hieraan in de huidige constructie voldoende wordt gedaan. Het gaat met name om de pluriformiteit en de onafhankelijkheid van de informatie. De oorsprong en de aard van de onderscheiden instituten zijn volstrekt verschillend.

Het NIVV staat aan de ene kant en het Defensie Studie Centrum staat aan de andere kant. Dit instituut mag derhalve geen verlengstuk van de overheid worden. Het moet geen 'his masters voice' worden! Er moet sprake zijn van gevraagde en ongevroegde studie en voorlichting naar Regering, parlement en bevolking toe.

Het probleem is, in hoeverre dit instituut als zodanig eigen meningen

kan hebben. De heer De Waart heeft hierover ook al gesproken. Wie bepaalt die meningen? Doet de directeur dit, moet het bestuur het, of doen het de medewerkers zelf? Het NIVV publiceerde vroeger altijd onder de naam van de auteurs. Dit werkte zeer goed. Het werkte bovendien de onafhankelijkheid van het NIVV zeer in de hand. Mijn vraag is, hoe deze nieuwe constructie zich verhoudt tot bijvoorbeeld de WRR. Heeft men hier dezelfde formule gehanteerd? Ook de heer De Waart heeft al gevraagd hoe dit in buitenlandse instituten, zoals het SIPRI en Chatham House, is geregeld.

Een andere vraag is, hoe het hoofdredacteurschap van de Internationale Spectator in deze constructie past nu de huidige hoofdredacteur Helderling gaat aftreden. Wordt het een aparte figuur, of wordt het de directeur van het instituut? Als het laatste het geval is, zou dit een cumulatie van activiteiten betekenen waarover ik enige aarzelingen heb.

Ik kom ten slotte bij het personeel. Het mag er niet toe leiden – mede gezien het feit dat defensie een belangrijke rol speelt – dat Clingendael een dure parkeerhaven gaat worden voor hoge militairen. De vrees is aanwezig dat dit ten koste zou kunnen gaan van de vervulling van vacatures. Ik heb begrepen dat generaal Voskuil nog enige tijd aan het instituut verbonden blijft. De vraag doet zich dan voor, uit welke pot hij betaald wordt.

Gaat dit niet ten koste van personeel dat op een lager niveau is ingeschaald? Er is al gevraagd naar de onafhankelijkheid van het onderzoek. Ik kan mij zeer wel voorstellen, mede gezien de gelieerdheid, direct en indirect, met de ministeries, dat een zekere toegang tot geclassificeerd materiaal wellicht noodzakelijk is.

Als ik echter terugkom op de periode van het NIVV, kun je je afvragen in hoeverre wetenschappelijk onderzoek kan worden verricht zonder kennis te nemen van geclassificeerd materiaal. Als je dat doet, kan ik mij voorstellen dat, net als in de tijd van het NIVV, mensen op persoonlijke titel, bij voorbeeld het lidmaatschap van ADA, toegang hebben tot dat geclassificeerde materiaal. Daarvoor behoeft dan geen aparte regeling te worden getroffen. Wat zijn dus de procedures ten aanzien van het geclassificeerde materiaal? Ik vraag dit vooral omdat op de Minister de verantwoordelijkheid berust, vast te stellen wat wel en wat niet als

Gualthérie van Weezel

geclassificeerd materiaal ter beschikking wordt gesteld.

Uit het hele stuk is mij volstrekt onduidelijk gebleven of de arbeidsvoorwaarden voor het personeel al dan niet met ingang van 1 januari geregeld zijn. Het is merkwaardig dat het instituut fysiek op 1 januari start, terwijl de arbeidsvoorwaarden niet of nauwelijks zijn geregeld. Ik heb dat ten minste niet uit de stukken kunnen halen, zelfs niet hoe de relatie tot het ABP is.

Kan de Minister mij vertellen of het bericht over de VIRO juist is dat tal van salarissen de laatste tijd nog niet zijn uitbetaald en dat is nagelaten, pensioenpremies te voldoen?

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Het is de bedoeling dat per 1 januari aanstaande het instituut Clingendael gaat functioneren als een soort fusie tussen het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken, het Defensie Studie Centrum, de Nederlandse Voorlichtingsdienst voor de Verenigde Naties als onderdeel van de Vereniging voor Internationale Rechtsorde en de Beheerscommissie voor de leergang buitenlandse betrekkingen, onderdeel van de activiteiten van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken.

Het instituut Clingendael heeft als doel, een bijdrage te leveren aan de verdieping en de verbreding van de kennis omtrent en de meningsvorming over internationale vraagstukken en het buitenlands en veiligheidsbeleid van Nederland, waarbij tevens aandacht wordt geschonken aan de Verenigde Naties en andere internationale organisaties' zo staat in artikel 3 van de concept-statuten van de stichting.

Die laatste bijzin zal er wel op verzoek van de VIRO in zijn gekomen. Ik vraag mij af of dit niet enigszins in strijd is met de gedachte van een onafhankelijke onderzoekinstelling, wat Clingendael toch eigenlijk wil zijn. Hoezeer het ook zinvol kan zijn, de Verenigde Naties te propagieren, moet een dergelijke doelstelling die propagieren van de Verenigde Naties inhoudt, dan wel worden opgenomen in het geheel van de doelstellingen?

Er zijn vier activiteiten gepland: onderzoeken, adviseren, voorlichten en cursussen geven. De vier bestaande instellingen hebben tot dusverre weinig weerklank gevonden bij het grote publiek en dat moet toch echt

veranderen. Het heeft niet alleen te maken met het elitaire karakter van de instellingen, maar ook met de weinig kritische opstelling van de instellingen ten aanzien van de regeringspolitiek, en ten opzichte van de politiek van de NAVO. Ik wil een zekere uitzondering maken voor het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken. Zo heeft polemoloog Hylke Tromp onlangs over het NIVV het volgende gezegd. Ik kan mij geen studie herinneren die stelling neemt tegen de politiek van enig NAVO-land. Het NIVV legitimeert de regeringspolitiek, maar daar heb je geen wetenschappelijke instelling voor nodig. Hij zei dit in Hervormd Nederland van 1 mei. Het Interkerkelijke Vredesberaad, ook een particuliere organisatie en heel actief op het gebied van veiligheids- en vredespolitiek, vraagt zich ook af wat de openheid en de kritische instelling van het nieuwe instituut zullen zijn en wat men daaraan zal hebben.

Bij de onafhankelijkheid en het kritisch-wetenschappelijk functioneren van Clingendael zijn nog meer vraagtekens te plaatsen. In de raad van toezicht komen, weliswaar als minderheid, vertegenwoordigers van de overheid te zitten, omdat de overheid het instituut subsidieert. Militaire ambtenaren worden betrokken bij de staf en bij de cursussen. Ik meen dat hierbij sprake is van een onjuiste verstrengeling van wetenschap en overheidsbelang.

Ook wanneer men kijkt naar de gelden die er om zullen gaan, vrees ik, dat de schepping van dit instituut ten koste zal gaan van onafhankelijk universitair onderzoek op het betrokken gebied. Ik noem één vergelijking: het te starten onderzoek naar sociale verdediging dat door de overheid moet worden gesubsidieerd, wordt afgescheept met een kwart miljoen gulden en 'Clingendael' verwacht ruim 4½ miljoen gulden aan subsidies. Een ander aspect van het twijfelen aan het werkelijk kritisch functioneren van het instituut, is het al eerder genoemde screenen van medewerkers. Ik wil graag dat de Minister daarover nog iets zegt.

Ik denk dat het een instituut wordt met een geldverslindend karakter. Dat blijkt ook wel uit de vestiging. Het instituut wordt in de Wassenaarse villa Clingendael gehuisvest waarvoor per jaar een half miljoen gulden huur moet worden betaald.

Een stafmedewerker van het NGIZ noemde dat schandalig veel. Hij zei dit in het Eindhovens Dagblad van 11 mei. Hij zei daarbij dat men midden in

de stad voor een huur van twee derde van genoemd bedrag gemakkelijk kantooruimte kan huren waar men bovendien eerder belangstellenden en bezoekers zal krijgen. Het genoemd bedrag vermeerderd met f 1 miljoen aan inrichtingskosten is te meer slecht besteed als blijkt dat het pand nu al te klein is, waardoor de bibliotheek op het departement van Buitenlandse Zaken moet worden ondergebracht. Wanneer de huur ieder jaar stijgt, gaan dan de subsidies van de overheid omhoog?

Of kan men dit niet toezeggen en betekent dit dan dat er stafleden moeten worden ontslagen of dat de exploitatie van de bibliotheek moet worden afgestoten? Heeft men niet, verblind door standing, pracht en praal en oude chic, gekozen voor marmer en pronkerigheid eerder dan voor mensen en publieke toegankelijkheid? Ik denk dat dit laatste bij dit soort wetenschappelijk onderzoek erg nodig is.

Men kan hierbij spreken van een marmeren toren in plaats van een ivoren toren. Hierbij denk ik ook aan een bouwwerk van geheel ander materiaal, namelijk aan een bunker en wel aan de bunker waarin destijds Seyss-Inquart zat. Is er een, bij voorbeeld ondergrondse, verbinding met die bunker?

Mijnheer de Voorzitter! Men zal begrepen hebben uit mijn reserves die ik ten aanzien van de oprichting van 'Clingendael' heb uitgesproken dat er voor mij reden is om niet positief te staan tegenover deze machtigingswet.

□

De heer **Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het tot stand komen van 'Clingendael' heeft een periode van enige jaren beslagen. Het is ook niet niets dat in verzuimd Nederland een dusdanige samenvoeging van instituten kan plaatsvinden. De Kamer heeft het allemaal als een bakervrouw gevolgd. Wij zijn er zelf ook al jaren mee bezig. Wat dat betreft, is er op dit moment niets nieuws meer onder de zon. Ik memoreer bij voorbeeld de hoorzitting van 19 oktober 1979, waarbij in feite al precies op tafel werd gelegd hoe men erover dacht en wat het zou worden.

Zoals ook uit de schriftelijke behandeling blijkt, is de VVD content met wat tot stand is gekomen. Wij gaan er uiteraard wel vanuit, dat nadere regelingen – dit wordt ook in het antwoord van de Regering aangegeven – die noodzakelijk

De heer Blaauw (VVD)

mochten zijn voor de reglementen, klaarheid brengen in hetgeen vermeld is in de schriftelijke discussie tussen Kamer en Minister.

De VVD zal met belangstelling de produkten van 'Clingendael' tegemoetzien. 'Clingendael' is onafhankelijk in opzet. Ik hoop dat het dit ook waar zal kunnen maken in de brede zin des woords.

Ik hoop ook dat het de kwaliteitsverwachting kan waar maken die er nu toch zo links en rechts is uitgesproken. Er gaan in Nederland nu vier instituten samen die alle een hoog niveau hebben en het eindprodukt van die vier samen moet eigenlijk ten minste kunnen concurreren met internationale instituten zoals IISS, SIPRI en vele andere.

Mijnheer de Voorzitter! Deze week hebben wij haast. Daarom wil ik nog slechts een korte opmerking maken. Ik wil een naar mijn mening noodzakelijke correctie in de memorie van toelichting voorstellen. In de memorie van toelichting wordt gezegd: 'Het nieuwe instituut krijgt de vorm van een stichting en zal gevestigd worden in het herenhuis Clingendael te 's-Gravenhage'. Is dit wel juist of is hier sprake van een sluipende anexatie door de gemeente 's-Gravenhage van het grondgebied van een buurgemeente? Kan dit alsnog worden gecorrigeerd?

De vergadering wordt van 14.40 uur tot 14.50 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van de vaste Commissie voor Ambtenarenzaken het wetsontwerp Voortzetting van de beperking van de vakantieuitkering voor het overheidspersoneel en overeenkomstige personen (17 715).

□

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil allereerst de sprekers van hedenmiddag bedanken. Zij hebben allen, met uitzondering van de heer Van der Spek, hun instemming betuigd met de activiteit waarvoor dit wetsontwerp is bedoeld. Ik zal mijn best doen, op de gestelde vragen zo goed mogelijk te antwoorden.

Vooraf wil ik opmerken dat de lijn die de Minister van Defensie en ook de Kamer aan dit project verbindt, smaller is dan het project als geheel. Het is de bedoeling dat de nieuwe stichting wordt opgericht door drie privaatrechtelijke rechtspersonen en de Staat der Nederlanden, vertegenwoordigd door de Minister van Defensie. Vanuit deze invalshoek kan er ook slechts over worden gesproken. Ik zeg dit hierom, omdat vragen waarom iets wel of niet in de statuten staat natuurlijk heel terecht kunnen zijn, maar niet uitsluitend ter beoordeling staan van de Minister van Defensie. Er is immers overeenstemming tussen de vier instanties, die ik noemde, bereikt.

De heer De Waart plaatste na zijn instemming te hebben betuigd, ook enige kritische kanttekeningen bij de uitvoering.

Het hoofdpunt van zijn betoog dat ik graag wil beantwoorden, betrof een geheel van vragen. Hij vroeg hoe een en ander tot stand komt als er advies wordt gevraagd aan het nieuwe instituut, of als het instituut – dat ik ook mogelijk – ongevraagd advies zal uitbrengen. Hij informeerde of hierover wordt beraadslaagd of gestemd en hoe de verhouding tussen de standpunten van de medewerkers en bij voorbeeld het bestuur is. Hij maakte de volstrekt juiste opmerking dat het hier een materie betreft, waarover bij uitstek verschil van mening kan bestaan en ook veelal bestaat.

Ik stel voorop dat de vraag op welke manier en met welke inhoud het instituut zal reageren op een aan het instituut gestelde vraag, in de allereerste plaats ter beantwoording is aan het instituut zelf. Daarvoor is het nu juist onafhankelijk. Wij moeten mijns inziens met de beantwoording van deze vragen naar onafhankelijkheid niet zover gaan, dat wij juist aan deze onafhankelijkheid weer schade zouden doen.

Naar mijn mening zal een en ander als volgt gaan. Er moet onderscheid worden gemaakt tussen publikaties door het instituut en adviezen door het instituut. Mijns inziens zal de algemeen gebruikelijke gang van zaken worden gevolgd, dat publikaties over het algemeen zullen worden uitgebracht op naam van de medewerker of medewerkers die voor deze publikaties de nodige studies hebben verricht en deze hebben geformuleerd. Dit lijkt mij geen probleem. Als er een advies wordt verleend en ook uitgebracht, kan het, omdat dit door een stichting wordt gedaan, niet anders zijn dan een advies dat onder de eindverantwoordelijkheid van het bestuur zal vallen.

Dit is namelijk het enige orgaan van een privaatrechtelijke stichting dat verantwoordelijkheid kan dragen. Hoe het verder zal gaan, moeten wij echter aan het instituut overlaten. Er is namelijk ruimte voor veel benaderingen, als het een conflictueuze materie betreft. Het bestuur kan bij voorbeeld zeggen dat iets zo controversieel is, dat gebleken is dat het instituut het instituut daarover geen advies kan uitbrengen.

Dit is denkbaar. Het advies kan ook bestaan uit een meerderheids- en een minderheidsopvatting, waarvan,

De Ruiter

onder verantwoordelijkheid van het bestuur, kennis wordt gegeven. Natuurlijk kan het ook een advies zijn dat als één stuk wordt uitgebracht onder de verantwoordelijkheid van het bestuur.

Mijns inziens moeten wij het nieuwe instituut onder aanvoering van het bestuur die ruimte ook laten. Ik benadruk nogmaals dat de Regering, waar het een samenwerking van vier instituten betreft, in ieder geval niet bij voorbaat moet proberen hierop invloed uit te oefenen of hiervoor regels te geven.

Door de heer De Waart en enkele andere sprekers is ook over een ander belangrijk punt gesproken namelijk de screening. Ik wil hierover zo duidelijk mogelijk zijn. Het is beslist niet zo, voor zover die gedachte mocht leven, dat een voorwaarde voor het in dienst treden bij het instituut zou zijn dat de betrokkene is gescreend uit een oogpunt van het kennis mogen nemen van geclassificeerd materiaal. Het is ook nog geen uitgemaakte zaak of geclassificeerd materiaal inderdaad bij het instituut terecht zal komen.

Daarover is nog beraad gaande. Het is in ieder geval nog niet zeker. Het is wel gebeurd – ik denk dat daardoor enige misverstanden zijn ontstaan – dat aan sollicitanten voor indiensttreding bij het instituut is gevraagd of zij er bezwaar tegen zouden hebben om gescreend te worden in het geval geclassificeerd materiaal aan de betrokkene zou worden voorgelegd. Er is naar die opvatting gevraagd om een inzicht te krijgen hoe dat zou liggen. Langen Rede kurzenzinne is het dus zo dat wij hier hebben te maken met een instituut waarvan het personeel met het oog op de veiligheidsoverwegingen over het algemeen niet is gescreend.

Als overwogen zal worden geclassificeerd materiaal bij een adviesaanvraag of ten behoeve van een bepaald onderzoek ter beschikking te stellen, zal steeds rekening moeten worden gehouden met het feit dat in het algemeen geen screening heeft plaatsgevonden en dat het nodig kan zijn dat men wel wordt gescreend voor een bepaald onderzoek. Deze twee zaken zijn onderling van elkaar afhankelijk. Op die manier is er sprake van een duidelijke situatie.

Het zal duidelijk zijn dat de opvattingen van vele sprekers over waarborging van onafhankelijkheid en van maatschappelijke spreiding en het daardoor zo hoog mogelijk maken van de waarde van de adviezen die

door het instituut worden uitgebracht, door mij worden gedeeld. De heer De Waart heeft gevraagd of de maatschappelijke spreiding ook bij alle aanstellingen het bij het aanzoeken van besuursleden en dergelijke geldt. Dat is zeker in het algemeen het geval.

Het is echter niet het enige selectie-criterium bij personeelswerving. Men zoekt natuurlijk ook naar deskundigheid op bepaalde terreinen. De gehele gedachte van de samenvoeging is, dat een zo breed mogelijke spreiding ontstaat op het gebied van deskundigheid, maar ook van maatschappelijke opvattingen. In die zin geldt dit voor alle sectoren van het instituut.

De heer Wagenaar maakte een opmerking over het gedeeltelijk blijven voortbestaan van de VIRO en het NGIZ. Hij vroeg of de overige activiteiten nader kunnen worden gedefinieerd. Dat is een beetje moeilijk. De VIRO is namelijk een vereniging die een aantal leden heeft. Die vereniging als zodanig blijft bestaan. De gedachten bestaan dat er uit die hoek nog wel eens lezingen kunnen worden georganiseerd.

Dit staat overigens buiten deze activiteiten. Een nadere definiëring is voor het doel waarvoor wij hier bijeen zijn, mijns inziens niet nodig. Meer dan de indicatie dat men denkt aan het geven van lezingen en dergelijke kan ik op dit moment ook niet geven.

De heer Wagenaar sprak in tamelijk technische zin over de hiërarchie: de raad van toezicht, het bestuur en de directie. Hij heeft gemeend in de statuten een verkeerde volgorde van deze instituten aan te treffen.

De materiële vragen van de hiërarchie worden beantwoord door de statuten als zodanig in de artikelen waarin die verschillende bevoegdheden zijn opgenomen. Een bepaalde volgorde van organen in een bepaald artikel van de statuten doet daaraan absoluut niets af, met andere woorden: de rubricering in een artikel betekent absoluut niet dat dan de hiërarchie zo is als daar staat. Dat moet worden afgeleid uit de desbetreffende bepalingen van de statuten zelf. Ik hoop met deze opmerkingen de heer Wagenaar naar behoren te hebben beantwoord.

Ik kom nu toe aan de opmerkingen en vragen van de heer Gualthérie van Weezel. Zijn opmerkingen over het draagvlak heb ik al beantwoord. Wij benaderen dat geheel positief. Evenals hij benaderen wij negatief de gedachte dat wij hier van een verlengstuk van de overheid moeten spreken. Binnen de grenzen van wat bij een gesubsidieerde instelling mogelijk is,

is de onafhankelijkheid hier zo volledig mogelijk gewaarborgd. Natuurlijk zullen wij op die basis het instituut aan het werk willen zien.

Ook de heer van Weezel heeft gevraagd of het instituut meningen kan hebben. Ik geloof dat ik die vraag heb beantwoord met mijn uiteenzetting aan de heer De Waart over hoe dat naar mijn mening wel kan, maar dat het juist aan het instituut is om die mening te formuleren in een configuratie die recht doet aan de aanvrager van het advies. Ik wil nu niet in detail treden over andere constructies, want daarvoor zou ik wat diepgaander hebben moeten studeren, zoals de WRR heeft gedaan, op buitenlandse instituten. Ik kan echter in ieder geval zeggen dat hier de figuur duidelijk is; namelijk dat het instituut in de adviserende taak onafhankelijk is ten opzichte van de overheid.

De hoofdredacteur van de Internationale Spectator is met het NGIZ mee overgaan naar het nieuwe instituut. De heer Van Weezel heeft echter terecht geconcludeerd dat deze functie op het ogenblik vacant is. In het betoog van de heer Van Weezel is ook de positie van generaal Voskuil aan de orde geweest. Hij is vooral mee overgegaan om de integratie van de verschillende instituten vlot te laten verlopen. Hij functioneert daar als adviseur voor een bepaalde periode. Aan de opmerkingen van de heer Van Weezel over het geclassificeerd materiaal kan ik nu voorbij gaan, omdat ik die in ander verband heb behandeld.

Er is ook gevraagd naar de arbeidsvoorwaarden. Dit is een tamelijk gecompliceerde zaak. Deze zullen per 1 januari aanstaande niet geregeld zijn. Vooralsnog zal het personeel worden gedetacheerd. Er wordt wel aan gewerkt om dit zo snel mogelijk te regelen. Op een pertinente vraag past een pertinent antwoord, daarom moet ik zeggen dat dit niet het geval is. Over de VIRO-salarissen kan ik gelukkig zeggen dat die wel worden uitbetaald, zoals dat een goed en eerlijk werkgever betaamt.

Tot mijn spijt was de heer Van der Spek als enige van de sprekers minder content, om niet te zeggen weinig tevreden met de gehele opzet en gedachte. Hij heeft gesproken over de verhouding tussen de onafhankelijkheid van het instituut en de suggestie die in de statuten zou worden gewekt dat er een soort propaganda wordt gemaakt voor de Verenigde Naties. Ik vind het woord 'propaganda' hier veel te sterk en niet

De Ruiter

op zijn plaats. Er wordt aandacht voor gevraagd en daar Nederland een kritisch maar wel volwaardig medewerkend lid van de Verenigde Naties is, is dat toch beslist niet te veel.

De heer Van der Spek heeft aandacht gevraagd voor het belang van door het instituut verrichte studies en gegeven adviezen voor het grote publiek. Ik hoop met hem dat ook in deze nieuwe opzet studies zullen verschijnen die het grote publiek op die manier aanspreken.

Wanneer wij tevens spreken over de onafhankelijkheid van het instituut, moeten wij terzake geen nadere richtlijnen en dergelijke geven.

De heer Van der Spek heeft terecht geconstateerd dat binnen de Stichting ook vertegenwoordigers van de overheid aanwezig zijn. Dat lijkt mij, gegeven de constructie binnen de statuten, beslist geen contra-indicatie ten opzichte van de onafhankelijkheid. Ik hoop dat de heer Van der Spek, alles nog eens overwegende, tot de conclusie zal komen dat dit een goede en bruikbare constructie is bij de bestaande verhoudingen.

De heer Van der Spek vond het een geldverslindend geheel. Ik ben wel blij dat een historisch gebouw als Clingendael op deze manier voor een dergelijk doel kan worden benut. Dat draagt zeer bij aan het bewaren van een groot cultuurofgoed, hoewel dat zeker ook voor een ander doel had gekund. Het is echter een feit dat het hiervoor kan. Wij hebben pas kunnen zien hoe een volstrekt onderkomen en verwaarloosd landgoed weer is opgeknapt en een goede functie heeft gekregen.

De heer Van der Spek heeft het woord 'geldverslindend' gebruikt. Ik moet opmerken dat de totale begroting voor het nieuwe instituut niet meer bedraagt dan de som van de begrotingen van de vier hierin opgaande instellingen. Dat kan men toch niet geldverslindend noemen. Ik wil niet in debat gaan over de vraag of er ook andere mogelijkheden te vinden zouden zijn geweest. Het is zonder meer aan te nemen dat Clingendael niet de enige mogelijkheid was. Wanneer men moet kiezen, kiest men voor het beste dat men kan vinden. Ik meen dat deze keuze heel goed is geweest en ik hoop dat de heer Van der Spek na deze korte maar toch toelichtende opmerkingen zijn aanvankelijk niet positieve houding in een meer positieve kan omzetten.

De heer **Blaauw** (VVD): Ik heb de Minister nog gevraagd waar Clingendael is gevestigd.

Minister **De Ruiter**: De geachte afgevaardigde heeft volkomen gelijk. Het is in Wassenaar gevestigd. Wij zullen dat corrigeren.

De heer **De Waart** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben blij met de antwoorden van de Minister over de screening en de Maatschappelijke spreiding. Het lijkt mij ook heel redelijk dat iemand van tevoren wordt gevraagd of hij bereid is kennis te nemen van vertrouwelijke stukken en of hij ook bereid is daarvoor de consequenties te dragen.

Minder blij ben ik met zijn antwoorden over de verantwoordelijkheid voor publikaties en adviezen. Op zich zelf is het logisch dat het bestuur de eerstverantwoordelijke is wanneer een instituut zijn mening kenbaar maakt. In die zin ben ik wel blij met het duidelijke antwoord van de Minister.

Toch blijven er voor mij problemen. Is het wenselijk dat een instituut – en dus het bestuur ervan – zo'n mening kenbaar maakt? Het Ministerie is niet alleen deelnemer in de Stichting, maar het is bijna altijd ook de geadresseerde van de adviezen. Wil de Minister over dit soort bijzonder moeilijke maatschappelijke problemen advies van een aantal niet gekozen, maar door in een bestuur zelf gecoöpteerde mensen? In eerste instantie zijn het onderwerpen die tussen Regering en parlement moeten worden geregeld wanneer er sprake is van keuzen. Een instituut als 'Clingendael' kan natuurlijk goed bijdragen aan een verdieping van de kennis en aan een verbreding van de meningsvorming.

Wanneer op grond van de informatie en de kennis niet tot eensluidende meningen kan worden gekomen in het bestuur over dergelijke maatschappelijke situaties en men hierover moet stemmen, meen ik dat de uitslag van zo'n stemming niet het advies is waarop de Minister wacht.

De Minister zal in eerste instantie belangstelling hebben voor de inhoud van de adviezen en de informatie en niet zozeer voor de maatschappelijke krachtenverhoudingen binnen dat instituut. Ik handhaaf mijn mening dat het beter zou zijn, indien het instituut als zodanig niet met zijn mening, die tot stand is gekomen op grond van stemmingen binnen een bestuur, naar buiten kwam, maar de informatie en kennis, die ongetwijfeld aanwezig zijn naar buiten bracht zodat daarover later in een confrontatie tussen de Regering en het parlement kan worden beslist.

□

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gevraagd of de hoge militairen – dit is niet alleen gericht op militairen, maar ook op hoge ambtenaren – binnen of buiten de formatie vallen. Ten koste van welke pot gaat een tijdelijke detachering van hoge militairen, ambtenaren uit de buitenlandse dienst? De Minister heeft duidelijk gesteld dat de arbeidsvoorwaarden nog niet per 1 januari gereed zullen zijn.

Aangezien het een vrij delicate en lange exercitie gaat worden, wil ik de Minister een concrete vraag stellen. Betekent zulks dat, zolang de arbeidsvoorwaarden voor het toekomstige personeel nog niet geregeld zijn, er geen nieuw personeel wordt aangeesteld? Met andere woorden: betekent dit dat men alleen werkt met het huidige bestand van de oorspronkelijke organisaties?

□

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij dat de heer De Waart niet is overtuigd door mijn betoog ten aanzien van de totstandkoming van de adviezen binnen het instituut. Hij vraagt mij of ik dergelijke adviezen wel wil hebben. Degenen die op dit terrein werken – waartoe ook ik behoort – willen graag adviezen van een dergelijk instituut hebben. De heer De Waart vraagt verder waarom wij niet gewoon adviezen vragen en waarom wij deze niet als een bundeltje meningen naar buiten laten brengen. Daar hebben wij natuurlijk geen instituut voor nodig. Wij kunnen aan zeer velen in Nederland meningen vragen.

De aardigheid van het instituut is echter dat degenen die daar op basis van hun kennis en deskundigheid hun werk doen – die het veld meer overzien en die daarover met elkaar spreken – zo veel mogelijk de gegevens ordenen en op die manier een advies opstellen.

De heer De Waart heeft mij niet horen zeggen – al legde hij mij die woorden een beetje in de mond – dat ik van mening ben dat er in het bestuur gestemd moet worden. Ik heb juist gezegd dat het de verantwoordelijkheid van het bestuur is om uit te maken op welke wijze een advies moet worden uitgebracht. Het ligt natuurlijk niet zo voor de hand om over een mening te stemmen en die vervolgens te bestempelen als de enige ware. Ik zie echt niet in waarom het instituut geen advies kan uitbrengen

De Ruiter

waarin ook blijkt wordt gegeven van overgebleven verschillen van opvattingen. De zaak is lang niet altijd zwart-wit. Ter wille van de onafhankelijkheid van het instituut moeten wij dat niet verder proberen te structureren.

De heer **De Waart** (PvdA): Is de Minister dan niet van mening dat het bestuur dan eigenlijk het karakter van een adviesraad gaat krijgen en dat adviesraden toch op een andere manier worden samengesteld?

Minister **De Ruiter**: Er zijn óók adviesraden. Ik heb echter de indruk dat hetgeen de heer De Waart zegt meer in de richting van een adviesraad wijst. Het gaat er hier echter om dat, daar waar het mogelijk is, op basis van de binnen het instituut aanwezige en over te dragen kennis en deskundigheid een zekere meerwaarde kan worden verkregen op de afzonderlijke meningen van 'losse leden' van de adviesraad, laat staan op die van 'losse individuen; hoe geleerd ook, die wij bijeen zouden sprokkelen uit de samenleving. Ik ben dan ook niet enthousiast voor de gedachte van de heer De Waart, zoals hij die in een motie heeft neergelegd, om het uitbrengen van adviezen uit te sluiten.

Wie vertrouwen heeft in deze structuur en in de wijze waarop de verschillende bevoegdheden zullen worden gebruikt – wij moeten dat hebben, anders moeten wij niet met mensen willen omgaan – alsmede in de wijze waarop men zijn kennis zal benutten, kan rustig adviezen aan een dergelijk instituut vragen. Daarmee wordt de confrontatie, wat de heer De Waart al suggereerde – wij kunnen misschien ook wel zeggen: de samenspraak – tussen Regering en parlement niet in het minst aangetast, want ook de adviezen kunnen daarin weer een rol spelen, wat bij zoveel adviezen gebeurt.

Ik vind het juist heel goed dat over het algemeen, voorafgaande aan de samenspraak tussen Regering en parlement, een onafhankelijk instituut als dit een mening van welke aard of opzet dan ook, aan de Regering heeft kenbaar gemaakt respectievelijk heeft laten weten, ingevolge een vraagstelling die door de Regering of door het instituut zelf is geformuleerd. Ik ontraad de Kamer dan ook de motie-De Waart aan te nemen.

De heer Gualthérie van Weezel heeft gesproken over de positie van enkele hoge ambtenaren en heeft gevraagd of zij binnen of buiten de formatie vallen. Een beperkt aantal

hoge ambtenaren, militairen, ten getale van ongeveer drie wordt in de formatie opgenomen in verband met specifieke deskundigheid. Voor zover er overigens van deze figuur sprake zou zijn, zouden zij worden gedetacheerd en dus niet in de formatie voorkomen.

Hoe het beleid precies zal zijn na de totstandkoming van deze nieuwe stichting ten aanzien van het aantrekken van personeel, kan ik niet zeggen. Ik zou dit eigenlijk ook niet moeten willen zeggen, omdat dit natuurlijk een zaak is van deze nieuwe rechtspersoonlijkheid bezittende figuur.

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): De mensen die nu deel uitmaken van het te creëren instituut vallen nog onder het beslag van Defensie Studie-Centrum, NIVV en al wat dies meer zij.

Minister **De Ruiter**: Precies.

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Met andere woorden, zolang die arbeidsvoorwaarden nog niet zijn geregeld, kan aan te trekken personeel nergens onder vallen. Ik neem aan dat in de tussentijd er geen nieuw personeel aangenomen zal worden.

Minister **De Ruiter**: Ik kan het misschien beter omkeren. Personeel dat wordt aangenomen, wordt altijd op bepaalde voorwaarden aangenomen en daar moet men een punt zetten.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de PSP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit wetsontwerp te hebben gestemd.

Ik stel voor, morgen na de lunchpauze over de motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Inhouding op het inkomen van onderwijspersoneel (Wet interim inhouding salarissen onderwijs) (17 678)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp interim inhouding salarissen onderwijs heeft al,

vóór de mondelinge behandeling in de Kamer, tot zeer veel beroering geleid. Veel mensen die in het onderwijs werkzaam zijn en een extra salariskorting krijgen opgelegd van 1,65%, hebben geprotesteerd. Een groot aantal van hen heeft daarbij ook naar het stakingswapen gegrepen.

Dat is niet niks voor mensen die dat in het algemeen niet doen. Daaruit mag ook blijken hoe hard de voorstellen zijn aangekomen. De hoogte van de korting kan daarvoor naar onze mening niet alleen verantwoordelijk zijn. Nee, daarvoor zijn zeker twee andere factoren doorslaggevend.

In de eerste plaats betreft dit de onredelijkheid van het voorstel en de uitzonderingspositie voor het onderwijspersoneel. Naast alle algemene salariskortingen waar ook het onderwijspersoneel mee te maken heeft, komt er voor deze groep een extra korting bij.

In de tweede plaats zijn er alle andere bezuinigingsmaatregelen binnen het onderwijs. Zij staan formeel wel los van dit wetsvoorstel. Velen trekken ze er echter wel degelijk bij. De beide zaken liepen tijdens de staking dan ook nog al eens door elkaar. Dit was zeker het geval, waar ook leerlingen en ouders bij de acties waren betrokken.

De PPR-fractie heeft begrip voor de staking. Wij menen dat die met de nodige omzichtigheid is gevoerd. De staking heeft hier en daar ook tot wrijvingen geleid. Dat is logisch als men bedenkt, dat een ieder in geval van staking een persoonlijke keuze moet maken. Men wordt gewild of ongewild voor de vraag gesteld of men meedoet of niet meedoet. Dat uiteindelijk zovelen hebben meegegaan, moet ook de Minister te denken geven.

De PPR-fractie is het eens met de eis van de stakers: intrekking van het wetsvoorstel en open overleg met de bonden. De Minister heeft de invulling van een tekort op de onderwijsbegroting van f278 miljoen verengd tot de discussie over een keuze tussen 1,65% inhouding op de salarissen van alle betrokkenen bij het onderwijs en het behoud van 3500 arbeidsplaatsen. Mijn fractie wil zich niet tot die keuze beperken.

Als het kabinet bij het opstellen van de begroting onvoldoende rekening houdt met werkgelegenheidseffecten en als het kabinet begrotingen vaststelt voor bepaalde hoofdstukken zonder de consequenties daarvan te overzien (of het schuift deze door) is dat kortzichtig en slecht beleid. Wie

De heer Lankhorst (PPR)

fors op de onderwijsbegroting bezuinigt, weet ook dat dit veel arbeidsplaatsen zal kosten gezien de opbouw van die begroting. Wij vinden dit de verkeerde weg.

Naar onze mening moeten de arbeidsplaatsen in het onderwijs worden gegarandeerd en moet vanuit die garantie overleg en discussie met de vakorganisaties worden gevoerd. Dan zijn er voldoende mogelijkheden. Zo willen velen in het onderwijs best korter werken, ook om daarmee een bijdrage te leveren aan een oplossing van de grote werkloosheid in deze sector.

Men zal dan echter om tot redelijke salarissen te komen daarbij ook het geld moeten kunnen betrekken dat wordt uitgegeven aan wachtgeld en uitkeringen. Met al die beschikbare gelden moeten zoveel mogelijk banen in het onderwijs worden geschapen en behouden.

Zolang echter bij voorbeeld op grond van de geldende begrotingssystematiek ontwikkelingen in het volume van de wachtgelduitkeringen als exogeen voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen beschouwd worden, zullen wij dit nooit bereiken. Het is toch volstrekt onbevredigend dat eventuele besparingen op de wachtgelduitkeringen, onder andere als gevolg van het toenemen van deeltijdarbeid, niet als structurele financieringsbron binnen de O&W-begroting kunnen worden gehanteerd.

Ons hoofdbezwaar tegen het wetsvoorstel is de doorbreking van het algemeen salarisbeleid van de rijksoverheid. Mijn fractie heeft in de schriftelijke voorbereiding naar de geschiedenis van dit beleid gevraagd en naar eventuele voorbeelden van de doorbreking daarvan in het recente verleden. Die vraag is niet beantwoord, ook niet in de nota naar aanleiding van het eindverslag. Ik neem aan dat er sprake is geweest van een misverstand, aangezien ook andere opmerkingen van mijn fractie in dit eindverslag niet zijn beantwoord. Kan de Minister daarover opheldering geven?

Ondanks alle bezweringsformules, tot in de regeringsverklaring toe, blijf ik wel degelijk voor precedentwerking vrezend. Er kan toch immers ook gemakkelijk naar die precedentwerking worden gegrepen. Wie alle aangekondigde bezuinigingen voor de komende jaren op de verschillende begrotingshoofdstukken ziet, kan moeilijk geloven dat straks een of andere bewindsman of -vrouw niet tot dezelfde gedachte komt met dezelfde argumenten.

Men zou bij voorbeeld bij het Ministerie van Onderwijs kunnen beginnen met het gelijktrekken van de salarissen van de ambtenaren die nu buiten de korting blijven met die van de onderwijsgeenden. Vervolgens zou men het Ministerie van Onderwijs gelijk kunnen trekken met de andere ministeries. Dat is dan ook logisch. En

vervolgens kan men dit doen in relatie tot de lagere overheid en dat is dan ook logisch. Zo kan men doorgaan.

De korting van 1,65% werkt ook nog zeer verschillend uit voor de verschillende inkomenscategorieën, zeker als men naar de netto korting kijkt.

In de memorie van antwoord heeft de Minister een aantal voorbeelden gegeven. Voor een kleuterleidster met een netto salaris van f 1747 bedraagt de netto korting zo'n f 27. Voor de hoogleraar in schaal 154 met een netto salaris van f 5418, bedraagt die netto korting f 58,51. Als ik die verhoudingen bekijk, merk ik op dat de kleuterleidster er, wat de netto korting betreft, verhoudingsgewijs nog meer bij inschiet dan de hoogleraar.

Ook in de schriftelijke voorbereiding is veel geschreven over de relatie met de HOS-nota en de Kernnota BUWP. Ik blijf hetgeen daarin naar voren wordt gebracht zeer subtiel vinden. 'Wel relatie, geen relatie', of zoals het in de memorie van antwoord heet: 'Geen directe relatie met de maatregelen, maar wel met de besparingen die redelijkerwijs mogen worden verwacht.'

Elders wordt eraan toegevoegd: 'Indien de HOS-nota en de Kernnota BUWP niet zouden zijn uitgebracht, zouden ondergetekenden mede gezien de motie-Rietkerk/Lubbers, ten enenmale niet bereid zijn geweest een salarisinhouding als hier bedoeld, voor de stellen.' Volledigheidshalve wijs ik erop, dat met 'ondergetekenden' de Minister en zijn collega worden bedoeld. Het lijkt mij dat er in bovenstaand citaat een volstrekt duidelijke relatie aanwezig is en een omkering van hetgeen in die motie staat.

In het vervolg mag men in de Kamer dan ook wel heel voorzichtig zijn met het indienen van moties over gewijzigde salarisstructuren, want zo'n motie is misschien nauwelijks aangenomen en een nota nauwelijks ingediend, of het Kabinet gaat het geld al innen en zegt: 'Pak, dat hebben wij alvast, de discussie komt later wel.' En wellicht ziet men later nog wel iets van het geld terug.

Ik kom nu op de incidentele dekking en de voorschotverschuiving, waarmee wij de afgelopen jaren te maken hebben gehad. De Minister heeft hierover geantwoord dat het moeilijk is om daarmee door te gaan. Hij heeft mij er nog niet van kunnen overtuigen dat het echt onmogelijk is. De Minister maakt wel een aantal opmerkingen, maar mijn vraag is - dit was één van onze vragen bij de

Lankhorst

schriftelijke voorbereiding die niet is beantwoord – of het echt onmogelijk is en over hoeveel maanden wij dan eventueel praten.

Samenvattend wil ik stellen dat de PPR-fractie voorstander is van het behoud van werkgelegenheid in het onderwijs, van uitbreiding van het aantal banen en van meer deeltijdbanen binnen het onderwijs. Wij zijn tevens voorstander van een algemeen salarisbeleid voor de overheid, inclusief de mensen, werkzaam in het onderwijs. Naar onze mening hoeft dat niet met elkaar in strijd te zijn. Dat kan elkaar juist versterken. Ik wil daarover graag een motie indienen.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Lankhorst wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

van mening, dat met deze wet het algemene salarisbeleid van de rijksoverheid wordt doorbroken;

tevens van mening, dat de werkgelegenheid in het onderwijs, met name door een vergroting van het aantal deeltijdbanen, bevorderd dient te worden;

verzoekt het Kabinet, alsnog met zodanige voorstellen te komen, dat het uitgangspunt van een algemeen salarisbeleid van de rijksoverheid behouden blijft en de werkgelegenheid in het onderwijs niet wordt aangetast, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 20 (17 678).

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Wie de verontwaardiging heeft gehoord over een aantal van de voorgestelde bezuinigingsmaatregelen bij het onderwijs, zou bijna de indruk krijgen dat in het Nederlandse onderwijssysteem het leesplankje en het Spaanse rietje weer worden ingevoerd! Bezuinigingen zouden de kwaliteit van het onderwijs ontoelaatbaar aantasten. Zo er al sprake zou zijn van kwaliteitsverlies, dan blijft het resterende niveau toch nog geavanceerd.

Het is een illusie te menen, dat het onderwijs zou kunnen worden gevrijwaard van de versobering die alle sectoren van de samenleving

staat te wachten. Zelfs kan worden gesteld, dat het onderwijs daarin tenminste een evenredig deel moet leveren. Ik zeg 'tenminste', omdat als gevolg van demografische ontwikkelingen het onderwijs zelfs méér dan evenredig zou moeten inleveren.

Als het percentage kinderen daalt en het percentage bejaarden stijgt, mag men niet verwachten dat ook de voorzieningen voor het onderwijs en voor de bejaardenzorg op hetzelfde niveau blijven. Als op grond van deze demografische factor bezuinigingen in het onderwijs nodig zijn, zal de werkgelegenheid in die sector dalen. Verzetten de betrokkenen zich tegen inkrimping van de werkgelegenheid – een begrijpelijke zaak bij de actuele situatie op de arbeidsmarkt – dan kan men hen voor de keuze stellen: werk of inkomen. In dat geval kiezen zij ook zelf voor een ont koppeling van de andere ambtenarensalarissen.

Nu wordt echter een salarisingsgreep voorgesteld die voornamelijk is ingegeven door budgettaire motieven. Dit is veel moeilijker te verdedigen, omdat nu een principiële inbreuk wordt gemaakt op de gelijke behandeling van alle overheidsdienaars. Als men een geheel eigen salarisontwikkeling wil in het onderwijs, dan zullen daarvoor zakelijke redenen moeten worden aangevoerd en dan zal daarover met de betrokkenen overleg moeten worden gevoerd. De thans voorgestelde ingreep doet erg opportunistisch aan.

Dat blijkt ook als wij letten op de inconsistentie in de redeneertrant. De rechtvaardigingsgrond van de maatregel is uitdrukkelijk niet gelegen in de toekomstige invoering van de HOS-nota, maar in het risico dat alle werknemers in het onderwijs lopen met de teruglopende werkgelegenheid. Niettemin zal de vermindering van de korting afhankelijk zijn van het tijdstip en de mate van invoering van de HOS-nota. Mijn fractie sluit bezuinigingen op de begroting voor onderwijs zeker niet uit. Ik heb echter wel vragen over de gehanteerde verdeelsleutel.

In het regeerakkoord staat dat bedragen zullen worden bezuinigd op onder andere de ambtenarensalarissen en op de rijksbegroting in enge zin. Van de onderwijsbegroting wordt altijd gezegd dat bezuinigingen daarop moeilijk zijn vanwege het hoge aandeel van de salariskosten. Dat is juist. De andere zijde van de medaille is echter dat bezuinigingen op de ambtenarensalarissen vanwege dat hoge aandeel van de salariskosten

onevenredig zwaar op de sector van het onderwijs drukken.

Bezuinigingen uit budgettaire overwegingen op de rijksbegroting in enge zin, zouden daarom voor het onderwijs veel minder dan evenredig behoeven te zijn. In het totaalbeeld levert onderwijs dan gemiddeld evenveel in als andere departementen. Deze afweging heeft mijns inziens onvoldoende plaatsgevonden. Daarom zitten wij nu met een onprincipeel voorstel om te korten op de onderwijssalarissen.

Nu de Regering eenmaal de eerste stap heeft gezet op de weg van ongelijke behandeling, blijken er meteen nog een aantal andere ongelijkheden te ontstaan. Wat men nu ook probeert, het wordt er alleen maar erger op. Wie de ambtenaren op het departement net zo wil behandelen als de onderwijsgeevenden, creëert ongelijkheden tussen de Haagse ambtenaren onderling.

Dat zal de sfeer in de interdepartementale coördinatiecommissies er niet beter op maken. Wie het technisch en administratief personeel op de scholen gelijk wil behandelen met het technisch en administratief personeel in andere sectoren, creëert ongelijke verhoudingen binnen de school. Dat geeft daar weer scheve ogen.

Een en ander afwegende, geloof ik dat de keuze van de Regering voor de korting op de salarissen van al het zogenaamde buitenpersoneel nog de minst slechte is. Ik denk wel dat een gelijk percentage voor iedereen goed te verdedigen is. Het gaat om een incidentele ingreep om budgettaire redenen. Een percentage van 1,65 is voor geen enkele inkomensgroep onaantvaardbaar.

Ik zou wel willen vragen hoe het nu zit met de netto-netto-koppeling op minimumniveau. Het lijkt mij niet juist om met deze incidentele ingreep ook inkomenspolitiek te bedrijven. Dat lijkt bijna een obsessie te worden. De zwaarste offers moeten bovendien toch al worden gebracht door de inkomens tussen modaal en dubbelmodaal. Er komt eens een eind aan.

Een extra argument tegen differentiatie is de vertraging van de invoering van de maatregel die hiervan het gevolg is. Een gedeeltelijk terugwerkende kracht zou nodig zijn. Denkt de Minister niet dat dit tot extra pijnlijke situaties aanleiding zal geven? Als men het regeringsvoorstel zou accepteren, dan zou men het het beste ongewijzigd kunnen accepteren. Mijn fractie is echter niet zo ver dat zij dit voorstel kan aanvaarden.

Schutte

Een eigen bijdrage van de ouders voor het onderwijs zou een reëel alternatief kunnen zijn. In de memorie van antwoord is mijn fractie tegengeworpen dat het verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten zich voor zover het het basisonderwijs betreft daartegen verzet. Dat beperkt uiteraard de mogelijkheden van dit alternatief. In die gevallen, waarin het nog wel zou kunnen, levert het een bedrag van maximaal f 125 mln. op. Dan blijft er nog een oningevulde dekking over van ruim f 150 mln.

In hoeverre kunnen een verdere substantiële verlaging van de aanvangssalarissen en een verdere verlenging van de opbouwperiode van salarissen hiervoor voldoende dekking bieden? Mocht ook dit niet voldoende zijn, dan is het de vraag of versleuteling van het resterende bedrag over het gehele overheids-personeel een mogelijkheid is.

De bewindslieden zeggen hierover dat de ambtenaren hiertoe kennelijk niet bereid zijn, omdat zij er in het centraal georganiseerde overleg niet over zijn begonnen, nadat deze mogelijkheid expliciet aan de orde was gesteld in het debat over de regeringsverklaring. Het lijkt mij nogal naïef te veronderstellen dat de ambtenaren daarover zelf hadden moeten beginnen. Dat had de Regering natuurlijk moeten doen. Zij had in ieder geval de verwachting gewekt dat zij dat zou doen. Dat voerde de heer Den Uyl althans als reden aan om zijn motie ter zake in te trekken.

Ik kan mij voorstellen dat er buiten de 278 mln. die nu nodig is, geen enkele bezuinigingsmogelijkheid meer zou bestaan. Hoe zou het anders in de toekomst moeten gaan? In het voorlopig verslag heeft mijn fractie opgemerkt dat er nog een aantal ombuigingsoperaties voor de rijksbegroting te verwachten is. De nu voorgestelde salarisgreep moet incidenteel zijn en bestrijkt een overgangperiode. Dat laatste is kennelijk een zeer rekbaar begrip geworden, nu deze periode pas in het jaar 2000 zal zijn afgelopen.

In de sfeer van de salarissen zal dus niet veel meer kunnen worden bezuinigd op de onderwijsbegroting. Dat betekent dat alle ombuigingen op de onderwijsbegroting in de toekomst ten koste van de werkgelegenheid en van de kwaliteit van het onderwijs zullen gaan. Welnu, dan kan men een aantal van die te verwachten bezuini-

gingen toch naar voren halen om daarmee het gat voor 1983 te dichten? Mijn fractie is niet overtuigd van de noodzaak van dit willekeurig aandoende voorstel. Het lijkt mij wel goed om mij met nadruk te distantiëren van de door het onderwijzend personeel gevoerde stakingsacties. Stakingen om arbeidsvoorwaarden te verkrijgen wijst mijn fractie ten principale af. Ik kan overigens ook weinig waardering opbrengen voor de hevige uitingen van verontwaardiging van toch nog steeds relatief bevoorrechte groepen in onze samenleving.

Dat waren bovendien protesten die ten koste gingen van de kinderen die verstoken bleven van het onderwijs, waarop zij recht hadden. Onderwijzend personeel heeft een grote verantwoordelijkheid tegenover de opgroeiende jeugd en dat legt beperkingen op, juist bij dit soort acties. Hoe funest de handelwijze van het onderwijzend personeel was, bleek wel uit de rellen die hier en daar tijdens de stakingsweek ontstonden. Van mensen die dagelijks met de schooljeugd omgaan, mag men verwachten dat zij deze ontwikkelingen hadden voorzien. Dat men desondanks de acties heeft doorgezet, is een bewijs onverantwoordelijk gedrag.

Ik had graag gezien dat de Minister zich met nadruk van deze acties had gedistantieerd. Hij deed dat niet. Integendeel, hij bleek bereid om zijn voorstel nader te overwegen naar aanleiding van deze stakingsacties. Ik betreur dit zeer, omdat ik vrees dat een dergelijke houding nieuwe acties in de toekomst zal uitlokken. Wil de Minister de Kamer te zijner tijd rapporteren over de mate van succes waarmee het salaris over de stakingsdagen is ingehouden? Uit het oogpunt van rechtvaardigheid ten opzichte van degenen die niet hebben gestaakt, zal tot het uiterste moeten worden getracht dit salaris ook in te houden.

□

De heer **Mik** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van D'66 spreekt haar dank uit voor de vlotte uitbrenging van de nota naar aanleiding van het eindverslag en voor de uitvoerigheid daarvan. Dat neemt echter niet weg, dat wij grote bezwaren tegen dit wetsontwerp blijven houden.

Uit de memorie van antwoord en uit de nota naar aanleiding van het eindverslag blijkt dat de door de Regering voorgestane bezuinigingen centraal staan, alsmede het oplossen van het budgettaire tekort op de onderwijsbegroting. Dat moet worden

opgebracht door iedereen die in dit kader zijn of haar salaris ontvangt. Daarbij wordt indirect een relatie gelegd met de HOS- en de kernnota's in verband met de te verwachten besparing. De salarismaatregel wordt duidelijk geafficheerd als de voorkoming van het verlies van 3500 arbeidsplaatsen.

De discussie wordt uiteraard door deze uitgangspunten beperkt. Komen er door de voorgestelde oplossingen fricties, bij voorbeeld met het internationaal verdrag inzake economische en sociaal-culturele rechten, dan wordt de problematiek weggewist met de zogenaamde 'vrijspreekende' woorden: het anders dreigende verlies van arbeidsplaatsen.

Wij kiezen voor een andere afweging in deze zaak.

Het is duidelijk dat ook in de onderwijssector kan en moet worden bezuinigd. Dit moet echter niet globaal en diffuus gebeuren, maar meer gericht op en in dialoog met het veld. De Minister geeft aan dat er een indirecte relatie bestaat tot de HOS en de Kernnota. Dit is begrijpelijk, want hieruit zijn besparingen in de toekomst te verwachten. In onze ogen hebben wij hierbij echter te maken met een ongenueanceerd voorschot op de HOS en de Kernnota, omdat ook niet-onderwijsgevend moeten inleveren.

Wat te denken van de positie van een leerlingverpleegkundige in een academisch ziekenhuis vergeleken met die van een collega in een ander ziekenhuis? Het principe van gelijke beloning voor gelijke werkzaamheden wordt hierbij toch wel met voeten getreden. Wij bepleiten dan ook met kracht, de maatregelen te beperken tot de onderwijsgevenden, als de Kamer dit wetsontwerp zou steunen. Hierop heeft toch vooral de HOS-nota betrekking.

Mocht dit niet gebeuren, dan ontgaat ons volledig de zin van het feit dat de bewindslieden en de departementale ambtenaren worden uitgezonderd. 'All animals are equal, but some are more equal'. De bewindslieden halen Orwell aan, maar, zoals bekend, liep het niet best af met het gelijkheidstreven in dit boek. De Regering spreekt ter rechtvaardiging voor het 'meer gelijk' zijn over de noodzakelijke uitwisselbaarheid van departementale ambtenaren. Geldt deze uitwisselbaarheid bij voorbeeld niet voor concierges en administratieve krachten, om van leerling-verplegenden maar niet te spreken?

Wij vinden de maatregelen ook ongenueanceerd, omdat er impliciet

Mik

een denivellering plaatsvindt. Iedereen levert 1,65% in. Mocht tot de maatregel worden overgegaan, dan zouden wij graag een geleidende schaal met een gedifferentieerd percentage zien.

Meer in het algemeen gesproken blijven wij het een vreemde zaak vinden dat, zeker gelet op het advies van de Raad van State, werknemers in overheidsdienst verschillend worden behandeld. Uiteindelijk gaat het om een collectieve voorziening die voor iedereen in het onderwijs van belang is. Onze voorkeur was uitgegaan naar een oplossing in algemene zin, gerealiseerd bij de formatiebesprekingen. Het feit dat onderwijsgeveden anders worden behandeld dan ambtenaren in het algemeen, lijkt alleen te verklaren uit het bestaande budgettaire tekort in relatie tot toekomstige besparingen in het kader van de HOS en de Kernnota. Dit moet in onze ogen op een andere manier worden overbrugd dan nu gebeurt.

Uit de schriftelijke voorbereiding krijg ik de indruk dat vrijwel iedereen onvrede heeft met de aangeboden oplossingen. Dit geldt uiteraard te meer in het onderwijsveld. Zeker, voorschotverschuiving is geen elegante zaak. In het verleden is er echter gebruik van gemaakt. Waarom zou dit niet nogmaals kunnen gebeuren, totdat de HOS en de Kernnota meer rechtvaardige uitkomst kunnen bieden? Onze voorkeur gaat er toch nog naar uit, de bestaande voorschotverschuiving nu niet ongedaan te maken.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt gesuggereerd dat wij het zouden hebben gewaardeerd, als de Minister als alternatief aan de bonden het verlies van 3500 arbeidsplaatsen zou hebben aangeboden. Wij vinden dit geen reëel alternatief. Wij hebben het zo ook niet bedoeld. Bedoeld werd, zo staat het ook in het eindverslag, het inleveren van arbeidstijd en loon ter compensatie van de 3500 arbeidsplaatsen of meer in verband met de aangekondigde inkrimping als gevolg van de klassenvergroting. Hierbij kan gedacht worden aan deeltijdarbeid en dergelijke. Is dit ter sprake gekomen in het overleg met de bonden en is dit alsnog te overwegen?

Het zal duidelijk zijn dat wij groot onbehagen hebben over deze maatregelen. Zoals het wetsontwerp er nu ligt, kunnen wij ons er niet mee verenigen. Wij wachten met belangstelling het antwoord van de Regering af.

□

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij spreken nu over de Wet interim-inhouding salarissen onderwijs. Nog nooit in de toch lange geschiedenis van ons onderwijs heeft een maatregel zoveel deining in hetzelfde onderwijs veroorzaakt. Dit valt te betreuren. Vrijwel alle energie van de mensen is in acties tegen deze maatregel gaan zitten. Op scholen en instellingen was en is dit het discussieonderwerp van de dag. De schade aan het echte onderwijzen is daarom vele malen groter dan beide in het oog springende acties doen vermoeden. Ik doel hiermee op de stakingsacties van november en vorige week. Hoe het debat over deze wet ook uitvalt, het is van belang dat het gehouden wordt, omdat er dan in ieder geval zekerheid ontstaat voor mensen, of men het wel of niet met de wet eens is.

Was al dat rumoer nu nodig geweest? Het is in ieder geval duidelijk dat het niet om een plezierige zaak gaat. Toch menen wij dat de Minister er vanaf de aanvang aan heeft bijgedragen onduidelijkheid over de aard van de maatregel te laten bestaan. Dit is begonnen met de nota inzake de heroverwegingen salarissen, de HOS-nota. Dit was aanvankelijk een beleidsnota aan de Kamer. De commissie had al besloten de nota in procedure te nemen en had een uitgebreide commissievergadering voorgesteld. De commissie was hierbij zeer voortvarend te werk gegaan. De beslissingen zouden ruim voor de zomervakantie 1983 genomen zijn. In dit stadium spreekt de Minister met de organisaties af zo'n jaar de tijd te nemen voor overleg. De nota werd daarna voor de Kamer een discussiestuk.

Ik wil enkele conclusies geven over deze gang van zaken. De eerste en belangrijkste conclusie is, dat de relatie tussen de nieuwe salarissystematiek en de inhouding vooruitlopend hierop op de achtergrond raakte. In de tweede plaats zal er een belangrijk tijdverlies optreden bij de realisatie van de nieuwe salarissystematiek. Het is deze aarzeling, deze onduidelijkheid over de aard van de inhouding geweest, die vooral bijdroeg tot de onrust. Er was aarzeling tussen een inhouding uitsluitend bedoeld om het tekort van 278 mln. te dekken en een inhouding die vooruitliep op een nieuwe besparende salarissystematiek.

Ook de inhoud van de wet droeg niet bij tot duidelijkheid. De wet is in

dit opzicht inconsequent. Als de ingreep uitsluitend bedoeld is geweest om het begrotingstekort te dekken, zijn de categorieën onjuist gekozen. Wij zouden een ingreep op die uitsluitende bezuinigingsgrond afwijzen, maar menen wel dat dan al het personeel van Onderwijs en Wetenschappen en Landbouw en Visserij, dus ook de ambtenaren op de departementen, ertoe gerekend moeten worden. Het argument van de Minister is niet sterk.

Hij meent dat de vergelijking tussen ambtenaren van de verschillende departementen zodanig sterk is, dat een ingreep niet kan. Ik wil er echter op wijzen, dat de schaalbedragen niet aangetast worden. De inkomens blijven bruto gelijk. Er wordt in het bruto-nettocircuit een 'tijdelijke' inhouding toegepast. Het is dus op genoemde gronden niet geoorloofd. Als het toch wordt voorgesteld, moet het wel consequent gebeuren.

Het dilemma waarvoor de Minister stond, is duidelijk. Een ingreep op uitsluitend bezuinigingsgronden kon en wilde hij niet naar voren brengen. Echter, de andere mogelijkheid, een inhouding vooruitlopend op de HOS-nota, kon of wilde hij evenmin duidelijk zeggen. Ik ben overigens van mening dat de Minister ook hier een steek heeft laten vallen. De nota dateert van 1 juli 1982. Sinds het verschijnen van de nota is er dus een half jaar voorbijgegaan. Wij hebben in de nota naar aanleiding van het eindverslag kunnen lezen dat 15 december jl. het eerste overleg plaatsvond. De Minister geeft als tijdspad aan dat afronding van het overleg zo rond begin 1984 zal plaatsvinden. Dit betekent dat er bij de begrotingsbehandeling voor 1984 geen, of nauwelijks zicht is op uitkomsten.

In mijn opvatting moet het mogelijk zijn via intensivering van het overleg bij de begroting 1984 wel een inzicht te geven in de te verwachten besparingen die uitvoering van de HOS-nota zal opleveren. Dan moeten wij de discussie over een inhouding vooruitlopend op de dan vastliggende gegevens hervatten. Mede om deze zaak onder druk te zetten, zou ik de werkingsduur van deze wet tot een jaar willen beperken. Een amendement ter zake is ingediend.

De Minister is uiteindelijk toch weer op zijn schreden teruggekeerd. In de memorie van antwoord legt hij de relatie met de HOS-nota weer duidelijker. Hij spreekt van een indirecte relatie. Verder zegt hij dat hij dit

Konings

wetsontwerp niet zou hebben ingediend als de HOS-nota er niet was geweest. De schriftelijke gedachtenwisseling tussen parlement en Regering maakt deel uit van het wetsontwerp. Het komt mij echter goed voor deze relatie tussen HOS-nota en inhouding in de wet vast te leggen. Ik diende hiertoe een amendement in met betrekking tot de considerans van het wetsontwerp.

Wat doet de Minister echter gelijktijdig met zijn uitspraak over de samenhang? Hij legt bij nota van wijziging in de considerans vast dat een inhouding op het salaris plaatsvindt, leidende tot een besparing van 278 mln. gulden.

Ik vind dat zeer onverstandig. Door deze wijziging krijgt de maatregel een volstrekt incidenteel karakter, waardoor de samenhang verloren gaat.

Laat ik eens duidelijk stellen, hoe wij deze zaken zien. Er is een HOS-nota. Deze biedt een aantal goede uitgangspunten voor overleg. Ik noem er enkele: de grote inkomensverschillen tussen de verschillende categorieën onderwijsgevenden, ongelijke beloning voor gelijk werk (de zogenaamde impliciete bevoegdheid), bezoldiging van bevoegdheden die nooit gebruikt worden en niet gebruikt willen worden (stapeling), bezoldiging naar opleidingsniveau en niet naar verrichte arbeid.

Ik meen dat reeds nu in alle redelijkheid geconcludeerd kan worden dat invoering van de nieuwe salarissystematiek tot besparing zal leiden. Welnu, als dit zo is, dan is vooruitlopen daarop in beginsel geoorloofd. Het is een aanvaard gegeven in onze parlementaire democratie, te anticiperen op nieuwe situaties, die door middel van wet- of regelgeving gaan ontstaan.

Ik herhaal nog eens: voor mij is inhouding op het inkomen van de mensen die vooruitloopt op een na overleg tot stand gekomen nieuwe salarisregeling aanvaardbaar, ook als tijdens dit overleg in alle redelijkheid is aan te nemen dat dit nieuwe systeem tot besparingen zal leiden. Ook op dit punt is het wetsontwerp inconsequent. Toonde ik eerder aan dat de categorieën bij een strikte bezuinigingsoperatie verkeerd gekozen waren, ook nu draagt de keuze van de categorieën weer bij tot verwarring.

Wat ligt er meer voor de hand dan, uitgaande van een nieuwe salarissystematiek en daarop vooruitlopend die mensen erbij te betrekken op wie die nieuwe salarisstructuur van toepas-

sing is? Nee, zegt de Minister, ik neem er nog wat categorieën bij. Waarom eigenlijk? Wordt anders de inhouding te hoog? Als dat zo is, dan is het getal van 278 mln. toch heilig.

Het is toch niet redelijk, de verpleegkundige in het academisch ziekenhuis, om maar eens een categorie te noemen, te laten meebetalen, vooruitlopend op het salarissysteem van anderen? Interessant is in dit opzicht ook een brief van het bureau academische ziekenhuizen, die mij een dezer dagen bereikte. Hierin werd aangetoond dat de bezuiniging, voor zover deze de academische ziekenhuizen betreft, voor twee derden ten goede komt aan de ziektekostenverzekeraars. Betekent dat een premieverlaging? Ik dacht dat de bezuiniging ten goede moest komen aan het departement van Onderwijs en Wetenschappen. Kan de Minister daarop ingaan? Dit betekent namelijk een gat in zijn begroting van 15 mln.

Voor deze niet tot de HOS-nota behorende categorieën gaat het dan toch wel om meebetalen aan bezuinigingen op onderwijs? Naar mijn mening is het nu zo dat binnen de categorieën personeel waarop inhoudingen worden toegepast, een tweedeling ontstaat. Aan de ene kant heb je de mensen op wier inkomen wordt ingehouden, vooruitlopend op de redelijkerwijze te verwachten besparing op de nieuwe salarissystematiek. In beginsel vind ik dat aanvaardbaar. Ik zei dat al eerder. De andere categorie moet echter inleveren om de onderwijsbegroting sluitend te maken.

De juiste argumentatie die hiervoor is gehanteerd, is onduidelijk. Het zou consequenter zijn, alle ambtenaren die ten laste komen van de begrotingen van Onderwijs en Wetenschappen alsmede Landbouw en Visserij bij de operatie te betrekken.

Ik wil nogmaals zeggen dat hieruit slechts één conclusie kan worden getrokken, namelijk dat categorieën zijn toegevoegd met als enig doel het dekken van begrotingstekorten. Dat kan niet. Vandaar dat ik een amendement indiende om de inhouding te beperken tot die categorieën waarvoor in redelijkheid te verwachten is dat de HOS-nota van toepassing is.

Ik ben voorbijgegaan aan een eerder genoemd argument van de Minister met betrekking tot de vergelijkbaarheid van de ambtenaren van de departementen van Onderwijs en Wetenschappen, Landbouw en Visserij en de overige departementen.

Het was de reden, deze ambtenaren buiten de operatie te houden. Wil de Minister die vergelijking eens maken voor verplegend personeel in academische en andere ziekenhuizen? In redelijkheid is toch niet staande te houden dat het aanvaardbaar is, deze mensen, met exact gelijk werk, tot in lengte van jaren een lager netto-inkomen te betalen, vooruitlopend op een salarissysteem dat het hunne niet is?

In de afgelopen weken zijn in dit Huis vele wetten en wetjes behandeld en afgehandeld die de koopkracht van vele mensen aantasten. Ook deze wet, die wij nu behandelen, tast de koopkracht van een categorie mensen aan. Volgens de wetsvoorstellen wordt op geen enkele manier rekening gehouden met het inkomen van mensen. De wet past het overzichtelijke, maar daardoor niet altijd rechtvaardige beginsel toe van gelijke monniken, gelijke kappen en vertaalt dit in procenten.

Voor mijn partij is, zoals bekend, het beginsel van de draagkracht belangrijk om tot een eerlijker inkomensverdeling te komen. Ook bij dit wetsontwerp willen wij dit beginsel toegepast zien. In mijn denken kan worden gevarieerd van 1% voor het minimumloon bij een volledige baan tot maximaal 4% bij een volledige baan.

Een amendement ter zake is ingediend, hetwelk de uitvoering regelt per algemene maatregel van bestuur. Omdat deze snel uitgevaardigd moet worden, zou ik nu al graag vernemen wat de Minister voornemens is te doen.

Overigens hanteert de Minister als argument tegen een gedifferentieerd beleid, dat geen inkomenspolitieke maatregel beoogd wordt. Is het dan aan de Minister ontgaan, dat zo'n maatregel wel inkomenspolitieke consequenties heeft? Een hoogleraar zal bij voorbeeld netto procentueel minder inleveren dan een kleuterleidster. Je kunt natuurlijk zeggen, dat je dat niet beoogt en vervolgens je ogen sluiten voor het feit dat een belangrijke categorie voor de tweede keer wordt gepakt.

Ook vanuit de argumentatie die de Minister wel hanteert, inleveren om arbeidsplaatsen te behouden, een solidariteitsbeginsel dus, past een sterkste-schouders-zwaarste-lasten-rekening heel best.

Andere oplossingen zijn aan de orde geweest. Bij het debat over de regeringsverklaring zegde de Minister-President toe, bereid te zijn de hele zaak opnieuw in de Centrale Commis-

Konings

sie voor Ambtenarenzaken aan de orde te willen stellen als daartoe het verzoek zou komen van één der centrales. Blijkens de memorie van antwoord is een dergelijk verzoek niet gedaan. Ik betreur dat in hoge mate. Wellicht hadden openingen gevonden kunnen worden.

Ik betreur het overigens ook, dat de Regering dit initiatief niet heeft genomen. Men heeft de laatste kans om wellicht tot een compromis te komen, laten liggen. Mogelijk was door zo'n overleg een belangrijke klimaatsverbetering mogelijk geweest voor het komende overleg, ook over de HOS-nota.

Een belangrijk argument in de visie van de Minister is steeds geweest zijn keuze voor behoud van arbeidsplaatsen. Hij koos voor een inhouding van 1,65% in plaats van 3500 arbeidsplaatsen. Ik wil er nog eens op wijzen, dat dit keuzemoment veroorzaakt is door regeringsbeleid, overigens over jaren gezien, maar wel – ik zeg dat met enige bitterheid – veroorzaakt door dezelfde regeringscombinatie als nu, ondanks onze waarschuwingen in 1980.

Maar goed, uitgaande van de situatie van dit moment, de Minister kiest voor arbeidsplaatsen. Die keuze is ook de onze, maar er is een nieuw regeringsbeleid toegevoegd. Er wordt 225 miljoen gulden extra bezuinigd op artikel 69 van de begroting, de post salarissen MAVO/HAVO/VWO, en dat bedrag vertegenwoordigt zo'n 3000 arbeidsplaatsen. Van belang is te weten hoe de zaken hier staan. Wordt weer gekozen voor inkomen of worden nu wel 3000 arbeidsplaatsen afgestoten?

Indien inderdaad 3000 arbeidsplaatsen worden afgestoten, bij voorbeeld door verhoging van de gemiddelde groepsgrootte bij MAVO/HAVO/VWO, dan zijn de arbeidsplaatsen die behouden worden door de inleveringsoperatie zo ongeveer wegbezuinigd. Dan is door de indirecte relatie – alles zit in dezelfde begroting – er toch sprake van een botte bezuiniging. Ik denk dat hierover nu helderheid moet komen.

Het kan niet zoals de Minister dat doet: met de ene hand geld vragen voor behoud van arbeidsplaatsen om vervolgens met de andere hand, als je het geld hebt, de arbeidsplaatsen toch weg te bezuinigen. Hoe is dat nu in 's hemelsnaam aan de mensen uit te leggen? En wat is te verwachten omtrent de bereidheid van mensen, en dus hun organisaties, om in te

leveren voor arbeidsplaatsen als steeds blijkt, dat de in te leveren middelen zo gehanteerd worden dat uitsluitend bezuiniging het eindresultaat blijkt te zijn?

Een zeer belangrijke vraag blijft, of bij iedere verdere bezuiniging die dit kabinet beraamt de klappen naar rato bij onderwijs terecht komen. Langzamerhand weet toch iedereen in dit land dat iedere ingreep bij onderwijs tot direct verlies van arbeidsplaatsen leidt. Samen met de mededeling dat de operatie niet voor herhaling vatbaar is, moet de conclusie dus zijn, dat vanaf nu de eerste keus van de Regering ligt bij het afstoten van arbeidsplaatsen.

Kan de Minister in dit verband een principe-uitspraak doen over de eventuele besparingen die de HOS en BUWP-nota opleveren? Mocht de opbrengst hoger zijn op termijn dan de f 278 miljoen voorschot die nu is genomen, is dan in het overleg nu al de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen, of beter, herstel van wat nu verloren gaat, aan de orde? Zijn daarover harde afspraken te maken? Ik denk, dat daarover vanaf de aanvang van het overleg helderheid moet zijn.

Er was nog een mogelijkheid denkbaar geweest, die, zoals alle oplossingen, voor- en nadelen heeft. Ik doel dan op uitstel van de inhoudingsoperatie met één jaar. In dat jaar zou dan het overleg met de organisaties over de HOS-nota afgerond moeten zijn. De besparingen zijn dan duidelijk en de relatie met de dan in te houden percentages is een bikkelharde.

Verder voordeel zou een klimaatsverbetering zijn voor het overleg. Wij maken ons namelijk zorgen over het slechte gesternte waaronder het overleg over de HOS-nota is gestart. Dat is geen goede zaak. Een nota met op zich zelf goede uitgangspunten, moet in een goed overlegklimaat worden behandeld.

Wij menen aan het creëren van een dergelijk klimaat door onze opstelling en door de door ons aangedragen bijstellingen van de wet, een bijdrage te leveren. Wij wachten met belangstelling de reactie van de Regering af. Ik vat de punten nog even kort samen:

1. Wij achten het in beginsel aanvaardbaar om vooruit te lopen op een nieuwe salarisregeling, waarvan in redelijkheid besparingen te verwachten zijn, door middel van een inhoudingswet;

2. Ingreep moet dan beperkt blijven tot die mensen waarvoor een nieuwe salarissystematiek van toepassing

is; andere groepen zijn toegevoegd om de begroting sluitend te maken. Dit is niet aanvaardbaar.

3. Ook hier het beginsel van: de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten; daarom een ingreep van 1% voor de laagste inkomens en 4% voor de hoogste bij een volledige baan.

4. De werking van de wet dient te worden beperkt tot één jaar. Daarna zal een nieuwe discussie moeten plaatsvinden over de stand van het overleg, over de nieuwe salarisstructuur en de consequenties daarvan met betrekking tot een verdere inhouding.

□

De heer **Schreuders** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp met betrekking tot de inhouding van 1,65% op de onderwijssalarissen blijkt bij uitstek een gelegenheid voor de Minister om zich aan de Kamer te presenteren. Het lijkt ons bij voorbaat al een slechte start, gezien de inhoud van het voorstel en de naar onze mening terecht reacties die het heeft opgeroepen.

Men moet tamelijk ver teruggaan in de geschiedenis, circa een halve eeuw, om iets vergelijkbaars tegen te komen. Het was Colijn die toen de onderwijssalarissen verlaagde en daarmee een enigszins vergelijkbaar massaal en eensgezind verzet heeft opgeroepen.

De betekenis van de zeer grote weerklink die de oproep van de onderwijsvakbonden tot actie onder leerkrachten en anderen, werkzaam in het onderwijs, maar ook bij ouders en leerlingen, heeft ondervonden, is mijns inziens nogal treffend onder woorden gebracht door de vertegenwoordiger van de ABOP op de hoorzitting die aan dit wetsontwerp werd gewijd. Hij zei dat er een grens bereikt is aan de bezuinigingen op het onderwijs en aan het uitpersen van de onderwijsbegroting voor het verminderen van het 'heilige' financieringsstekort van de overheid. De grens van hetgeen maatschappelijk nog kan worden aanvaard, dreigt nu naar de mening van mijn fractie te worden overschreden.

De onderwijsvoorzieningen worden door alle betrokkenen gezien als één van de meest gewaardeerde en onmisbare elementen van de verzorgingsstaat, die in de afgelopen tientallen jaren met veel inspanning is opgebouwd. Ondanks de huidige crisis en misschien juist omdat een crisis als deze de mensen zoveel andere mogelijkheden ontnemt,

Schreuders

moet de kwaliteit van het onderwijs worden gehandhaafd. Dit betekent wat ons betreft, geen terugkeer naar overvolle klassen, naar geringere kansen voor arbeiderskinderen, voor buitenlanders, voor gehandicapten en naar onderbetaalde leerkrachten.

Natuurlijk heeft de korting geen directe gevolgen voor de kwaliteit van het onderwijs. Een onrechtvaardige en willekeurige salarismaatregel, die tegen zoveel weerstand en weerzin aan het onderwijs wordt opgelegd, zal de arbeidsmotivatie en de arbeidsverhoudingen in het onderwijs echter niet ten goede komen. Het voorstel zelf, is in vele opzichten verwerpelijk en willekeurig. Verwerpelijk is de discriminatie; de ongelijke behandeling die ten grondslag ligt aan het voorstel dat een – ik sluit mij op dit punt aan bij de heer Lankhorst – gevaarlijk precedent vormt voor het overheidsperoneelsbeleid. Feitelijk wordt de ambtenaar toch vogelvrij verklaard.

De inbreng van de vakbeweging in het arbeidsvoorwaardenoverleg van de overheid devalueert hierdoor. De Minister zegt wel dat het een eenmalige maatregel is, maar wat let een Minister om bij verdere budgettaire tekorten soortgelijke maatregelen te treffen, ook op andere vlakken? Als de Regering een dergelijke aanpak principieel verwerpt voor de komende jaren, kan en moet zij ook nu deze maatregel intrekken. De keuze tussen de voorgestelde korting en een verdere aantasting van de werkgelegenheid, zoals de Minister deze presenteert, is in mijn ogen ongeloofwaardig.

In de onderwijsbegroting voor 1983 wordt door dezelfde Minister nog gesteld dat de kortingsmaatregel noodzakelijk is om een verhoging van de klassegrootte te voorkomen. In de regeringsverklaring wordt onder verantwoordelijkheid van dezelfde Minister de verhoging van de klassegrootte voorgesteld, evenals de kortingsmaatregel. Bij een dergelijke redenering kan men zolang er nog werkgelegenheid in het onderwijs bestaat voortaan kortingsmaatregelen in het belang van de werkgelegenheid blijven aanprijzen. Eerst leek het op de onmogelijke keuze tussen de pest en de cholera. Nu blijkt zowel het een als het ander te zijn uitgekozen: de pest en de cholera.

Ik wil nog even terugkomen op dat eenmalige karakter van de maatregel. Wij blijven erbij dat de relatie die met de al door voorgaande sprekers

aangeduide HOS-nota wordt gelegd, een element van afpersing inhoudt. Het moet de Minister bekend zijn dat in de kring van onderwijsvakbonden zeer grote bezwaren bestaan tegen de voorstellen in de HOS-nota. Men moet en wil hierover spreken zonder dwang vooraf.

De koppeling met de HOS-motie die nu op directe wijze – de Minister zegt op indirecte wijze – tot stand komt en de suggestie dat de nu voorgestelde maatregel eigenlijk toch een vooruitlopen is op de uitkomsten van de discussie over de HOS-nota die nog gevoerd moet worden, maken de onderhandelingen over de nota voor de bonden wel tot een bijzonder wrange aangelegenheid.

Of men gaat akkoord met de beperkingen van de salarissen in het onderwijs, of er wordt op de onderwijsbegroting, dus op de werkgelegenheid, gekort. Hoe kan er op die basis nog sprake zijn van een, zoals dat in deze Kamer heet, open en reëel overleg, van een eerlijk en integer overleg over de HOS-nota?

Met de kortingsmaatregel en de relatie die wordt gelegd met de HOS-nota, wordt van het gehele overleg tussen de Minister en de onderwijsbonden over de arbeidsvoorwaarden in feite een paskwil gemaakt.

Het willekeurige karakter van de maatregel blijkt uit de wijze waarop ambtenaren van het departement buiten de korting zijn gehouden, met als argument dat hun positie gelijk is aan die van ambtenaren van andere departementen. De Minister geeft met zoveel woorden toe dat dit eigenlijk ook wel geldt voor een groot aantal andere ambtenaren en onderwijskrachten. Hij schuift dit feit echter onder het tapijt met het verhaal dat dit soort ongelijke situaties bij elke maatregel wel kunnen voorkomen. Het is principieel verwerpelijk dat hier met twee maten wordt gemeten. Door deze maatregel worden situaties gecreëerd waarin voor gelijk werk ongelijk betaald wordt. Dit is in strijd met internationale verdragen en met de uitgangspunten van het sociaal-economisch beleid.

Ik wil nog een aantal concrete kwesties bespreken. Ons is gebleken dat voor een deel van het niet-onderwijzend personeel gevolgen optreden die in strijd zijn met de huidige sociale wetgeving. Sommige personeelsleden kunnen door de 1,65%-maatregel onder het wettelijk minimumloon komen. De meest simpele oplossing lijkt mij dat deze mensen in ieder geval van deze kortingsmaatregel

worden uitgezonderd. Mijn fractie is bovendien ter ore gekomen dat over de inhouding wel de premie voor het ziekenfonds wordt geheven. Hoe verklaart de Minister dat? Is dat niet in strijd met de Ziekenfondswet?

Ter zijde wil ik nog het volgende onder de aandacht van de Minister brengen. Wij hebben begrepen dat een deel van het gat in de onderwijsbegroting nu wordt gedicht doordat de subsidie voor de salarissen van stakende leerkrachten over de gestaakte uren niet aan het bevoegde gezag wordt uitbetaald. Wij vinden dat een onaanvaardbare rancunemaatregel die de overheid als grootste werkgever in Nederland niet past.

Het kan de Minister bekend zijn dat na bijna elke staking in een bedrijf, de gestaakte uren worden doorbetaald. Er mag geen misbruik worden gemaakt van het feit dat de overheidsbonden ten opzichte van de overheid als werkgever een zwakkere onderhandelingspositie hebben. Ik wil u, mijnheer de Voorzitter, hierover een motie overhandigen zodat de Kamer hierover een uitspraak kan doen.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Schreuders wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat in reactie op de door de vakorganisaties in het onderwijs georganiseerde proteststakingen, de Regering de uitbetaling van de salarissen over de gestaakte uren aan de bij de staking betrokken onderwijskrachten wil voorkomen door het hiermee gemoeide bedrag aan het bevoegde gezag te onthouden;

van oordeel, dat hierdoor de arbeidsverhoudingen in het onderwijs en de relatie tussen de overheid als werkgever en de onderwijsvakorganisaties verder worden geschaad;

overwegende, dat het niet ongebruikelijk is dat na arbeidsconflicten de werkgevers de gestaakte uren doorbetalen;

verzoekt de Regering, alsnog te bevorderen, dat de salarissen over de gestaakte uren worden doorbetaald, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 21 (17 678).

De heer Schreuders (CPN)

De heer **Schreuders** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Naar de mening van mijn fractie gaat het hier om een uiterst schadelijke maatregel. Zij is schadelijk voor het onderwijs, schadelijk voor de rechtspositie van alle ambtenaren en vooral schadelijk voor de relatie tussen de overheid en haar personeel, omdat zij onzekerheid schept over de vraag of de overheid zich aan haar eigen Grondwet en aan in internationale verdragen vastgelegde principes houdt.

□

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De inhoudingsmaatregel van 1,65%, die via deze wet mogelijk wordt gemaakt, heeft geweldig veel beroering gewekt. Wie als in Nederland wonende volwassene nog niet van deze maatregel gehoord heeft, mag wel haast een vreemdeling in het Nederlands Jeruzalem worden genoemd. Zelfs schoolkinderen zingen over Deetman en niet altijd in gunstige zin. Reeds bij de algemene beschouwingen hebben wij gemeld dat wij begrip hebben voor de weerstanden die tegen deze maatregel zijn ontstaan.

Ook de CDA-fractie vindt deze maatregel uiterst moeilijk, vooral in het licht van de ook door ons zo gewenste vasthouding aan de koppeling tussen de diverse salarissen bij de overheid, zoals tussen de ambtenaren en de onderwijsgeven-

den. Wij vinden het ook moeilijk in het licht van de motie-Rietkerk/Lubbers die zo goed bedoeld was en enkele jaren geleden mede door onze fractie is geïnitieerd.

Als uitwerking van deze motie is er inderdaad een nota verschenen. Tegelijkertijd moeten wij vaststellen dat deze nota nog in het geheel niet in behandeling is genomen, zodat wij wat dat betreft nog niet gereed zijn om tot een goede afweging te komen ten aanzien van de herziening van de onderwijssalarisstructuur. De uiterst moeilijke omstandigheden, namelijk dat er bezuinigd moet worden op de overheidsuitgaven en dus ook op de onderwijsbegroting, hebben voor ons de doorslag gegeven in onze afweging en het doen van de onontkoombare keuze tussen behoud van werkgelegenheid en enige beperking van de inkomens van het onderwijspersoneel.

Wij hebben te zamen met de Minister gekozen voor het laatste, echter zonder enige voldoening, en met schroom, zoals wij ook geschreven hebben in het voorlopig verslag.

Onze moed om toch deze keuze te maken is gebaseerd op de volgende argumenten. De maatregelen die anders in de onderwijsbegroting genomen hadden moeten worden, zouden zeker tot nog grotere vernietiging van arbeidsplaatsen geleid hebben dan tot nu toe al het geval is. Dit is een desastreuze ontwikkeling, die nog versterkt wordt door de

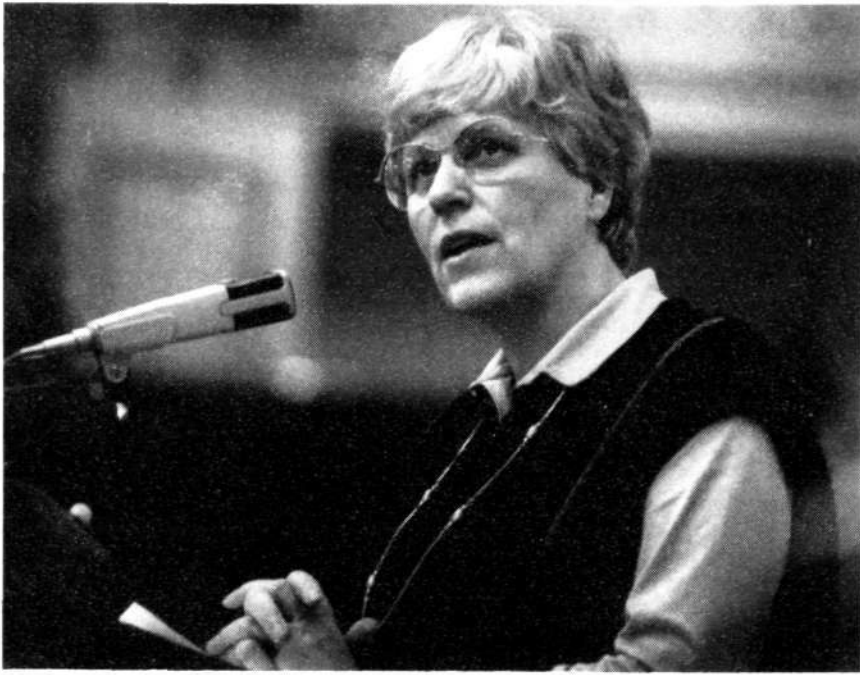
automatische afbraak van arbeidsplaatsen door het teruglopen van het kindertal. Tegelijkertijd zijn er ook nog andere bezuiningsmaatregelen die een negatief effect zullen hebben op het aantal arbeidsplaatsen. Daarnaast komen de HOS-nota en de Kernnota BUWP nog in bespreking, waarvan wij evenals de Partij van de Arbeid verwachten dat ze bepaalde bezuinigingen kunnen opleveren.

Op grond van het bestaan van deze nota's en het feit dat wij in de toekomst vermoedelijk bepaalde bezuinigingen in deze sector kunnen realiseren, vinden wij het verantwoord om tot deze maatregel over te gaan. Wij bezien deze dus sterk in het licht van deze nota's die straks op de een of andere wijze tot uitvoering zullen worden gebracht.

Wat zijn de consequenties van onze keuze? Allereerst achten wij het van groot belang dat er snel wordt gestart met het overleg met de partners. Het moet een open, reëel en intensief overleg zijn over de herziening van de onderwijssalarisstructuur. Dat is een ingrijpende zaak, waarvoor zeer intensief en goed overleg noodzakelijk is. Ik verneem graag de opvattingen van de Minister op dit punt.

Hij heeft in de memorie van antwoord wel het tijdpad aangegeven, maar ik daag hem uit nog eens iets te zeggen over zijn starthouding in dit geval. Eén ding is wel zeker: de onderwijsorganisaties waarmee het overleg zal worden gevoerd, zijn tot nu toe nogal verbolgen over deze maatregel. Wij hebben daarvan ook heel goed kennis genomen. De vraag is hoe de Minister het starten van dat overleg ziet. Is hij bereid de partners in alle openheid tegemoet te treden, nadat deze moeilijke maatregel toch is genomen?

Wij willen niet zover gaan als in het amendement van de PvdA wordt aangegeven, namelijk de wet voor één jaar van kracht te laten zijn. Wij vinden wel dat de invoering van een nieuw salarissysteem de nu op te leveren bezuinigingsbedragen geleidelijk aan zou kunnen vervangen. Het lijkt ons vreemd, dat de wet na één jaar geheel opnieuw moet worden bekeken, omdat er een einde aan moet komen, zodat wij dan weer opnieuw moeten beginnen. Dat lijkt ons niet juist. Wel achten wij het noodzakelijk dat de Kamer grote beïnvloedingsmogelijkheden krijgt ten aanzien van hetgeen er moet gebeuren wanneer het jaar voorbij is en een algemene maatregel van bestuur moet worden uitgevaardigd.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA)

Wij vinden het van groot belang dat tot definitieve besluitvorming wordt gekomen binnen het jaar dat de Minister daarvoor heeft uitgetrokken, vooral in het overleg. Hoe sneller duidelijk is, bij voorbeeld aan het eind van 1983, wat reëel ingeschat kan worden betreffende een toekomstige bezuiniging, des te sneller ook de verrekening met het 1,65 percentage kan plaatsvinden.

Hoewel in de memorie van antwoord al verheldering is gegeven, vragen wij toch nog eens helderheid van de Minister over de vraag, of de benadering juist is dat, indien bij voorbeeld eind 1983 bekend is dat de herziening van de onderwijssalarisstructuur niet het bedrag oplevert dat gewenst is, namelijk f 278 mln., maar bij voorbeeld f 150 mln., het kortingspercentage voor 1984 meteen op dat bedrag wordt afgestemd en dat de resterende gelden, dus f 128 mln., elders moeten worden gezocht?

Dit zou dan dienen te gebeuren aan het eind van 1983 of later. Er bestaan veel misverstanden over en het lijkt mij goed dat wij bij de behandeling van het wetsontwerp precies weten waaraan wij toe zijn.

Ik geef een ander voorbeeld. Stel dat duidelijk wordt dat de uitvoering van de nota's meer zal opleveren. Hoe wordt dan gewerkt? Ik heb de indruk dat de bezuiniging dan nog niet gerealiseerd is. Dat gebeurt geleidelijk bij de invoering. De Minister spreekt

zelfs over het jaar 2000. Het is goed nog eens vast te stellen dat, wanneer de reële bezuiniging via de nota's bekend is, dit wordt verrekend met het percentage, zodat dit naar ik hoop drastisch kan dalen.

Er is ons iets nog niet duidelijk, maar misschien heeft de Minister er al wat zicht op. Op het moment dat duidelijk is wat het bezuinigingsbedrag zal zijn en hoe hoog het kortingspercentage moet zijn, komen wij bij de invoering van de nota in aanraking met de verschillende categorieën. Er is reeds gesteld dat de kleuterleidsters vooruit zullen gaan in salaris. Hoe wordt het percentage voorheen berekend en verrekend? Ook is gesteld dat anderen in andere categorieën meer moeten inleveren dan het vastgestelde percentage. Blijft het percentage, in een rekenvoorbeeld 1,9, voor iedereen gelijk? Hoe zal dat functioneren, wanneer de uitvoering van de voorstellen in de nota voor de een positief en voor de ander negatief uitpakt?

Kan de Minister aanduiden hoeveel er bezuinigd wordt als zowel de HOS-nota als de Kernnota BUWP onverkort wordt uitgevoerd? Wat zou dit op den duur opleveren? Is dit reëel te schatten, dus los van hetgeen er in het overleg mogelijk is? Ook dit overleg moet immers reëel zijn.

Hoe ziet de Minister dit zelf? Kan de Minister aangeven, als uit het overleg over de nota's een hoger bezuinigings-

bedrag zou komen dan wij in vergelijking met de f 278 miljoen een 'goed bezuinigingsbedrag' zouden noemen, in hoeverre ook de werkgelegenheid daarbij betrokken zou kunnen worden?

Ik meen dat zijn collega Rietkerk op het ogenblik met de ambtenaren overlegt en dat hij heeft gesproken over de mogelijkheid om een deel van het bedrag eventueel voor werk in te leveren. Juist omdat werkgelegenheid in het onderwijs een moeilijke zaak is, lijkt het onze fractie gewenst dit aspect er ook bij te betrekken. Wij horen graag een reactie van de Minister hierop.

Wij hebben samen met de VVD een amendement ingediend. Wij hebben ons namelijk bezonnen op de diverse categorieën. Hoe men het ook wendt of keert, men kan bij de aanpak van de diverse categorieën positief argumenteren en de betrokkenen 'in de bezuinigingsoperatie praten' of negatief en 'ze eruit praten'. Ons uitgangspunt is dat wij willen bezien of de laagste inkomens geheel of gedeeltelijk kunnen worden ontzien bij deze bezuiniging.

Wij komen hierbij één categorie tegen, die grotendeels de lage inkomensgroepen in deze sector omvat, de zogenaamde HATOP-categorie (het Huishoudelijk-Administratief-Technisch-Onderwijs-Personeel). Deze categorie valt in ieder geval in de lage BBRA-schalen en dit betreft grote aantallen mensen. Omdat wij die categorie, voor zover dit de lage schalen en inkomens betreft, uit de bezuinigingsoperatie willen halen, hebben wij een amendement ingediend, waarin wij willen gaan tot schaal 57 die overeenkomt met de laagste salarissen op dit moment in het onderwijs.

Dit betreft de kleuterleidsters die er in de toekomst wel op vooruit zullen gaan en straks in ieder geval in een wat gunstiger positie zullen terechtkomen. Hoewel het voor ons een bijkomstigheid is, speelt het toch een rol dat deze laagstbetaalden niet als echte onderwijsgevenden bij de HOS-nota zijn betrokken.

De Minister heeft alle groepen, die bij andere bezuinigingsmaatregelen met gevolgen voor de werkgelegenheid in beginsel zouden moeten worden betrokken, meegenomen bij deze inhoudingsmaatregel. Hier valt iets voor te zeggen en daarom zien wij die tweede argumentatie dan ook als een bijkomstigheid. Het gaat ons ten principale om de laagste inkomensgroepen. De Minister heeft ons voorgerekend dat, als deze categorie

Kraaijeveld-Wouters

wordt uitgezonderd, zo'n f30 mln. aan bezuinigingen niet wordt gehaald.

Om die reden zou het kortingspercentage van 1,65 tot 1,85 moeten worden verhoogd. Wij kunnen dit aanvaarden. De betrokkenen wachten al een tijd in spanning af of op hen inderdaad de 1,65%-maatregel wordt toegepast. Voor velen zal dit nu 1,85% worden als ons idee doorgaat. Die percentages liggen dicht bij elkaar en wij vinden dit dus niet onoverkomelijk. Het betekent enige verhoging in vergelijking met het voorstel in het wetsontwerp.

Wij hebben ook nagedacht over de positie van al die anderen die in de BBRA-schalen zitten. De Partij van de Arbeid heeft een amendement ingediend, opdat al die mensen, in welke salarisschaal zij willen vallen, van deze bezuiniging zouden worden uitgezonderd. Wij hebben uit de memorie van antwoord begrepen dat het dan niet om f30 miljoen maar f60 miljoen zou gaan, waardoor het percentage dan zou oplopen tot 2,1%.

Wij willen die keuze niet maken. Wij hebben er begrip voor als anderen deze keuze wel willen maken, omdat er ook argumenten zijn te vinden om al degenen die niet in de onderwijs- maar in de BBRA-schalen vallen, van de bezuiniging uit te zonderen. Ik heb dit ook beluisterd in de argumentatie van de heer Konings inzake zijn amendement.

De heer **Konings** (PvdA): Mevrouw Kraaijeveld beseft toch dat, als zij niet differentieert en dus uitgaat van een inhouding van 1,85% voor iedereen, iemand die net boven de door haar aangegeven grens zit, door die inhouding onder degenen komt die net buiten de inhouding vallen?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Dat zou in een heel enkel geval zo kunnen zijn. Als het moet, gaan wij misschien nog meer verfijnen. Ik wil echter liever niet verfijnen, aangezien daarvoor een hele technische operatie moet worden uitgevoerd. Het is dus toch een wat groffe benadering, zoals ook de 1,65% een heel groffe benadering was. Wij brengen slechts één verfijning aan; de laagste inkomensgroepen in de HATOP-sector halen wij eruit.

De heer **Konings** (PvdA): Mevrouw Kraaijeveld vraagt dus eigenlijk van de Minister om precies aan te geven over welke categorieën het gaat.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Ik heb in het amendement aangegeven welke categorieën het betreft.

De heer **Konings** (PvdA): Er zijn nu mensen die moeten inleveren en daardoor beneden de grens komen van mensen die niet hoeven in te leveren. Dat is toch merkwaardig.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Een enkele kleuterleidster die in de laagste schaal zit zou dan misschien net, als het netto uitgerekend wordt, één of twee gulden lager uitkomen dan anders, door de verhoging van het percentage met 0,2. Die schoonheidsfout realiseer ik mij. Ik doe daar verder niets aan, omdat ik daarmee de 'groffe benadering' van één percentage kan blijven hanteren.

Mijnheer de Voorzitter! In eerste instantie heeft ook de CDA-fractie – hoewel als tweede alternatief in het voorlopig verslag – de Regering nadere informatie gevraagd over het aanbrengen van een glijdende schaal in de totale sector. Er blijken verschillende modellen uit te kunnen komen. Men kan differentiëren van 0,6% tot 3,15%.

Als voor het minimumloon een kortingspercentage van 1 wordt gebruikt – dat is nogal wat voor een minimumloon – blijkt het voor 4 maal modaal uit te komen op 4%. De schaal wordt daartussen al glijdende bepaald. Als het minimumloon op 0 wordt gezet, betekent dit dat voor de hoogste schaal, 4 maal modaal, een kortingspercentage van 8 geldt. Er zijn allerlei variaties mogelijk.

Ziet de Minister overigens ook iets vreemds tussen de beide amendementen van de Partij van de Arbeid? De Partij van de Arbeid haalt eerst de BBRA-schalen eruit, daar is een bedrag van 60 miljoen mee gemoeid. Daarna gaat de PvdA differentiëren – dit is ook uitgelegd in de toelichting op het amendement van de heer Konings op stuk nr. 12 – van 1% voor de minimumlonen tot 4% voor vier maal modaal. Was de differentiatie van 1 tot 4% zoals die in de memorie van antwoord werd voorgesteld, bedoeld voor de hele groep?

Als de BBRA-groep daar eerst is uitgehaald, slaat het differentiatiepercentage, zoals de heer Konings dit aangeeft in zijn amendement, dan geen gat in het geheel? Ik dacht namelijk dat in de memorie van antwoord op de totale categorie werd bedoeld en dat dit een bedrag van 278 miljoen zou opleveren. Ik vraag deze informatie van de Minister. Ik krijg daarover eventueel ook van andere zijde graag informatie.

De glijdende schaal op zich sprak ons wel aan, maar tegelijkertijd zijn wij van mening dat de Minister

terecht heeft gesteld dat men dan bezig is met een inkomenspolitieke benadering binnen een kleine sector van het totaal. Men kan daar positief of minder positief over oordelen. Tegelijkertijd moet er dan een ingewikkelde technische operatie worden uitgevoerd. De Minister hoopt dat hij op tijd klaar is, omdat men anders in de problemen komt.

Wij kiezen voor het model dat ons op dit moment het gemakkelijkst en het duidelijkst te hanteren lijkt voor deze eenmalige maatregel, namelijk de HATOP-groep er uit halen en niet de grote glijdende schaal hanteren. Als de laagste categorieën er uit worden gehaald, komt men met een glijdende schaal naar onze mening op een behoorlijk hoog percentage uit voor de hoogste categorieën.

Dat betekent dat wij kiezen voor het amendement zoals wij dat hebben aangegeven. Wij willen er alleen nog aan toevoegen dat wij van mening zijn dat de afweging van de diverse inkomensgroepen in het onderwijs ten opzichte van elkaar, de hoogte van de diverse inkomens – de heer Konings duidde haar ook al op – terecht ter discussie staan in de nota's.

De heer **Konings** noemde die goede uitgangspunten en daarmee ben ik het eens. Die verhouding tussen de hoogte van de verschillende inkomens moet nadrukkelijk aan de orde komen bij de invoering van de nieuwe salarisstructuur. Wij hebben het dan over een nieuw structureel systeem, waarbij wij dat verhaal over de draagkracht graag hard willen maken en opnieuw aan de orde stellen.

De heer **Konings** (PvdA): Mevrouw Kraaijeveld beseft toch ook wel dat wanneer men de inkomenspositie van de hoogleraar vergelijkt met die van de kleuterleidster, de hoogleraar bij een bruto-inhouding van 1,85% netto minder inlevert dan de kleuterleidster?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Ja, maar wij korten op het brutosalaris. Tegelijkertijd moeten wij kijken naar wat het netto uitmaakt. Er is inderdaad wat voor te zeggen. In het voorlopig verslag hebben wij niet voor niets gevraagd of wij er nadere informatie over konden krijgen. Bij de afweging in onze fractie hebben wij ten slotte voor één systeem gekozen. Het lijkt ons uiterst moeilijk om voor twee systemen te kiezen, want dat is een zodanig ingewikkelde operatie en die komt op zodanige percentages uit, dat wij dat niet zien zitten.

Kraaijeveld-Wouters

De heer **Konings** (PvdA): Mevrouw Kraaijeveld sluit een gedifferentieerd systeem, eventueel in de tweede termijn, niet uit?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Dan zou ik het amendement dat ik samen met de heer Franssen heb ingediend, moeten intrekken, want een en ander staat 'vreemd' op elkaar.

De heer **Konings** (PvdA): Het kan toch?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Alles kan, maar dan moeten er betere argumenten worden aangevoerd om mij daartoe te bewegen. Ik ben er voorlopig nog niet toe bereid.

Mijnheer de Voorzitter! Wij gaan akkoord met het voorgestelde in het wetsontwerp, zij het schoorvoetend en zij het met pijn in het hart. De dwingende keus waarvoor wij staan, namelijk die tussen nog verdere vernietiging van arbeidsplaatsen en een geringe salarisvinhouding, hebben wij gemaakt ten gunste van het behoud van arbeidsplaatsen, zoveel als maar mogelijk is. De laagste inkomensgroepen willen wij graag uitzonderen in het geheel.

Wij dringen sterk aan op reële en goed overleg met de partners over de nota's die nu aan de orde zijn. Daarbij moet ook het aspect van de werkgelegenheid mede in de beschouwing worden betrokken. Wij stellen vast – dit hebben wij samen in het regeerakkoord al gedaan – dat deze maatregel niet door soortgelijke maatregelen mag worden gevolgd. Wij zijn van mening dat er zo snel mogelijk tot verrekening van de percentages moet worden gekomen. Wij wensen dat elk jaar met de Minister opnieuw te bezien.

De onderwijsgeevenden hebben zich hevig tegen de maatregel verzet. Het is een schrale troost – alhoewel het wel een echte troost is – dat een aantal arbeidsplaatsen die anders ook nog verloren zouden zijn gegaan, er nu nog zijn.

□

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Massaal was het verzet de afgelopen maanden vanuit het onderwijs tegen het beleid van deze Regering. Een week lang staakten ongeveer 25.000 onderwijsgeevenden en gingen meer dan 2000 scholen plat. Niet alleen de mensen uit het onderwijsveld maakten hun woede en bezorgdheid over de voorgenomen bezuinigingsplannen kenbaar, maar

ook ouders, studenten en leerlingen ondersteunden de stakingsacties. Honderden protestbrieven werden de afgelopen weken naar het parlement gestuurd. Leerlingen organiseerden hun eigen demonstraties en vormen van actie, ook op scholen waar niet officieel gestaakt werd.

De heer **Van der Sanden** (CDA): En met steun in deze Kamer!

De heer **Willems** (PSP): Met steun in de Kamer! Ik voeg eraan toe, dat ik als ouder van een aantal kinderen op een basisschool het de onderwijsgeevenden zelf mogelijk heb gemaakt, aan de demonstratie deel te nemen.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Wij hebben het gemerkt!

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Dit verzet richt zich bij lange na niet alleen tegen de voorgestelde korting van 1,65%, waarover wij vandaag spreken. Terwijl de bonden zich in hun gezamenlijke actie voornamelijk sterk maakten tegen de salarismaatregel, hebben de stakende leerkrachten, ouders en leerlingen nadrukkelijk de desastreuze gevolgen voor de kwaliteit van het onderwijs van het totale onderwijsbeleid van deze Regering aan de orde gesteld.

Een beleid, waarbij de onderwijsvernieuwing praktisch zal worden stopgezet, omdat de voorwaarden daarvoor ten enenmale ontbreken. Door bezuinigingen op stimuleringsmaatregelen en faciliteiten voor kinderen van culturele minderheden wordt de taak van onderwijsgeevenden reusachtig verzaamd, juist in die buurten waar de bewoners de gevolgen van de crisis het hardste ondervinden en het racisme steeds griezeliger vormen aanneemt.

Het gaat om een beleid, waarbij alleen al in de komende drie jaar zo'n 40.000 arbeidsplaatsen verloren dreigen te gaan, met bovendien als resultaat een toenemende vergrijzing van het onderwijs. De laatstaangekomenen, die dikwijls het jongste zijn en het meest bij vernieuwing zijn betrokken, zullen er immers het eerst uitgaan. Degenen met de meeste dienstjaren blijven zitten.

In deze context vormt een salariskorting tot het jaar 2000, met als alternatief het verlies van 3500 arbeidsplaatsen, voor ons een onaanvaardbaar dilemma en een onaanvaardbare maatregel. Wij wijzen haar echter om nog meer redenen af.

In de memorie van antwoord bij dit wetsontwerp noemt de Minister als achtergrond voor de Inhoudingswet

de noodzaak tot terugdringing van de overheidsuitgaven. Verder wordt het door de vorige minister van Onderwijs en Wetenschappen achtergelaten gat van f 278 mln. genoemd.

De heer **Van Kemenade** (PvdA): De voor-vorige minister is daarvoor verantwoordelijk!

De heer **Willems** (PSP): Inderdaad. Zij gaan er rustig mee door! De vorige minister heeft het ook niet opgelost.

Mijnheer de Voorzitter! De noodzaak tot deze bezuiniging vloeit dus in de eerste plaats voort uit de prioriteitsstelling van dit kabinet tot het versneld terugdringen van het financieringsstekort. Als effect daarvan worden in grote mate de collectieve voorzieningen afgebroken. Naar de mening van mijn fractie is en blijft onderwijs een gemeenschapsvoorziening, waarvoor het geld niet behoort te worden opgebracht door degenen die in deze sector werkzaam zijn. Ook bij het debat over de begroting van Onderwijs en Wetenschappen in 1982 hebben wij duidelijk proberen te maken, dat daarvoor extra geld nodig is en dat wij dat niet uit de begroting voor Onderwijs en Wetenschappen kunnen blijven halen.

Ondanks de citeertitel 'Interimwet' en ondanks de zeer gecompliceerde zogenaamde indirecte relatie met de HOS-nota kunnen wij dit wetsontwerp nog steeds niet anders zien dan als een ontkoppeling van de ambtenaren-salarissen welke afbreuk doet aan een evenwichtig arbeidsvoorwaardenbeleid. Zo maakt het kabinet-Lubbers/Rietkerk met deze beleidsombuiging de motie-Rietkerk/Lubbers tot een dode letter!

Met verbazing hebben wij de ingewikkelde redenering gelezen die de Minister hanteert om de koppeling tussen HOS-nota, de Kernnota BUWP en de kortingswet te beschrijven. Er wordt geen voorschot genomen op de maatregelen die in deze nota's worden voorgesteld, maar wel op de besparingen die zij moeten opbrengen. Mochten de nota's die besparingen echter niet opleveren of mocht bij voorbeeld de HOS-nota helemaal niet door de Kamer worden aanvaard, dan zal een alternatieve dekking voor het gat van f 278 mln. of voor een deel daarvan moeten worden gevonden.

Dit zal, volgens de Minister, hoogstwaarschijnlijk betekenen dat er een verder verlies aan arbeidsplaatsen in het onderwijs zal ontstaan. Is dat dan geen ongeoorloofde druk op het te voeren 'open en reële overleg' met de onderwijsvakorganisaties? Volgens

Willems

ons kan het niet anders worden uitgelegd dan dat er moet worden overlegd met het mes op de keel. Is er overigens al iets bekend over de eerste ronde die op 15 december zou worden gevoerd over de HOS-nota?

Het lijkt ons duidelijk dat de dreiging met de HOS-nota, op straffe van verlies van nog eens tienduizenden arbeidsplaatsen, onmiskenbaar is. Er is nog een reden, waarom de koppeling met de HOS-nota volgens ons een gevaarlijke ontwikkeling is. Dat houdt verband met de inhoud van de nota. Wij zien haar in de eerste plaats als een bezuinigingsvoorstel, waarbij van een werkelijk onderzoek naar de omvang en de taken die in een school moeten worden vervuld, geen sprake is. De eerste reacties uit het onderwijsveld bevestigen dit.

Bovendien wordt er een nieuwe salarissystematiek aangekondigd, gebaseerd op een functiewaardering die wij als zeer verwerpelijk beschouwen. Er wordt immers voorgesteld om naast de gewone docenten in de toekomst een nieuwe functie van hoger gewaardeerde, beter betaalde kern-docenten te creëren. Volgens ons zal er een ware concurrentieslag ontstaan om deze functie, in een sfeer waarbij de collegiale verhoudingen binnen de school toch al onder zware druk staan door dreigende afvloeiingen.

Na de loskoppeling van de salarissen van onderwijsgeevenden en het niet-onderwijzend personeel van die van andere ambtenaren wordt een salarissystematiek in het vooruitzicht gesteld, waarbij een nieuwe ongelijkheid wordt geschapen tussen de verschillende groepen onderwijspersoneel.

Mijnheer de Voorzitter! Wij blijven van mening dat een grote ongerijmdheid blijft bestaan ten aanzien van verschillende groepen niet-onderwijsgevend en niet-wetenschappelijk personeel, die ook door deze kortingsmaatregel dreigen te worden getroffen. De antwoorden van de Minister in de nota naar aanleiding van het eindverslag zijn ons inziens niet erg overtuigend. Het departementspersoneel blijkt bij voorbeeld 'gelijker' dan anderen te zijn. Voor het personeel van de Onderwijsraad betekent dat dat zij tot het magische jaartal 2000 en niet tot '1984', het jaar dat Orwell voor de gelijkshakeling voorspelde, zullen moeten wachten tot zij 'even gelijk' zijn als hun collega-ambtenaren.

Ik kom te spreken over de alternatieven die in het debat naar voren zijn

gebracht. Er zijn verschillende alternatieven voorgesteld om althans iets van de scherpe kanten van de onrechtvaardige behandeling af te halen. Zo is de suggestie gedaan om het niet-onderwijsgevend, personeel het niet-wetenschappelijk personeel en het personeel van raden en commissies van de inhoudingsmaatregel uit te zonderen. Onze mening over deze alternatieven verandert overigens niets aan onze principiële bezwaren tegen de inhoudingswet.

Uit de berekende consequenties van deze alternatieven blijkt dat dit wetsontwerp een willekeurige maatregel inhoudt, die bij welke bijstelling dan ook weer andere onrechtvaardigheden oproept, bij voorbeeld het nog meer inleveren door een nog kleinere groep. Hetzelfde bezwaar geldt in feite ook voor de gedifferentieerde korting, zij het in iets mindere mate, omdat de lasten wat eerlijker verdeeld worden.

Wij zijn van mening dat het absoluut onaanvaardbaar is, dat de laagstbetaalden door de huidige voorstellen van de Regering in gelijke mate onder deze maatregel zouden lijden. Deze groep ondervindt toch al de gevolgen van het totale regeringsbeleid. Wij waren dan ook verbaasd over de opmerking van de fractie van de VVD in het eindverslag, waarin zij er bezwaar tegen maakte, dat door het invoeren van een differentiatie bepaalde groepen, vooral de midden-groepen, dubbel gepakt zouden worden.

Het is toch duidelijk – zelfs mevrouw Kraaijeveld maakte daar in haar bijdrage gewag van – dat nu de minima dubbel gepakt worden. Hoewel wij nogmaals stellen dat wij een aparte behandeling van het door het departement van Onderwijs en Wetenschappen betaalde personeel afwijzen, lijkt het ons op zijn minst noodzakelijk dat de minima niet onder deze korting zullen vallen. Voor de VVD-fractie speelt blijkbaar het meerdere malen gepakt worden van de laagstbetaalden een minder belangrijke rol dan het meerdere malen pakken van de middengroepen.

Als er van een gedifferentieerde inhouding sprake zou zijn, lijkt ons een behandeling waarbij de groep met de laagste inkomens helemaal gespaard wordt, het wenselijkst. Wij vinden dan ook dat een gedifferentieerde inhouding, variërend van 0% voor de groep van minimumloners tot, zo nodig, 8% voor de groep met inkomens van vier maal modaal, uit een oogpunt van inkomensbeleid en

rechtvaardige behandeling van minimuminkomens het minst onaanvaardbaar. Wij hebben op dat punt een amendement ingediend.

Mocht een dergelijke korting niet door de Kamer worden aanvaard, dan zien wij ons genoodzaakt het alternatief te steunen, waarbij groepen niet-onderwijzend en niet-wetenschappelijk personeel worden uitgezonderd, althans tot een bepaalde schaal, omdat daaronder de laagste inkomens te vinden zijn.

Wij blijven ons desondanks verzetten tegen het wetsontwerp en hopen hartgrondig dat deze maatregel van tafel verdwijnt. Dat zou een werkelijke bijdrage zijn aan de rust die nodig is om zowel de wijziging van het salarisbeleid als de vernieuwingen binnen het onderwijs te realiseren. De motie-Lankhorst heeft om die reden dan ook onze volledige steun.

□

De heer Van der Vlies (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Er is lang en breed over dit onderwerp gediscussieerd. Aangedragen alternatieven zijn te licht bevonden. Keer op keer werd erop gehamerd dat het bedrag van f 278 mln. binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen moest worden gevonden. Toezeggingen werden gedaan en wetstechnisch uitgewerkt, waardoor de patstelling binnen de grenzen van het oorspronkelijk mogelijke enigszins leek te worden doorbroken. Nu moet het er echter echt van komen: de korting van 1,65% dient doorgang te vinden. Dit moet gebeuren ondanks stakingen en pogingen tot overleg en in afwachting van zwaardere alternatieven.

De jaarlijkse onderwijsbegroting bedraagt 23,3 mld. Van die totale begroting gaat 82% aan loonkosten op; voorwaar geen gering bedrag. Het geeft tevens aan, hoe uiterst moeilijk het is om op iets anders dan de looncomponent te bezuinigen. Mijn fractie begrijpt daarom best de moeilijke stellingname waarvoor de beide ondertekenende Ministers zich geplaatst zien. Cruciaal is de gebleken achterstand die zij aantreffen toen zij zich zetten aan het sluitend maken van de begroting voor 1983.

Zij werden geconfronteerd met een gat van 278 mln., hetgeen niet eenvoudig kon worden gedicht met een verhaal op andere posten. Verspreiding van dit bedrag over de departementale begrotingen met posten voor ambtelijk personeel en trendvolgers werd reeds tijdens de formatiebesprekingen de grond in

Van der Vlies

geboord. Het moest in beginsel worden gezocht binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen.

Ik heb in dit verband nog een vraag, hoewel die er nu waarschijnlijk niet zo erg meer toe doet. In hoeverre hebben de bewindslieden die deze problematiek aangaat, zich sterk gemaakt om de dreigende extra bezuiniging bij hun departement te laten delen door de overige ministeries? Stond reeds bij voorbaat vast en was dat ook het gevoel van de pas benoemde bewindslieden, dat de korting zonder meer binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen zou dienen te worden gezocht of zijn er ook andere alternatieven in het geding geweest? Ons is daarvan niets gebleken.

Wij staan nu evenwel voor een bijna voldongen keuze. Er moet hoe dan ook 278 mln. worden gevonden binnen de begrotingsposten van het departement van Onderwijs en Wetenschappen. Zelfs de stofkam die eraan te pas kwam om alle posten van de onderwijsbegroting kritisch door te lichten om te kijken wat wel, niet of niet meer betaalbaar was, leverde niets op dat voldoende waard was in het licht van het benodigde bedrag. Dan sta je als bewindsman met je rug tegen de muur; of 278 mln. bezuinigen, of 3500 man op de een of andere manier laten verdwijnen, terwijl er al zoveel moeten verdwijnen

Mijn fractie is ten volle doordrongen van dit dilemma. Toch heeft zij haar bedenkingen, want in hoeverre mogen erfenissen van vorige kabinetten 'het laatste woord hebben' bij het dichten van gaten die voorgangers hebben nagelaten? Reiken de collegialiteit en de continuïteit zo ver, dat de mantel der liefde met één ruk van de schouders van één enkele groep overheidspersoneel kan worden afgetrokken? Het is namelijk onmiskenbaar dat door deze interimhouding een uitzonderingspositie wordt gecreëerd die nauwelijks in verhouding staat tot de geweldige tekorten waar de rijksoverheid momenteel mee worstelt.

Als men eenmaal het principe heeft aanvaard dat in dit speciale geval in het bijzonder op onderwijs dient te worden bezuinigd, dan ligt het 'blikveld' waarbinnen alternatieven kunnen worden aangedragen tastbaar voor de hand. Eventuele verschuivingen binnen de begroting zijn, als de begrotingspost salarissen buiten beschouwing wordt gelaten, zo marginaal, dat er nauwelijks nog garen bij valt te spinnen.

Toch zijn er wel enkele andere mogelijkheden aangedragen, ook door mijn fractie. Ik denk hierbij aan de invoering van een eigen bijdrage voor leerplichtige kinderen. Men oordeelde dit strijdig met het verdrag inzake economische en sociaal-culturele rechten. In de nota naar aanleiding van het eindverslag werd dit nog eens aangescherpt door een verdere uitdieping, resulterend in een meer afgewogen en beargumenteerde afwijzing.

Geleidelijke invoering van kosteloos secundair en hoger onderwijs kan niet worden beschouwd als een juridische verplichting. Als het echter gaat om het kosteloos volgen van lager onderwijs, wordt aan de verdragsstaten geen vrijheid gelaten, zodat invoering van een onderwijsbijdrage in dit geval wel strijdig is met het verdrag. Het zij voor dit ogenblik op dit punt zo. Stel dat men de leerlingen uit het gewoon lager onderwijs en uit het elementair buitengewoon onderwijs buiten beschouwing laat en de koppeling aanbrengt met een gefaseerde opschuiving van voorschotten voor het komende jaar, kan dan ook niet tot het gewenste kortingsresultaat worden gekomen of kunnen voorschotverschuivingen alleen op jaarbasis worden toegepast?

Als gesproken wordt over een groot aantal jaren, hoe lang zal het dan uiteindelijk gaan duren, voordat het bedrag van f 278 miljoen geheel door de nota Herziening onderwijssalarisstructuur en door de Kernnota inzake beleidsvoornemens, betreffende het universitair wetenschappelijk personeel, zal zijn ingelopen? Moet inderdaad worden gerekend met een groot aantal jaren? Zo dit het geval zal zijn, hoe moet dan de wens worden gehonoreerd dat dit op zo kort mogelijke termijn zijn beslag dient te krijgen? Kan het echt niet korter?

Wat het bezuinigen op vernieuwingsprojecten betreft, gaat het er mijn fractie bepaald niet om, al deze projecten en experimenten terug te dringen. Dit zou een veel te simpele benadering en voorstelling van zaken geven. Wel heeft mijn fractie door deze mogelijkheid aan te geven wenselijkheden in een bepaalde richting willen aanwijzen.

Het geldt toch zeker niet voor alle projecten en experimenten dat, als wij de maatstaf van de bezuinigingen hanteren, een terugdringing in deze sectoren per definitie leidt tot onvermijdelijke verdere werkgelegenheidsconsequenties enerzijds en tot een potentiële vermindering van de

kwaliteit van het onderwijs nu en in de toekomst anderzijds? Kan dit nu echt worden waargemaakt? Hoe beperkt zijn de mogelijkheden om nog nieuwe voorschotverschuivingen te laten plaatsvinden, gelet op de liquiditeitsruimte in het onderwijs, die nodig is om een voorschotverschuiving op te vangen? Zou ook een gefaseerde verschuiving van de bevoorschotting van bij voorbeeld salarissen, loonbelasting en sociale premies niet mogelijk zijn in verband met de data, waarop het een en ander dient te worden afgedragen?

Positief waardeert mijn fractie de verstevigde relatie die is aangebracht tussen deze structurele bezuinigingsmaatregel en de verwachte uitkomsten van de HOS-nota. Mogen in het kader van de nota's HOS en BUWP inderdaad redelijkerwijs besparingen worden verwacht? Hierover wordt wel gesproken, maar is bij dit alles de wens niet de vader van de gedachte? Wordt door de onderhavige omstrede problematiek niet al te zeer een positieve claim gelegd op de nog te behandelen herstructureringsvoorstellen inzake de onderwijssalarissen, zodat zij reeds bij voorbaat van alle kritiek moeten zijn ontheven? Legt dit het overleg over de HOS-nota ook al niet te veel vast?

Uiteraard zijn het in het oog van de bewindslieden redelijke voorstellen die zonder meer voor realisering in aanmerking dienen te komen. Hieraan dient echter vooraf nog de nodige discussie te worden besteed. Laten wij die niet teveel belasten. Het is toch in het licht van de onderhavige maatregel geen doekje voor het bloeden?

Hoe kan hard worden gemaakt dat, indien de HOS- en de Kernnota niet zouden zijn uitgebracht, de bewindslieden inderdaad ten enenmale niet bereid zouden zijn geweest een salarisinhouding, als hier bedoeld, voor te stellen? Geoordeeld wordt dat het personeel van de verschillende departementen onderling 'gelijker' is dan de gelijkheid tussen onderwijs en ambtelijk personeel. Als belangrijkste argument worden daarbij de wervingspositie van de verschillende departementen onderling en de uitwisselbaarheid van departementpersoneel aangevoerd. Deze relatieve verschuiving kan echter nooit een argument zijn om het onderwijspersoneel tegen het ambtelijk personeel negatief in te ruilen.

Mensen die werkzaam zijn bij het onderwijs, kunnen, als het gaat om het verkrijgen van een andere positie, toch op dezelfde wijze, overdrachtelijk

Van der Vlies

bedoeld, worden ingeschaald? Mijn fractie vindt dit beslist geen sterk argument. Zij is betere gewend van deze bewindsman.

Wordt er nu ook geen geheel eigen inkomenspolitiek gevoerd ten aanzien van onder haar ressorterende salaris-gerechtigden? Het gaat dan toch niet aan om een onderscheid aan te brengen tussen onderwijspersoneel en ambtelijk personeel? Het gaat toch om een uitzonderlijke bezuinigingspost die daarom ook best repercussies mag hebben voor degenen die in een ander verband 'gelijker' behandeld dienen te worden?

Schopt men met dit argument niet tegen de schenen van de onderwijsgevend en daarmee gelijkgestelden als het gaat om een structurele bijdrage aan de tekorten van de totale begroting? Dit klemt nog te meer als wordt opgemerkt dat pas rond het jaar 2000 de HOS- en Kernnota-maatregelen volledig zullen zijn gerealiseerd. Het klinkt wat schrijnend als wordt gezegd dat hieruit duidelijk wordt dat het inderdaad om een interim-inhouding gaat. In het licht van het jaar 2000 verbleekt ook enigszins de garantie van het tijdelijk karakter door de bij nota van wijzigingen aangebrachte aanvulling op artikel 3, lid 1.

In deze aanvulling is neergelegd dat het inhoudingspercentage naar evenredigheid zal worden verlaagd indien en zodra komt vast te staan dat de opbrengsten voor de onderwijsbegroting van de maatregelen uit de HOS-nota en de Kernnota voortvloeiend nimmer de 278 mln. zullen bereiken.

De uitzondering van het niet-onderwijzen en niet-wetenschappelijk personeel met salarissen onder de grens van f 3066 bruto per maand, zoals in een van de amendementen is voorgesteld, komt als het allemaal al doorgaat bij mijn fractie aannemelijk over. Alhoewel wij geen voorstander zijn van staffeling van de inhouding naar inkomen – wij menen dat in geen geval met deze inhoudingsmaatregel door deze departementen inkomenspolitiek mag worden bedreven – wil ik namens mijn fractie voor deze uitzondering van categorieën pleiten.

Overeind blijft een gelijke percentage korting voor iedereen. Als het gaat om de categorieën personeel, mede gelet op de oneigenlijke toepassing, mag best van een uitzondering sprake zijn. Overigens blijkt uit alle rekenmodellen die ons zijn overgelegd, dat dit voor de schalen van de minima netto

weinig verschillen oplevert, hoe men ook differentieert en nuanceert naar draagkracht.

Ik kom bij de stakingen. Mijn fractie vindt deze werkonderbrekingen afkeurenswaardig en betreurenswaardig. Zo stakingen al ooit lonend zouden zijn, menen wij dat dit zeker niet het geval mag zijn in deze sector. Het heeft mijn fractie dan ook hogelijk verbaasd dat de bewindslieden meenden te moeten opmerken in de memorie van antwoord, dat het niet realistisch zou zijn een staking, zeker als dit middel uit de aard der zaak wordt gebruikt als ultimum remedium, te negeren. Ik vraag mij dan af of wij ons zo op de goede weg bevinden. Ik hoop dat de Minister hierop nader wil ingaan.

Wat is het resultaat geweest? Heroverweging na het afwijzende advies van de Raad van State was toch wel aan de orde geweest. Wat door deze stakingen is toegebracht, is schade aan het image van het onderwijzend personeel en niet te vergeten een voorschot op een eventuele stakingsbereidheid van de nog niet volwassen jeugd, de jeugd die nu onderwijs geniet. Tel uit je winst! Als het gaat om de koppeling van bezuinigingen en kwaliteitseisen, men ik dat door deze stakingen de kwaliteit van het onderwijs meer is geschaad dan door welke maatregel van overheidswege in deze context dan ook.

Het is de vraag of deze schade zelfs wel voor het jaar 2000 kan worden rechtgetrokken. Stakingen zijn naar het oordeel van mijn fractie principieel verwerpelijk. Aan stakingen in deze zin kan ten diepste geen zegen zijn gehecht. Het heeft mijn fractie met name pijnlijk getroffen dat nu ook het PCO, voor de eerste maal in de geschiedenis van het protestants christelijk onderwijs, zich heeft aangesloten bij het hanteren van ongeoorloofde pressiemiddelen.

Er mag geen misverstand over bestaan dat ook mijn fractie ernstig verontrust is over dreigend kwaliteitsverlies van en afbrokkelende werkgelegenheid in het onderwijs, maar staken: 'neen'! Bij de behandeling van de begroting van Onderwijs en Wetenschappen 1983 komt mijn fractie – alle andere fracties zullen dit naar ik veronderstel ook doen – terug op de kwaliteit en de werkgelegenheid in het onderwijs.

Ik hoop – en ik richt mij daarbij zeer dringend tot de Minister – dat de behandeling van de begroting kan plaatsvinden nadat in goed en dus reëel overleg tussen Minister en

onderwijsveld uit en te na van gedachten is gewisseld over mogelijke verschuivingen en alternatieven.

Niet alleen in de Kamer moet een oplossing worden gevonden, ook voor het werkklimaat zou het uiterst dienstig zijn, indien uit gemeen overleg tussen departement en onderwijsveld een oplossing kan ontstaan.

Ik meen duidelijk te hebben gemaakt dat mijn fractie grote moeite heeft met het wetsontwerp dat wij thans behandelen. Toch wil ik nog geen eendoordeel geven. Eerst willen wij de Minister de gelegenheid geven, op de gestelde vragen te antwoorden. Na het verkregen antwoord zal mijn fractie haar stemgedrag definitief bepalen.

□

De heer **Franssen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met een citaat. 'Wim Deetman, een onwrikbaar stukje Protestants-Christelijke denkcultuur op onderwijs. Achter de barrière van zijn brilleglazen verbergt hij een eigen wereldvisie die misschien een beetje anachronistisch genoemd kan worden in de danse *décadente* van de jaren tachtig. Hij is wars van het ik-tijdperk, wars van het egoïsme en materialisme dat zovele bezuinigers kenmerkt. De ideoloog van de versobering. Hij staat voor zijn opdracht en schuift al het andere als overbodig terzijde.'

Zo, mijnheer de Voorzitter, omschreef Elseviërs Magazine van 27 november 1982 de persoon van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen in dit coalitiekabinet, die dezer dagen vanachter de regeringstafel een wetsvoorstel moet verdedigen dat grote opschudding in de Nederlandse samenleving tot gevolg heeft gehad, zelfs een vijfdaagse staking die wij, bij mijn weten, nog nooit eerder in die omvang in het onderwijs hebben meegemaakt.

Uiterlijk is de Minister onder die massale protesten onbewogen gebleven. 'Ik sta met mijn rug tegen de muur', zo liet hij ons weten via NRC/Handelsblad van 18 november jongstleden. 'Het is ombuigen of barsten', zo zei hij in het eerder genoemde interview in Elseviërs Magazine. Om een ieder duidelijk te laten weten waar wij met elkaar aan toe zijn, meldde hij ons via het Vrije Volk van 23 november: 'Het mes staat ons allen op de keel.'

Achter die uiterlijke onbewogenheid moet wel emotie schuilgaan. Die was er ook wel, zei de Minister in zijn

Franssen

interview met Vrij Nederland veertien dagen geleden, maar eerder, gedurende de zomermaanden, bij de opstelling van de begroting toen op het ministerie en in het interim-kabinet van CDA en D'66 knopen moesten worden doorgehakt. De Minister moet toen hebben beseft wat hem te wachten kon staan in de maanden die zouden volgen. Hij heeft toen de beslissing genomen, moedig op de ingeslagen weg door te zullen gaan, tenzij reële alternatieven werden aangedragen.

De fractie van de VVD prijst de moed van de Minister en heeft begrip voor de vastberadenheid waarmee hij de soliditeit van zijn begroting wenst te handhaven. Daar staat echter tegenover dat een dergelijke houding gemakkelijk kan leiden tot een halsstarrige opstelling als het gaat om een reële en open discussie over alternatieve voorstellen, vooral in een situatie waarin bij de bewindsman emotie geen rol meer speelt, terwijl deze bij de mensen in het veld volop aanwezig is.

Dat optische verschil in emotionele betrokkenheid – de werkelijkheid is duidelijk anders, gelet op de emotionele betrokkenheid van de Minister bij het onderwijs zelf – heeft sommigen tot uitspraken verleid waar niemand bij gebaat is.

De fractie van de VVD heeft steeds grote moeite gehad met aanvaarding van deze maatregel die niet door ons is bedacht, maar een erfenis is van het interim-kabinet van CDA en D'66 die noodgedwongen moest worden overgenomen.

Mijn fractie heeft er bij de opstelling van het regeerakkoord tussen CDA en VVD op gestaan, dat in dit akkoord zou komen te staan dat een maatregel als deze als éénmalig zou worden beschouwd. Bovendien hebben wij van meet af aan open gestaan voor alternatieve voorstellen, van welke kant die ook zouden komen.

Die alternatieven moesten wel realistisch zijn, realistisch in die zin dat aangesloten moest worden bij de door het kabinet gekozen prioriteitstelling ten aanzien van de gehele rijksbegroting en de omvang van het financieringsstekort. Elk kabinet, van welke samenstelling dan ook, zou een soortgelijke harde randvoorwaarde hebben gesteld.

In de schriftelijke gedachtenwisseling met de Regering is van de zijde van de fractie van de VVD nadrukkelijk stilgestaan bij alternatieve ombuigingsmogelijkheden. Wij hadden daarvoor een aantal redenen. In de

eerste plaats waren en zijn wij bepaald ongelukkig met deze maatregel die in zekere zin een herhaling is van een in 1980 voorgestelde soortgelijke maatregel en die toentertijd door de Kamer is afgewezen.

In de tweede plaats betreuren wij dit soort maatregelen, omdat hierdoor een inbreuk wordt gemaakt op de uniformiteit van het arbeidsvoorwaardenbeleid voor het totale overheids-personeel.

In de derde plaats zijn ook wij van mening, dat onderwijs een gemeenschapsvoorziening is die door het gehele Nederlandse volk moet worden betaald, hetgeen overigens ombuigingen binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen niet uitsluit.

In de vierde plaats waren wij reuze benieuwd naar mogelijke alternatieve voorstellen die zowel van de kant van de Minister als van de zijde van de onderwijsvakorganisaties gedaan zouden kunnen zijn in het gevoerde overleg.

In het voorlopig verslag hebben wij daarover opgemerkt, dat naar ons oordeel in het arbeidsvoorwaardenoverleg in het algemeen een eigen verantwoordelijkheid rust op de schouders van de sociale partners en dat die verantwoordelijkheid ook bestaat in situaties waarin de overheid als werkgever het overleg voert. Die verantwoordelijkheid is er ook in situaties waarin onaangename keuzen moeten worden gemaakt.

Die situatie geldt nu onverkort. Wie als partner in een dergelijk overleg keuzen ontloopt, omdat de door het kabinet gekozen prioriteitsstelling in het kader van het algemeen financieel-sociaal economisch beleid hem of haar niet bevalt, maakt zich tot een gesprekspartner die zich zelf feitelijk van het overleg uitsluit.

Mijn fractie heeft van het begin af aan open gestaan voor alternatieven, voor alternatieven die toepasbaar zouden zijn binnen het uitgangspunt van het kabinet, dat luidde dat zij gevonden zouden moeten worden binnen de onderwijsbegroting zelve tenzij alle centrales van overheids-personeel en onderwijspersoneel bereid zouden zijn de korting van 1,65% om te slaan over het totale overheids-personeel, zoals ook door de Minister-President is gesteld in het debat over de regeringsverklaring.

De bonden zijn op dat punt volstrekt verdeeld geraakt, zodat van een dergelijk voorstel in het geheel geen sprake is geweest. Dat is dan hun verantwoordelijkheid.

De fractie van de VVD heeft de organisaties ook nadrukkelijk uitgenodigd om met alternatieven te komen. De brief die collega Evenhuis en ik op 3 december jongstleden aan de organisaties hebben gestuurd, vormt daarvan een publiek bewijs. Blijkbaar zijn die voorstellen derhalve niet gedaan, wellicht met uitzondering van de gedachte om voor nog één jaar een voorschotverschuiving toe te passen dan wel om een korting van 0,1% toe te passen op de vakantie-uitkering. Op die laatste suggestie heeft de Regering naar ons oordeel een afdoende reactie gegeven in de nota naar aanleiding van het eindverslag.

Het is ons opgevallen, dat in de schriftelijke voorbereiding van de zijde van de Regering alleen maar wordt uitgegaan van mogelijke alternatieven voor zover daar vanuit de Kamer om werd gevraagd. Ik neem toch aan dat ook de bewindslieden zelf alternatieven moeten hebben gehad, alternatieven echter, die zij na afweging van alle aspecten, hebben laten vallen, maar die er toch wel moeten zijn geweest, ook al zouden die verder verlies aan arbeidsplaatsen tot gevolg hebben gehad. Ik nodig de Minister uit die alternatieven ook te noemen, opdat duidelijk wordt waar in concreto tussen is gekozen.

Dit brengt mij tevens op de gedane suggestie om de ongedaanmaking van de voorschotverschuiving nog een jaar uit te stellen. In de nota naar aanleiding van het eindverslag noemt de Minister een viertal bezwaren tegen dit voorstel. Mijn fractie deelt de opvatting van de Minister dat een dergelijke incidentele dekking niet fraai is. Maar is er in principe nu zoveel op tegen om in afwachting van het resultaat van het overleg over de HOS-nota een dergelijke maatregel nog eens te overwegen?

Wat zou een voorschotverschuiving voor 1983 kunnen opleveren? Mijn fractie wil daarop graag nog een nadere reactie van de Minister hebben.

Mijn fractie heeft met belangstelling kennis genomen van de opmerking die in het voorlopig verslag is gemaakt door de fractie van de SGP, over een heroverweging van kosten versus rendement van de vernieuwingsprojecten en experimenten in het gehele onderwijs. In de memorie van antwoord voegen de bewindslieden aan de suggestie van deze fractie toe: 'kennelijk met de bedoeling deze projecten en experimenten terug te dringen'.

Er wordt echter door de bewindslieden meer gezegd, namelijk dat een zodanige terugdringing echter onvermijdelijk leidt tot verder verlies aan werkgelegenheid enerzijds en tot een potentiële vermindering van de kwaliteit van het onderwijs, nu en in de toekomst, anderzijds.

Ik teken hierbij het volgende aan. Verlies van werkgelegenheid mag niet onder alle omstandigheden het doorslaggevend criterium zijn om maatregelen als hier voorgesteld achterwege te laten. Onderwijsbeleid is, ook al wordt wel eens anders gesuggereerd, niet per definitie werkgelegenheidsbeleid. Voor mijn fractie staat ook niet bij voorbaat vast dat een heroverweging van vernieuwingsprojecten en experimenten verlies van kwaliteit in het onderwijs tot gevolg zal hebben.

In deze Kamer is al meer dan eens gesproken over de noodzaak onderwijsvernieuwingsprojecten en experimenten van een deugdelijke kosten/baten-analyse te voorzien. In de memorie van antwoord verklaren de bewindslieden, dat in het afwegingsproces dat bij de opstelling van de begroting heeft plaatsgevonden, door de ondergetekenden niet voor deze mogelijkheid – dus een heroverweging van kosten versus rendement van de vernieuwingsprojecten en experimenten – is gekozen.

Deze opmerking doet veronderstellen dat de effecten van een dergelijke maatregel bij de voorbereiding van de begroting wel degelijk aan de orde zijn geweest; zij moeten in ieder geval op papier zijn gezet. Wij zouden hierover graag concrete mededelingen van de Minister krijgen. Mijn fractie is in ieder geval niet overtuigd van de stellingname van de Minister op dit punt.

Zij wil er daarom meer over weten en zij wil de bewindsman bovendien duidelijk maken dat bij verdere ombuigingen dit soort elementen niet buiten schot kunnen en mogen blijven.

Ik stel deze vragen ook in het licht van het gevoerde overleg tussen de bewindsman en de organisaties. Eerder in mijn betoog sprak ik over de eigen verantwoordelijkheid van iedere deelnemende partner aan dit overleg. Die verantwoordelijkheid berust ook, en niet in de laatste plaats, op de schouders van de Minister. Wij hebben begrepen dat de Minister alle bonden voor een laatste gesprek heeft uitgenodigd op 9 december jl.

Mijn fractie is reuze benieuwd naar een antwoord op de vraag, met welk oogmerk de Minister de bonden opnieuw heeft uitgenodigd, nadat het overleg weken daarvoor was stukgelopen. Welk bod had de Minister op zak? Wil de Minister ons daarover precieze opening van zaken geven?

Niet voor niets heb ik uitvoerig stilgestaan bij het gevoerde overleg en de mogelijke alternatieve ombuigingsmogelijkheden. Reeds in het voorlopig verslag, maar ook, en met meer nadruk, in het eindverslag, is door mijn fractie stilgestaan bij het advies van de Raad van State. In de nota naar aanleiding van het eindverslag merken de bewindslieden op het niet juist te vinden een min of meer letterlijk verslag te geven van het tussen de bewindslieden besprokene naar aanleiding van het advies van de Raad van State. Ook ik heb geen behoefte aan een velletje papier met mededelingen in de trant van: 'Hé Gerrit, dat is een bittere tegenvaller' en een antwoord van: 'Ja, Willem, hoe breien we dat nu weer recht'.

Waar ik wel behoefte aan heb is een duidelijke verklaring – zeker in juridische en staatkundige zin – welke argumenten bij de bewindslieden boven tafel zijn gekomen in een afweging tussen enerzijds verlies aan arbeidsplaatsen bij de opstelling van een begroting die niet per definitie een werkgelegenheidsbegroting mag zijn en anderzijds een extra inkomensoffer van een bepaalde categorie ambtenaren in het licht van de uniformiteit van het arbeidsvoorwaardenbeleid voor het totale overheidspersoneel.

Daar gaat het in essentie om in het advies van de Raad van State. Ik stel dit, omdat in de stukken het effect van het niet doorgaan van de maatregel vrijwel exclusief wordt uitgelegd in de trant van verlies aan arbeidsplaatsen, terwijl de doorbreking van een uniform rechtspositiebeleid voor het gehele overheidspersoneel vrijwel niet aan de orde wordt gesteld. Dat valt bij de direct betrokkenen en de fractie van de VVD nu juist zo zwaar. Daarom hebben wij zoveel moeite met dit wetsontwerp.

Ik zeg dit niet, omdat wij geen begrip zouden hebben voor de argumenten van de Minister of omdat wij die in deze concrete situatie niet zouden kunnen delen, maar wél omdat Minister en onderwijsgeveden verder moeten. Zij moeten verder met het overleg over de HOS-nota en de Kernnota-BUWP, als gevolg van de motie-Rietkerk en Lubbers.

Ik herhaal hetgeen namens mijn fractie in het voorverbonden lopig verslag is opgemerkt. Wij voelen ons inhoudelijk niet aan de nota die door het vorige kabinet is uitgebracht, gebonden. Wij zien die nota als een bijdrage tot een mogelijke uitvoering van de motie-Rietkerk en Lubbers, ten aanzien waarvan open en reëel overleg mogelijk moet zijn en alternatieven derhalve bespreekbaar moeten zijn. Wél delen wij de opvatting van de Minister dat de salariskorting niet een op zich zelf staande korting is, maar dat zij gezien moet kunnen worden in het licht van de opbrengst van de maatregelen die zijn voorgesteld in de HOS-nota en in die zin dan ook niet vergelijkbaar is met de maatregel uit 1980.

De korting verdwijnt steeds verder uit het beeld naarmate de uitvoering van de herzieningsmaatregelen van de salarisstructuur steeds meer vorm en inhoud krijgt. Kan de Minister overigens nadere medelingen doen over het overleg over deze nota? Ziet hij gereede mogelijkheden om dit overleg werkelijk binnen een jaar af te ronden? Ik sluit mij wat dat betreft aan bij de vraag van mevrouw Kraaijeveld over de startpositie die de Minister hij dit overleg inneemt.

Kan de Minister mededelen hoe het in dit verband staat met het onderzoek naar de zwaarte van de leraarstaak, het zogeheten Knight-Wegenstein-onderzoek? Voor mijn fractie en naar ik hoop ook voor het kabinet, verdwijnt dit onderzoek niet achter de horizon.

Het karakter van de maatregel heeft in de nota naar aanleiding van het eindverslag een extra dimensie gekregen, zulks in het licht van de discussie over de vraag welke categorieën wel of niet onder de werking van de maatregel zouden moeten vallen. Het gaat niet alleen om de relatie van de nu voorgestelde korting met de opbrengst van de HOS-nota, maar ook om het feit dat een ieder wiens of wier salaris nu moet worden gekort potentieel de dupe zou hebben kunnen worden van arbeidsplaatsenbeperkende maatregelen.

Dit feit is niet zonder betekenis, omdat in de tot op heden gevoerde discussie niet alleen de juistheid van de kortingsmaatregel als zodanig hoofdpunt van aandacht is geweest, maar ook de vraag wie wel of niet op zijn of haar salaris moet worden gekort. Mijn fractie wijst een differentiatie zoals gesuggereerd door de fractie van de PvdA onverkort van de hand.

Franssen

Het departement van Onderwijs en Wetenschappen dient geen eigen inkomensbeleid te voeren. Dat doet het kabinet als geheel. Wij vinden bovendien dat de Minister in de memorie van antwoord wel erg gretig is ingegaan op deze gesuggereerde mogelijkheid door het effect van een dergelijke maatregel tabellarisch te presenteren. Het zal duidelijk zijn dat wij het amendement van de geachte afgevaardigde de heer Konings, voorkomend op stuk nr. 12, afwijzen.

Niettemin treedt een situatie op, waarbij door de gekozen systematiek ook salarissen worden gekort van personen van wie de kosten middellijk of onmiddellijk, geheel of gedeeltelijk ten laste komen van Hoofdstuk VIII of Hoofdstuk XIV van de rijksbegroting, die wel potentieel de dupe zouden hebben kunnen worden van arbeidsplaatsenbeperkende maatregelen, maar die niet vallen onder de categorieën van personen wier salaris bij de herziening van de onderwijs-salarisstructuur in het geding is.

Bij een weging van beide factoren speelt de overweging mee, genoemd in de nota naar aanleiding van het eindverslag, dat bij voorbeeld kleuterleidsters er in veel gevallen op vooruitgaan wanneer de herziening van de salarisstructuur haar beslag zal krijgen. In welke gevallen zal dit overigens niet zo zijn?

Dit overziende, meen ik dat een situatie kan ontstaan waarin het salaris van een onderwijsgevende waarop thans wordt gekort, later als uitvloeisel van de herziening van de onderwijs-salarisstructuur verhoogd wordt, terwijl een niet-onderwijsgevende die thans reeds in de BBRA is ingeschaald met een ongeveer even hoog salaris en wiens salaris conform het voorstel thans ook wordt gekort structureel erop achteruit zou gaan, doordat zijn salaris geen deel uitmaakt van de herzieningsoperatie.

Dit geldt uitdrukkelijk voor de lager betaalden. Aan de andere kant zijn er ook in de kringen van de hoger betaalden personen die nu reeds in de BBRA zijn ingeschaald, wier salaris wordt gekort en die er structureel op achteruit zullen gaan, maar die moeten worden vergeleken met de hoger gesalarieerden in het onderwijs, die niet op een vooruitgang moeten rekenen wanneer de herzieningsoperatie zal zijn voltooid. Zo luidt in ieder geval de verwachting.

De VVD-fractie wil dus om sociale redenen en om redenen van rechtvaardigheid niet-onderwijsgevendens die

niet meer verdienen dan het maximum van schaal 57, zeg f 3066 bruto per maand, uitsluiten van de korting. Dit betekent dat de korting voor de onderwijsgevendens iets hoger uitvalt, namelijk 0,2% meer. Samen met mijn CDA-collega mevrouw Kraaijeveld heb ik daarom een wijzigingsvoorstel ingediend. Mede-ondertekening van dit amendement impliceert tevens dat wij geen steun zullen geven aan het amendement van de heer Konings, voorkomend op stuk nummer 10.

Mijnheer de Voorzitter! In de schriftelijke gedachtenwisseling met de Regering is ook gesproken over de werkingsduur van de maatregel. De voorgestelde tekst is niet geheel duidelijk. Wanneer het overleg over de HOS-nota en de kernnota-BUWP niet leidt tot een besparing van 278 miljoen, wil mijn fractie dat het resterende bedrag elders binnen de begroting wordt gevonden. Betekent de uitleg in de nota naar aanleiding van het eindverslag dat aan de Minister het daarmee eens is?

Betekent dat ook dat de Minister nu aan kan geven op welk moment de situatie intreedt, die in de eerder gestelde vraag is signaleerd in relatie tot hetgeen hij op bladzijde 6 van de nota naar aanleiding van het eindverslag heeft gezegd? Daarover bestaat geen volstrekte duidelijkheid. Wij verzoeken de Minister die duidelijkheid te verschaffen.

In de memorie van antwoord heeft de Regering toegezegd de algemene maatregel van bestuur jaarlijks aan de Kamer te zullen voorleggen. Wij geven er de voorkeur aan dit in de wet vast te leggen om als Kamer de gelegenheid te hebben, juist gelet op de langere werkingsduur van de wet en de relatie tot de HOS-nota, er jaarlijks met de Regering over van gedachten te wisselen. Gelet op de toezegging van de Regering behoeft er naar onze opvatting geen bezwaar tegen te bestaan wanneer iets van die strekking in de wet wordt vastgelegd. Vandaar dat wij ook op dit punt een amendement hebben ingediend.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot een afronding. Mijn fractie heeft moeite met dit wetsontwerp. Wij beseffen dat wij daarin niet alleen staan. De tijdelijkheid van de maatregel in het licht van de herziening van de onderwijs-salarisstructuur, die wij bewust hebben gewild, is een verzachtende omstandigheid, waarbij ik nog eens uitdrukkelijk aantekenen dat voor de VVD-fractie de uitgangspunten van de motie-Rietkerk/Lubbers toetssteen zullen zijn bij de uiteindelijke oordeels-

vorming over de voorstellen voor de herziening van de salarisstructuur.

Wij zijn teleurgesteld in de houding van de bonden; een open en reële discussie over alternatieven hebben zij binnen de noodzakelijke randvoorwaarden van de Regering onvoldoende willen voeren. Wij wensen in dit verband van de Regering nadere opheldering over mogelijke alternatieven, ook over de alternatieven die in principe mogelijk zijn, maar die in de afweging zijn afgevallen, vooral omdat verlies van werkgelegenheid in een situatie waarin verschillende principes bij deze begroting in het geding zijn, niet automatisch kan en mag prevaleren.

Differentiatie in de korting wijzen wij af. Als wij aan het slot van deze discussie deze week uiteindelijk tot de conclusie moeten komen dat wij 'ja' tegen dit wetsontwerp moeten zeggen, is dat een keuze tussen twee kwaden waarvan wij de minst kwade nemen in het besef – ik zeg dat samen met de Minister – dat ook bij ons het mes op de keel staat.

□

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik feliciteer collega Franssen met het houden van zijn maiden-speech en ik wens hem veel geluk in het verder werken in de Kamer.

Het voor ons liggende wetsontwerp is de afgelopen weken niet geheel onbesproken gebleven. De reacties uit de onderwijswereld variëren van het plaatsen van kantekeningen tot het uitspreken van een 'onaanvaardbaar'. Wij hebben er behoefte aan in dit debat een ogenblik stil te staan bij de stakingen die kracht moesten bijzetten aan de bezwaren tegen deze maatregel.

Ik wil er geen onduidelijkheid over laten bestaan, dat deze stakingsacties ons met zorg vervullen. In de eerste plaats getuigt het van weinig vertrouwen in de parlementaire besluitvorming, wanneer bij voorbaat zulke zware middelen als het neerleggen van het werk worden gebruikt. Signalen kan men immers ook met pen en papier geven.

In de tweede plaats – dit weegt veel zwaarder – zou de onderwijsgevende een voorbeeldfunctie in deze samenleving moeten vervullen. Aan hem is een deel van de zorg van de opvoeding van kinderen toevertrouwd. Dat schept naar ons oordeel dure verplichtingen. Dat moet ook aanzetten tot zeer grote omzichtigheid bij het hanteren van het stakingsmiddel. Hoe desastreus een staking van onderwijs-

Wagenaar

gevend en uitwerkt op de houding van leerlingen is vooral in Rotterdam gebleken, waar de ruiten van niet stakende scholen werden ingegooid en werkwilligen werden bedreigd en zelfs gemolesteerd. Hoe zal het gezag van onderwijsgevend ooit tot zijn recht komen, wanneer zij zelf de grens van het toelaatbare naderen en zelfs overschrijden, zoals bij het herhaalde lijke beschimpen van de Minister op schuttingtaalniveau.

In de derde plaats vestig ik er de aandacht op dat degenen, die werkelijk zorg hebben over de kwaliteit van het onderwijs, slechts in zeer uitzonderlijke en extreme omstandigheden het stakingsmiddel zullen aangrijpen om hun bezwaren kenbaar te maken. Een staking tegen de korting op de onderwijssalarissen mag zich dan ook op geen enkele wijze verschuilen achter de kwaliteit van het onderwijs. In deze discussie past dan ook een woord van waardering voor de beheerste wijze waarop men in het grootste deel van het protestants-christelijk onderwijs de bezwaren heeft kenbaar gemaakt.

Ik merk nog iets op over de status die de indieners wellicht onbedoeld aan de stakingsactie hebben gegeven. Wij lezen in het nader rapport aan de Koningin bij dit wetsontwerp dat de ondergetekenden zich 'naar aanleiding van het advies van de Raad van State, de recente stakingen in de onderwijswereld en de algemene beschouwingen inzake de Miljoenennota '83 nogmaals hebben beraden op de noodzaak, te komen tot een maatregel als de onderhavige'.

Het heeft ons verbaasd – wij waren niet de enigen – dat hierbij stakingsacties in één adem worden genoemd met het advies van de Raad van State en de algemene financiële beschouwingen door het parlement. Moet niet elke schijn worden vermeden dat de zorg van betrokken burgers alleen meeweegt voor zover die in een staking tot uitdrukking wordt gebracht?

Ik kom aan enkele kritische kanttekeningen bij deze Wet interimhouding salarissen onderwijs. De kern van dit voorstel is de noodzaak om binnen Hoofdstuk VIII van de rijksbegroting tot een dekking te komen. De rijksbegroting bestaat weliswaar uit verschillende beleidsonderdelen, maar zij vormt toch een geheel. Dit blijkt ook uit het feit dat er één kamerstuknummer aan wordt gegeven. Dat geheel wordt nu echter even losgelaten, omdat het tekort zich toespitst op het achtste hoofdstuk van de begroting.

Is het echter, gezien de wenselijkheid van een geïntegreerd en gecoördineerd overheidsbeleid, wel juist om zo expliciet aandacht te vragen voor één, zij het niet onbelangrijk, onderdeel van de begroting? Zou men, voortdenerend in dit spoor, ook geen aandacht moeten vragen voor het feit, dat het departement van Onderwijs en Wetenschappen maatregelen bekostigt, die het departement van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ontlasten op het gebied van werkloosheids- en bijstandsuitkeringen?

De noodzaak van een integrale benadering van de rijksbegroting onderstrepend en de noodzaak van een salariskorting vooronderstellend, willen wij in beginsel alleen akkoord gaan met een inhouding op het gehele personeelsbestand dat uit 's Rijks schatkist wordt bekostigd. Daaraan willen wij dan bovendien de voorwaarde verbinden, dat het hier een eenmalige operatie betreft die min of meer wordt gerechtvaardigd door de bestuurlijke problemen die ons land in de afgelopen periode heeft gekend.

Wij wensen er ook een kritische kanttekening bij te plaatsen, dat nu in wezen wordt vooruitgelopen op de discussie over de herziening Onderwijs Salarisstructuur. Wij achten het een goede zaak, dat een herevaluatie van de onderwijssalarissen plaatsvindt. Met name in de memorie van antwoord wordt echter sterk de nadruk gelegd op het besparingseffect van de in de HOS-nota gedane voorstellen. Op dat effect zou het onderhavige wetsontwerp ook inspelen.

Het is echter de vraag of dit reëel is. Niet het mogelijke besparingseffect behoort centraal te staan in een herziening van de salarisstructuur, maar het verband tussen werklust en beloning. Wij horen hierop graag een reactie van de Minister.

De zaak van de voorgestelde salariskorting wordt, zoals zoveel wetsontwerpen die deze dagen de revue van de Tweede Kamer passeren, hier uitgevochten met de bezuinigingsnoodzaak als overwegend motief. Dat wij van die noodzaak overtuigd zijn, behoeft ik hier niet te herhalen. Een en ander zal echter naar onze mening niet ten koste mogen gaan van een principiële bezinning op de taak van de overheid. Die bezinning herkennen wij met name in het alternatief om een eigen bijdrage voor leerplichtige kinderen in te voeren.

Het argument, dat dit niet in overeenstemming is te brengen met het internationaal verdrag inzake

economische, sociale en culturele rechten heeft ons niet erg aangesproken. De indieners signaleren immers zelf in hun eerder aangehaald nader rapport, dat de interpretatie van dit verdrag verschillende mogelijkheden openlaat.

Dit komt met name tot uitdrukking in de toelichting op hoofdstuk 3, waarin men kan lezen dat het niveau van verwezenlijking van de in dit verdrag genoemde rechten in verregaande mate wordt bepaald door de economische en sociale omstandigheden en mogelijkheden van de onderscheiden landen.

Wel zal bij de invoering van een eigen bijdrage rekening moeten worden gehouden met de aanzienlijke perceptie- of inningskosten. Kan de Minister globaal aangeven hoe hoog de eigen bijdrage per leerplichtig kind moet zijn om een besparing van f278 miljoen te bereiken, rekening houdend met die eerder genoemde schatting van de inningskosten?

Gelet op de relatief geringe aandacht die dit alternatief heeft gekregen, zouden wij het op prijs stellen indien de Minister hierover meer informatie geeft.

Dit alles overziend, kunnen wij slechts vaststellen dat wij weinig gelukkig zijn met de korting op de onderwijssalarissen. Een alternatief binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen heeft onze voorkeur, maar wij willen daarbij niet de noodzaak van een integrale en bij gevolg interdepartementale benadering van de financieringsproblematiek van de rijksoverheid uit het oog verliezen.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 17.40 uur tot 19.15 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

de brief van de Ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, van Financiën en van Economische Zaken over de koopkrachtontwikkeling in 1983 (17 666, nr. 4);

de wetsontwerpen:

Nadere wijziging van de Algemene Kinderbijslagwet (gedeeltelijk achterwege laten van de herziening van de kinderbijslagbedragen per 1 januari 1983) (17 467);

Nadere wijziging van een aantal sociale verzekeringswetten, de Wet Werkloosheidsvoorziening en de Wet

Voorzitter

op de Loonbelasting 1964 (afschaffing minimumdagloon WAO en herziening minimumdagloombepalingen in de WW en de WWV) (17 647);

Wijziging van de Wet van 20 december 1979, Stb. 711 (Beëindiging vereveningstoelagen) (17 674);

Nadere wijziging van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (nadere regeling van de samenloop van uitkering met inkomsten uit arbeid) (17 675);

Wijziging van de wet van 4 juni 1981, Stb. 350 (vaststelling en verdeling van de premie voor de werkloosheidsverzekering) (17 676);

Beperking van de herziening van het wettelijk minimumloon, van de uitkeringen krachtens een aantal sociale verzekeringswetten en van een aantal uitkeringen en pensioenen krachtens enige andere wetten per 1 januari 1983 (17 677);

de verslagen van mondeling overleg over het Besluit landelijke normering Bijstandswet (17 600-XVI, nr. 15 en 17 600-XV, nr. 15);

het verslag van een mondeling overleg over de Tijdelijke Wet arbeidsvoorwaarden collectieve sector (17 636, nr. 2),

en van:

de motie-Buurmeijer en Nypels over uitbreiding van de werkings sfeer Tijdelijke Wet Arbeidsvoorwaarden collectieve sector (17 636, nr.3);

de motie-Linschoten en De Korte over gelijke berechtiging van gehuwden en ongehuwd samenwonenden bij nadere sociale-verzekeringswetgeving (17 647, nr. 9);

de motie-Willems over de financiële situatie van één-oudergezinnen (17 600-XV, nr. 16);

de motie-Groenman over de vrijlating van bijverdienden in de bijstand (17 600-XV, nr. 17);

de motie-Buurmeijer c.s. over de vrijlatingsfaciliteit voor één-oudergezinnen (17 600-XV, nr. 18);

de motie-Beckers-de Bruijn over de staffeling van de jeugdlonen (17 666, nr. 5);

de motie-Groenman over gezinnen met twee inkomens (17 666, nr. 6);

de motie-Wöltgens c.s. over bevrozing van minimumloon en sociale uitkeringen per 1 juli 1983 (17 666, nr. 7);

de motie-Wöltgens c.s. over de toepassing van de inflatiecorrectie (17 666, nr. 8);

de motie-Willems over een voor iedereen gelijke vakantie-uitkering in 1983 (17 666, nr. 9);

de motie-Groenman en Nypels over een eventueel initiatief van de Regering om te komen tot loonmatiging in 1983 (17 666, nr. 10);

de motie-Wöltgens over de vermogenspositie van de sociale fondsen in 1983 (17 666, nr. 11);

de motie-Wöltgens c.s. over het fiscale voordeel van aftrekbaarheid van sociale verzekeringspremies (17 666, nr. 12);

de motie-Leerling over de koopkracht van de middengroepen (17 666, nr. 13).

De **Voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid op vragen, gesteld in tweede termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

[Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]¹

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **De Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal enkele opmerkingen van een meer algemeen karakter maken, alvorens ik inga op de specifieke vragen die zijn gesteld. In het debat is de aandacht sterk gericht geweest op de inkomensontwikkeling en de ombuiging in de sociale zekerheid. Ik benadruk dat de offers die wij in dat kader noodgedwongen moeten vragen niet op zich zelf staan. Het zijn offers die in dienst staan van het herstel van de economie en van de verbetering van de werkgelegenheidssituatie. In sterke mate in de bijdrage van de CPN en in iets mindere mate in die van de Partij van de Arbeid is dat aspect, namelijk het offers brengen om daarmee te komen tot herstel van de economie en de werkgelegenheid, te weinig aan de orde geweest. Daarom wil ik dat aan het begin van mijn betoog nog eens benadrukken.

De zaken die in dit debat aan de orde zijn, kunnen en mogen niet geïsoleerd worden bekeken. Ze moeten worden geplaatst in het kader van een algemeen sociaal-economisch beleid, gericht op herstel van de werkgelegenheid, zoals dat het kabinet voor ogen staat. In de kern komt het erop neer dat wij in de afgelopen jaren te lang boven onze stand hebben geleefd, dat wij grote schulden hebben gemaakt. De staatsschuld is fors gestegen. Aan het begin van de crisis in 1973 bedroeg

de staatsschuld 35 miljard; aan het eind van dit jaar zal het bijna 150 miljard bedragen.

Wij moeten nu een stap terug doen, omdat wij in het verleden boven onze stand hebben geleefd en omdat wij schulden op schulden hebben gestapeld en dat niet kunnen volhouden. Als wij dat stapje terug niet doen, lijkt het vrijwel onmogelijk om de weg naar economisch herstel, naar gezondmaking van de financiering van de collectieve uitgaven en naar herstel van de werkgelegenheid te begaan. Dat zou betekenen dat in een later stadium veel grotere offers zullen moeten worden gevraagd.

Daarom meent het kabinet dat er met een beleid, gericht op economisch herstel, niet langer gewacht kan worden. Wij stellen de maatregelen dan ook voor in het besef dat de ernst van de situatie over een breed front wordt onderkend en dat ook de bereidheid bestaat om ter wille van die werkgelegenheid offers te brengen. Het in de Stichting van de Arbeid bereikte akkoord om prijscompensatie, korting en aftopping van de vakantietoelage in te zetten voor arbeidstijdverkorting en rendementsherstel, is naar mijn mening een exponent van die bereidheid om offers te brengen.

Ik heb al gezegd dat ik dit met name tegen de woordvoerders van de Partij van de Arbeid en van de CPN zeg, omdat juist die fracties de vorige week enkele malen lieten doorschemeren dat zij er erg veel moeite mee hebben dat allerlei voorstellen van de Kamer afstuiten op argumenten als: besparingsverlies, budgettair niet haalbaar en dergelijke. Ik begrijp wel dat men daar moeite mee heeft, maar ik ben van mening dat wij er niet langer omheen kunnen draaien dat onze financiële en economische positie uitermate belabberd zijn en dat er dus ook geen ruimte is om aan die verlangens tegemoet te komen.

Als wij een stap terug moeten doen, moeten wij natuurlijk oog hebben voor een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van lasten en voor de noodzaak om de zwakste groepen in de samenleving te beschermen. Het kabinet is van mening dat wij dat ook doen. Wij kunnen het echter alleen doen langs de weg van een verdeling van offers en niet langs de weg van het verder vooruitschuiven van onze financieringsproblemen, verder zoeken van tijdelijke dekkingen en verder interen op reserves die al lang verbruikt zijn en dergelijke. In de komende jaren moeten wij al een

De Koning

gigantische hypotheek aflossen. Die hypotheek moet niet nog eens verder worden opgehoogd, want dat betekent alleen maar dat er straks nog meer moet worden afgelost.

Het kabinet gaat bij deze pijnlijke operatie bepaald niet klinisch, boekhoudkundig en zeer afstandelijk te werk.

Wij hebben wel degelijk oog voor wat mevrouw Brouwer 'de mens achter de uitkering' heeft genoemd en voor 'de mens achter het inkomensplaatje'. Wij laten de reacties in deze Kamer en de reacties in de samenleving niet ongemerkt aan ons voorbijgaan. Het is wél onze plicht te wijzen op de consequenties van de voorstellen. Wanneer die voorstellen de weg naar herstel bemoeilijken, kunnen wij niet anders dan er afwijzend op reageren. Immers, het economisch herstel en het daarmee verbonden herstel van werkgelegenheid zullen de hoogste prioriteit moeten hebben en zeer geruime tijd moeten behouden.

Ik kom dan tot antwoorden op concrete vragen die zijn gesteld. Ik begin met vragen van de heer De Korte. Hij heeft gevraagd: welk deel van de prijscompensatie komt nu ten goede aan het rendementsherstel? In principe is dat een zaak van de sociale partners. De sociale partners moeten, op basis van het akkoord dat in de Stichting van de Arbeid is bereikt, beslissen over een andere aanwending van de prijscompensatie, van korting en aftopping van de vakantietoelage.

Herstel van het rendement van het bedrijfsleven is echter één van de doelstellingen uit het akkoord van de Stichting van de Arbeid.

De heer De Korte heeft ook gezegd: Bij alle vormen van arbeidstijdverkorting waarbij loon wordt ingeleverd, treedt een verlaging van de prijsontwikkeling op, waarvan de minima profiteren. Op dit moment hebben wij nog geen duidelijk inzicht in die hele problematiek. De redenering die mij het meest aannemelijk voorkomt, luidt als volgt. Bij arbeidstijdverkorting met loonlevering en met een volledige herbezetting van vrijkomende arbeidsplaatsen, treedt wel een daling van de loonsom per werknemer op, maar de totale loonkosten dalen daardoor niet, uitgaande dus van volledige herbezetting.

Dat betekent dat er ook geen prijseffect is, uit hoofde van die loonkostenmatiging. Een volledige invulling van het akkoord van de Stichting van de Arbeid in de vorm van arbeidstijdverkorting met loonin-

levering geeft bij die veronderstelling dus geen verbetering van de koopkracht voor de minima als gevolg van prijsdaling. Er is in scenario 2 wel een verbetering van de koopkracht voor de minima verwerkt, maar die vloeit voort uit de veronderstelling – het is ook niet meer dan een veronderstelling – dat een deel van de loonmatiging voor rendementsherstel wordt aangewend.

Wij zijn uitgegaan van de veronderstelling dat het fifty-fifty zou zijn: 50% voor arbeidstijdverkorting en 50% voor rendementsherstel. Het moet echter nog blijken wat het waarheidsgehalte van die veronderstelling zal zijn.

De heer De Korte heeft gewezen op de problemen die kunnen ontstaan in de relatie tussen arbeidstijdverkorting en het minimumloon. Ik onderken dat probleem. Wij zullen er inderdaad aan moeten gaan werken om dat probleem voor de komende jaren te ondervangen. Ik denk dat dit voor 1983 nog weinig problemen zal opleveren, want er is maar een zeer bescheiden verhoging van het minimumloon in 1983.

Dat betekent ook dat in de verhouding tussen minimumloon en modaal in 1983, ook bij een zeer sterke matiging van de contractlonen, de afstand bruto toch nauwelijks verder wordt ineengedrukt. Ook de heer Van der Vlies heeft daarover een vraag gesteld en ik denk dat die vraag hiermee ook beantwoord is.

De heer De Korte wil graag een harde, duidelijke uitspraak, dat er geen aanpassing zal zijn van het minimumloon per 1 juli aanstaande. De heer Wöltgens heeft daarentegen opgemerkt dat hij per 1 juli aanstaande een parallelle wenst. Ik heb verleden week al gezegd dat het bepaald niet de intentie van het kabinet is om te komen tot een aanpassing per 1 juli aanstaande. Wij nemen ons voor om dan geen aanpassing tot stand te laten komen.

Daarbij hangt natuurlijk ook veel af van de sociale partners, namelijk of zij bereid en in staat zijn om voor een gelijke inkomensontwikkeling te zorgen. Wanneer dit het geval is, vervalt ook de noodzaak tot een dergelijke, ook naar onze mening op zichzelf ongewenste, aanpassing.

De heer De Korte heeft een moeilijke vraag gesteld over de koopkrachtontwikkeling voor de komende jaren. Hij heeft daarbij gevraagd of in het licht van een mogelijk te verwachten koopkrachtontwikkeling de reparatie voor 1983 niet wat te ver gaat. Ik acht

mij niet in staat om uitspraken te doen over de koopkracht in komende jaren. In bijlage 1 bij het rapport van werkgroep-A heeft het Centraal Plan Bureau een aantal cijfers genoemd.

Daar gaat het echter om ramingen, die bovendien berusten op gemiddelden, zonder onderscheid tussen verschillende categorieën, tussen de marktsector en de collectieve sector en tevens zonder onderscheid naar inkomensgroepen. Het is heel moeilijk om op die globale ramingen het beleid voor 1983 te baseren.

Mevrouw Beckers heeft gesproken over de wenselijkheid van solidariteit tussen werknemers in de marktsector enerzijds en werknemers in de collectieve sector en uitkeringsgerechtigden anderzijds. Op die solidariteit is ook het kabinetsbeleid gebaseerd.

Wij vragen in feite aan de sociale partners in de marktsector, een situatie tot stand te brengen, waarin de solidariteit ook kan worden waar gemaakt. Als wij letten op de financieel-economische noodsituatie, dan vindt het kabinet het gerechtvaardigd, dat aan de sociale partners te vragen. Uit diezelfde financieel-economische noodsituatie komt overigens de aanwending van de vrijkomende middelen in de collectieve sector vormt voor rendementsherstel van die sector, voor het dekken van de tekorten in die collectieve sector.

De heer Willems heeft gesuggereerd om de vakantietoelage in een voor iedereen gelijk bedrag te betalen en die gedachte aan de sociale partners voor te leggen. Daarover heeft hij een motie ingediend. Mijnheer de Voorzitter! Aan de Sociaal-Economische Raad is in het voorjaar de vraag voorgelegd, of een structurele maximering van de vakantietoelage overweging verdient. Uit het conceptadvies over de raamwet, waaraan de SER op het ogenblik de laatste hand legt, blijkt dat de sociale partners de vakantietoelage als een normaal loonbestanddeel wensen te beschouwen, waarover in vrijheid kan worden onderhandeld. Ook van mijn kant wil ik de eigen verantwoordelijkheid van de sociale partners, die ook in dat conceptadvies een sterk accent krijgt, nog eens benadrukken.

Ik denk dat ik heel bewust niet verder moet gaan dan het voeren van een pleidooi voor het continueren van de aftopping en de korting van de vakantietoelage en voor het aanwenden van de effecten daarvan ten behoeve van werkgelegenheid, rendementsherstel en herverdeling. Tegen die achtergrond zal het duidelijk

De Koning

zijn dat ik aanvaarding van de motie van de heer Willems moet ontraden. Wij zouden met uitvoering van de motie immers dwars ingaan tegen hetgeen de eerstverantwoordelijken daarvan zelf vinden.

Mevrouw Beckers heeft opgemerkt dat de Regering de verlaging van het minimumjeugdloon uitsluitend relateert aan de kosten van het midden- en kleinbedrijf. Zij heeft in dit verband ook gezegd dat er concrete maatregelen moeten komen ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Mijnheer de Voorzitter! De relatie tussen de hoogte van het minimumjeugdloon en de positie van jongeren op de arbeidsmarkt is niet exact aan te geven.

Natuurlijk heeft het minimumjeugdloon gevolgen voor de kosten van het midden- en kleinbedrijf en daarmee ook voor de werkgelegenheid voor jongeren in dat midden- en kleinbedrijf. Er zijn nog tal van andere factoren, zoals de algemene economische recessie, die evenzeer oorzaak zijn van een ongunstige werkgelegenheidssituatie, met name voor jongeren.

In dat verband verwijs ik overigens naar het regeerakkoord, waarin onder meer wordt gesproken over het vrijmaken van middelen om jongeren een meer zinvolle plaats in de samenleving te verschaffen. Op basis van het regeerakkoord zal het beleid in dat opzicht nader worden uitgewerkt. Ik stel mij voor, op korte termijn een advies te vragen aan de Stichting van de Arbeid over de jeugdloonstaffeling.

Mevrouw Beckers is ook teruggekomen op haar motie tegen verlaging van het minimumjeugdloon in 1983; zij legt een relatie met de verhoging met 1% van het minimumloon en de sociale uitkeringen. De relatie met die verhoging van 1% ontgaat mij eigenlijk. Ik begrijp niet wat dat kan betekenen, want de verhoging met 1% per 1 januari wordt ook doorgegeven aan het minimumjeugdloon.

Ik ben niet voornemens daarvan terug te komen. Ik wil wel komen tot een structurele verlaging van het minimumjeugdloon door middel van een wijziging van de staffeling. Dat voornemen handhaaf ik en wil ik in de eerste helft van 1983 trachten uit te voeren.

De heer Gerritse heeft gevraagd of in het voor de echte minima in 1983 beschikbare bedrag van f 225 mln. óók een bedrag is begrepen om met die groep rekening te houden bij de verhoging van de huurquote-norm. In het regeerakkoord is aangekondigd

dat bij het te voeren huursubsidiebeleid de echte minima zullen worden ontzien. Daarbij is geen relatie gelegd met de regeling van de eenmalige uitkering aan de echte minima voor 1983. Dat betekent dat in die f 225 mln. niet is begrepen een voorziening in het kader van de individuele-huursubsidieregeling.

Mevrouw Groenman heeft gesuggereerd dat het kabinet paralleliteit in inkomensontwikkeling alsnog zou moeten afdwingen, indien dat niet het produkt zou blijken te zijn van de vrije onderhandelingen tussen de sociale partners. Als wij dan toch loonmatiging willen, kunnen wij dat altijd nog honoreren met behulp van lastenverlichting, aldus mevrouw Groenman.

Zij heeft een motie ingediend, waarin zij de Kamer verzoekt reeds nu uit te spreken dat de Regering, zo nodig, instrumenten zal inzetten om de gewenste loonmatiging en paralleliteit in de loonontwikkeling te bereiken. Wij hebben met de sociale partners afgesproken dat wij in het voorjaar, rond 1 april, zullen spreken over de resultaten van de c.a.o.-onderhandelingen, die op basis van het Stichtingsakkoord in de komende maanden zullen plaatsvinden.

Op grond van die resultaten zullen wij dan de situatie opnieuw bezien en wellicht tot nieuwe beslissingen moeten komen. Het zal mij niet geheel verbazen, indien de Kamer tegen die tijd ingelicht zou willen worden over die resultaten en over het gesprek met de sociale partners, wat dan door het kabinet zal worden gevoerd.

Ik vind dat wij daarop geen voorschot moeten nemen. Wij hebben partijen toegezegd dat zij tijd en ruimte zullen krijgen om vrije onderhandelingen op decentraal niveau te voeren. De resultaten van die onderhandelingen zullen wij dan in onze overwegingen betrekken. Wij moeten niet nu het zwaard van Damocles alvast voor de dag halen of zelfs nog verder laten zakken. Ik wil mij nu bepaald niet vastleggen op wat er zou moeten geschieden, indien de c.a.o.-onderhandelingen, wat mij betreft onverwacht en zeer zeker onverhoopt, een ander resultaat zouden hebben dan datgene wat wij nu kunnen voorzien als een mogelijke en zeer gewenste uitkomst. Mevrouw Groenman vraagt in feite om een vooraankondiging van een loonmaatregel. Ik vind dat onverstandig en daarom ontraad ik aanvaarding van haar motie.

De heer Schutte heeft gevraagd of een minder rigoreuze verschuiving van de werkloosheidspremie ten laste

van de werknemer niet tot een vergelijkbaar inkomensplaatje zou kunnen leiden, als gevolg van een verhoging van het minimumloon. De keuze voor het verschuiven van de werkloosheidspremie naar werknemers moet worden gezien tegen de achtergrond van het voornemen van de Regering om het bedrijfsleven geen verdere lastenverzwaring op te leggen. De motieven daarvoor spreken voor zich zelf.

Dat voornemen komt ook tot uitdrukking in het streven van de Regering om de totale werkgeverslasten, als percentage van de loonsom van bedrijven, te stabiliseren. Daarbij wordt en is gekeken naar het gezamenlijke effect van alle premie mutaties. Dat betekent in concreto dat een andere verdelingskeuze van de werkloosheidspremie, gegeven het streven naar stabilisatie van de werkgeverslasten, zou hebben betekend dat er weer andere premies ten laste van de werknemers omhoog zouden moeten. Per saldo zou dat geen effect hebben op de koopkracht. Daarom heeft het kabinet die weg niet bewandeld, maar gekozen voor een verhoging van het minimumloon.

De heer Schutte is ook ingegaan op de betekenis van lastenverlichting uit hoofde van de rentedaling. Daarop zal mijn collega van Financiën nader ingaan.

De heer Leerling heeft gewezen op de inkomensoffers van de midden-groepen. Als alle plannen worden uitgevoerd, zullen die offers zeer substantieel zijn, aldus de heer Leerling. Hij heeft een motie ingediend om bij de opstelling van de miljoenennota aan deze categorie speciale aandacht te geven.

Ik wil verwijzen naar paragraaf 8 van de Beleidsnota Adempauze, waar de cijfers over de feitelijke belasting van de middengroepen staan. Deze nota is vrijwel vergeten, maar zij heeft toch haar nut gehad en heeft dat in sommige opzichten nog. In die nota staan namelijk cijfers waaruit blijkt dat in de jaren 1973 tot en met 1982 de modale inkomens met 8% zijn gestegen en dat de twee maal modale inkomens 2% zijn gedaald. Dat zijn echter cijfers exclusief de incidentele loonontwikkeling.

Het is aannemelijk dat in die periode van bijna tien jaar die inkomens-trekkers, modeel en twee maal modaal, ook enige incidentele loonsverbetering hebben ondervonden. Ik denk dat men mag zeggen dat ook die twee groepen over die jaren gerekend in hun totaliteit in koopkracht-

De Koning

ontwikkeling inclusief incidenteel, toch enigermate zijn gestegen. In dat licht gezien, is de motie van de heer Leerling prematuur en ontvalt de grond daaraan.

Een aantal afgevaardigden heeft gesproken over de inkomensnotitie die ik heb aangekondigd. Mevrouw Beckers vroeg of de problematiek van de één-oudergezinnen uitvoerig en afzonderlijk aan de orde zal worden gesteld. De heer Willems vroeg aandacht voor het budgetonderzoek en voor de effecten van overheidsregelingen op de inkomenspositie van in het bijzonder de laagste inkomens. Mevrouw Groenman vroeg of de inkomenspolitieke doelstellingen op middellange termijn in die notitie kunnen worden behandeld.

Het zal er bij die inkomensnotitie vooral om gaan om op de verschillende probleemvelden te komen tot een duidelijke probleemstelling. Op basis van die probleemstelling voor ieder beleidsterrein waarop de inkomenspolitiek een rol speelt, moeten wij komen tot het ontwerpen van duidelijke inkomenspolitieke doelstellingen. Bij de behandeling van die onderwerpen zal in de notitie ook moeten blijken wat de betekenis kan zijn van specifiek onderzoek naar de positie van éénoudergezinnen of naar de budgetten van lage inkomens.

De heer Gerritse heeft gezegd: dat is op zichzelf een goede zaak, maar gaat de Minister in de inkomensnotitie ook in op de betekenis van de zogenaamde inkomensplaatjes en besteedt de Minister aandacht aan het inkomenspolitieke instrumentarium? Ik wil bij dat laatste aantekenen dat daarbij natuurlijk een nauwe samenhang is met de afbakening van verantwoordelijkheden tussen de overheid en de sociale partners. Wij zullen inderdaad op dat inkomenspolitieke instrumentarium moeten ingaan. Het zal een belangrijke doelstelling van de discussie zijn om daarover overeenstemming te bereiken.

Dan zal de betrekkelijke betekenis van die inkomensbeelden nader kunnen worden toegelicht. Ik realiseer mij overigens wel dat het hierbij om een heel complexe problematiek gaat. Ik wil niet te veel verwachtingen wekken. Ik heb bepaald niet de pretentieuze doelstelling om een vervolg te leveren op de interimnota die een aantal jaren geleden is verschenen.

De heer Linschoten heeft gevraagd waarom de Staatssecretaris voor het Emancipatiebeleid niet bij dit debat

aanwezig is. Wij hebben voor dit debat een taakverdeling gemaakt, hetgeen men ook wel ziet aan de ruime opstelling achter deze regerings-tafel. In het kader van die taakverdeling is afgesproken dat de Staatssecretaris van Financiën ook de emancipatoire aspecten van voorstellen in de sfeer van de belastingen zal behandelen. Dat was hierbij met name aan de orde.

Staatssecretaris **Koning**: Ik zat in de fractie ook altijd naast mevrouw Kappeyne!

Minister **De Koning**: Zeker op grond van die oude relatie zal hij gaarne bevestigingen – op oud ijs vriest het licht – dat de Staatssecretaris het Emancipatiebeleid een duidelijke inbreng heeft gehad in de formulering van de antwoorden die op verschillende opmerkingen zijn gegeven.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Van haar was toch het idee om een vijfde belastinggroep in te stellen? Zij heeft, neem ik aan, een heel belangrijk aandeel – ik kijk nu naar de heer De Korte – vooral in het fiscale gedeelte.

Minister **De Koning**: Dat wilde ik graag nog eens onderstrepen. Ik meende namelijk op dit punt bij de heer Den Uyl enige twijfel te bespeuren en het is mij een vreugde om die weg te nemen.

In dit verband wil ik toch nog een opmerking maken. Er heeft zich een discussie ontsponnen over de vraag of de voorstellen die gedaan zijn, er toe leiden dat de vrouw weer terug achter het aanrecht wordt geplaatst.

Ik wil graag ook hier nog eens met nadruk stelling nemen tegen de gedachte dat wij erop uit zouden zijn om arbeid door vrouwen te ontmoedigen of te bemoeilijken. Ons beleid is en blijft gericht op een verzelfstandiging van de positie van de vrouw en op participatie van vrouwen in het maatschappelijk bestel, hieronder het arbeidsbestel uitdrukkelijk begrepen.

Mijnheer de Voorzitter! Dan kom ik tot de beantwoording van de laatste opmerkingen die tot mij gericht zijn, namelijk de opmerkingen over de Tijdelijke wet arbeidsvoorwaarden collectieve sector. Ik ben blij dat de heer Buurmeijer en anderen met mij en met mijn ambtsvoorgangers – mijn ambtsvoorganger Den Uyl heeft het wetsontwerp ingediend – uitgaan van dezelfde begrenzing van de collectieve sector en van het feit dat de overheid voor deze sector een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Het gaat namelijk om de sector die gefinancierd wordt uit de collectieve middelen.

Zoals ik bij mijn antwoord in eerste termijn al heb gezegd, zullen wij over deze problematiek een fundamentele discussie hebben bij de behandeling van een structurele regeling van de arbeidsvoorwaarden in deze sector. Ik wil deze fundamentele discussie met de Kamer graag op een zo kort mogelijke termijn voeren. De huidige regeling strekt ertoe om een matiging van de collectieve uitgaven te bewerkstelligen door een matiging van arbeidsvoorwaarden in de gehele collectieve sector. Een argument hiervoor is niet, dat deze of gene sector of groep bijzonder geprofiteerd zou hebben in het verleden.

Ik zeg dit vooral in reactie op het betoog van de heer Nypels. Ik heb cijfers genoemd over de periode 1979-1981, maar die cijfers geven een feitelijk verschil in ontwikkeling aan tussen de trendvolgers en de drie sectoren waarop de wet tot nu toe niet is toegepast. Ik heb de cijfers niet bedoeld als een argument, maar ik heb ze genoemd naar aanleiding van een opmerking van de heer De Korte, dat de betrokken groepen destijds de trend niet hebben gevolgd, toen dit voor hun gunstiger zou zijn geweest.

Het argument voor de toepassing van de wet is geen ander dan de noodzaak om te komen tot een aanzienlijke matiging van de collectieve uitgaven. De strekking van de wet is om dit te realiseren door middel van een beheersing van en zo nodig ook een beperking van de ontwikkeling van de loonkosten, met een streep onder ontwikkeling.

Dit betekent dat de strekking van de wet beperkt is. De heer Nypels heeft volstrekt gelijk als hij hierop wijst. Het is geen structurele regeling. Dat de heer Nypels bezwaren heeft tegen de beperkingen die kunnen worden opgelegd, is uiteraard zijn goed recht. Mij ontgaat echter een beetje waarom de heer Nypels zich wel wil neerleggen bij de beperking als het gaat om de trendvolgers, maar niet als het gaat om de sectoren: bedrijfsverenigingen, ziekenfondsen en omroep.

Ik heb eigenlijk hetzelfde probleem met het betoog van de heer Buurmeijer, die ingestemd heeft met de bestaande wet strekkende tot matiging van de loonkostenontwikkeling voor de trendvolgers, maar die blijft pleiten voor het niet toepassen van de wet strekkende tot matiging van de loonkostenontwikkeling voor de niet-trendvolgers in de collectieve sector. Het verschil in benadering, in behandeling, is mij niet duidelijk.

De Koning

De heer **Nypels** (D'66): Dit komt, doordat er in het verleden voorafgaande aan de inwerkingtreding van die wet ook een totaal verschillende ontwikkeling heeft plaatsgevonden van de loonkosten in de verschillende sectoren, zodat het op zichzelf niet billijk is om nu te zeggen dat de ontwikkeling vanaf een bepaald moment *precies hetzelfde moet zijn*. Ook behoren de niveaus waarop de zaak zich afspeelt een belangrijke rol te spelen.

Minister De Koning: Over de niveaus praat ik niet. Natuurlijk zijn daarin verschillen, die ook gerechtvaardigd zijn door verschillen in de aard van het werk in de verschillende sectoren. Het gaat mij erom, dat wij de ontwikkeling van de loonkosten, ongeacht op welk niveau de ontwikkeling zich afspeelt, gefinancierd uit de collectieve sector, in voldoende mate kunnen beheersen en, indien nodig – hopelijk is het binnenkort niet meer nodig –, ook kunnen beperken.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft nog niets gezegd over het soort instrumentarium dat hiervoor nodig is. Ons gehele pleidooi is niet zozeer gericht geweest op de principiële kant van de zaak – dat heeft de Minister bij herhaling ook bevestigd – maar wel op de vraag: is dit het geëigende instrumentarium? Vervolgens hebben wij ons afgevraagd of de bestaande instrumenten voor deze sectoren tekortschieten.

Minister De Koning: Mijnheer de Voorzitter! Met de instrumenten in de tijdelijke wet is nog niet het laatste woord gezegd. De tijdelijke wet is, zoals deze zelf zegt, ook niet de laatste fase. Er moet een meer structurele wetgeving komen. Hierbij zal natuurlijk ook het beheersingsinstrumentarium weer uitvoerig aan de orde komen. De instrumenten die wij thans hebben buiten de werkingssfeer van de tijdelijke wet zijn strikt onvoldoende.

Mijnheer de Voorzitter! In het regeerakkoord is de matiging vastgelegd in de sfeer van de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector. Het kabinet achtte deze matiging noodzakelijk. Ik heb een bedrag genoemd van 400 mln. Dit is een bedrag dat kan worden berekend als in de komende vier jaar in de drie betrokken sectoren geen loonkostenmatiging optreedt, dus als de ontwikkeling in de loonkosten in de collectieve sector niet anders zal zijn dan men nu verwacht en als

de lonen in de marktsector zich zonder enige matiging ontwikkelen volgens het rampscenario.

Dit is in het regeerakkoord neergelegd en houdt in een loonkostenontwikkeling in de marktsector van 4% à 5%. Als dit het geval zou zijn bij de drie genoemde sectoren, zou dit een uitgavenstijging betekenen van 400 mln. gulden in vier jaar, die in onze begroting ten aanzien van de collectieve sector niet is voorzien. Als wij kijken naar het gewenste scenario, waarin dus wel een belangrijke loonkostenmatiging in de marktsector optreedt, moeten wij opmerken dat het bedrag uiteraard een stuk lager zal zijn. Het zou dan gaan om ongeveer 250 mln. in de komende vier jaar.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Kan de Minister meer zeggen over dit bedrag? De Minister kwam eerst uit op 400 mln. uitgaande van de prognose van de MEV van 4% à 5%. De Minister zegt nu dat, als hij zijn eigen projectie 2 neemt, het nog 250 mln. zou zijn.

Minister De Koning: Mijnheer de Voorzitter! Als men zou uitgaan van een bevrizing van de middelen voor de collectieve sector in vier jaar, treedt dit verschil op!

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met instemming kennis genomen van de opmerking van de heer De Korte, dat er met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden van de werknemers bij bedrijfsverenigingen, ziekenfondsen en omroepen als uitgangspunt gelijke behandeling van alle werknemers binnen de collectieve sector moet gelden. Ook de heer Gerritse heeft dit uitgangspunt onderstreept. Hij zei dat een uiteengroeien door een verschillende behandeling van twee groepen binnen de collectieve sector op bezwaren stuit en niet gerechtvaardigd kan worden.

De heer De Korte zegt dat de genoemde organisaties in de drie sectoren zich toch moeten kunnen oriënteren op de loonkostenontwikkeling in het bedrijfsleven. Ik plaats hierbij een kanttekening. Ik bestrijd het niet. Op grond van het stichtingsakkoord wordt in het bedrijfsleven onderhandeld over de prijscompensatie en de vakantietoelage ten behoeven van rendementsherstel, arbeidstijdverkorting en herverdeling van werk.

Naar de mate waarin die onderhandelingen het door ons beoogde resultaat hebben, zal er een parallelle inkomensontwikkeling ontstaan tussen de marktsector en de collectieve sector. Naar de mate waarin dit lukt, treden dus geen problemen op door

uiteenlopende behandeling van twee groeperingen binnen de collectieve sector.

Wij moeten er wel op wijzen dat wij de uitkomsten van die onderhandelingen nog niet kennen. Het kabinet kan wel zeggen dat de prijscompensatie en de aftoppingen geheel moeten worden ingezet zodat er een geheel parallelle ontwikkeling gaat ontstaan. Het moet echter worden afgewacht, of dit in de praktijk ook zal gebeuren!

In het licht van wat van verschillende kanten in dit debat is opgemerkt, met name door de heren De Korte en Gerritse, doe ik in eerste instantie een dringend beroep op de partijen die betrokken zijn bij de c.a.o.-onderhandelingen in de drie sectoren, namelijk om de voorziene loonkostenontwikkeling in de collectieve sector als maatstaf en richtlijn te nemen. Ik zal afwachten in hoeverre de hierbij betrokken partijen hiermee rekening willen houden. Zolang ik erop kan vertrouwen dat de c.a.o.-ontwikkeling zich voltrekt binnen dit kader van de loonkostenontwikkeling in de collectieve sector, zal ik de beslissing over het aanwijzen van bedrijfsverenigingen, ziekenfondsen en omroepen aanhouden, gelet op de bezwaren die hiertegen leven.

Als mij mocht blijken dat die ontwikkelingen zich toch op een andere wijze voltrekken dan de ontwikkelingen in de rest van de collectieve sector, zal ik toch tot een ander standpunt moeten komen. Ik hoop echter van harte dat dit niet het geval behoeft te zijn. Wij kunnen dan rustig doorpraten over meer structurele wetgeving in de loop van 1983 en het probleem op langere termijn oplossen.

Ten slotte wil ik er nog eens de nadruk op leggen dat een flexibel beleid wordt gevoerd ten aanzien van de verschillende sectoren in de collectieve sector. Wij zeggen niet dat zij allemaal gelijke monniken zijn en dus gelijke kappen opkrijgen. Er wordt wel degelijk rekening gehouden met het bedrijfseigene van de sector en met specifieke situaties. Het schrikbeeld dat iedereen vermalen wordt tot eenheidsworst berust op niets.

□

Minister Ruding: Mijnheer de Voorzitter! Ik stel mij voor, in tweede termijn een zelfde taakverdeling aan te houden tussen de Staatssecretaris van Financiën en mijzelf bij het beantwoorden van de vragen en opmerkingen. Na de algemene en vervolgens specifieke beschouwingen

Ruding

van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid kan ik tamelijk kort zijn bij de algemene punten en wat meer ingaan op de specifieke vragen die zijn gesteld.

De heer De Korte en, zij het vanuit een wat andere invalshoek, de heer Wöltgens zijn nogmaals ingegaan op de problematiek van de mogelijke vertraging van de reservevorming in de sociale fondsen. Dat houdt verband met het amendement van mevrouw Kraaijeveld en de heer De Korte.

Zowel de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als ik hebben in eerste instantie voldoende argumenten aangevoerd waarom een mogelijke verdere vertraging moet worden afgewezen. In tweede termijn wil ik daaraan toch nog enkele opmerkingen toevoegen.

Ultimo 1982 is het vermogenstekort van de sociale fondsen te zamen ruim 3 mld., terwijl naar verwachting ultimo 1983 dat tekort nog ongeveer 1 mld. zal zijn. Met andere woorden, er is dan nog steeds een niet onaanzienlijk structureel tekort. Dat betekent ook dat de fondsen een dergelijk tekort, ook al is het iets minder geworden, toch structureel moeten dekken. Als het niet anders kan, moet het via de kapitaalmarkt worden gedekt.

Vertraging in de vermindering van dergelijke tekorten betekent onvermijdelijk een hogere rentelast als gevolg van de leningen die de fondsen moeten opnemen. De rente is weliswaar wat lager geworden, waardoor de lasten ook zijn verlaagd, maar het betekent toch een extra belasting voor de fondsen en, als daaraan niets verandert, op de lange duur hogere premies dan anders het geval zou zijn geweest.

De heer De Korte heeft daarbij een onderscheid gemaakt tussen geld- en kapitaalmarkt. Hij heeft natuurlijk gelijk. Ik weet ook wel dat daartussen verschillen zijn in looptijd, renteniveau en dergelijke. Ik vind het onderscheid in dit verband eigenlijk helemaal niet relevant. Het gaat om het totale beroep op de financiële markten – of het hierbij gaat om de geldmarkt of de kapitaalmarkt maakt niets uit – dat de collectieve sector, dus de overheid en de sociale fondsen samen, doen en zullen blijven doen.

Waarom menen wij dat die collectieve sector als geheel een geringer beroep moet doen op de geld- en kapitaalmarkt? Ik heb al eerder betoogd dat wij dat doen uit de overweging dat het beroep op geld- en kapitaalmarkt nu te groot is. Het

bedrijfsleven (de marktsector) moet meer ruimte krijgen om middelen aan te trekken, vooral voor investeringen. Het extra beroep van de sociale fondsen doorkruist een dergelijk beleid.

De heer De Korte heeft daarnaast een verdere pooling tussen de fondsen gesuggereerd.

Pooling is een activiteit die tot op zekere hoogte merites heeft en die nu alom op redelijk grote schaal plaatsvindt. Bij de premievaststelling wordt daarmee ook al rekening gehouden. Dit is al een feit. Ik meen, dat een dergelijke uitweg alleen maar een vluchtweg is. Pooling als zodanig lost het probleem waarom het hier gaat namelijk alleen echt op als de vermogenspositie van alle fondsen per saldo, te zamen dus, nul of positief is. Zoals ik al eerder betoogde, is dat helaas niet het geval.

De geachte afgevaardigde de heer De Korte heeft verwezen naar een op zich zelf belangrijke passage in het regeerakkoord.

De heer Wöltgens (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Heeft de Minister nu zijn betoog ten aanzien van de vertraging van herstel van de reservepositie van de fondsen beëindigd?

Minister Ruding: Wat mij betreft is dit voor vanavond wel het geval maar misschien wil de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nog op dit onderwerp nader ingaan.

De heer Wöltgens (PvdA): Ik begrijp dat u in vertraging van herstel van de reservepositie van de fondsen geen brood ziet.

Ik neem daarom aan, dat u de dekking uit het amendement-Kraaijeveld-Wouters en De Korte onaanvaardbaar vindt.

Minister Ruding: De heer Wöltgens constateert terecht dat ik mij heb beperkt tot het aspect van de dekking, ofwel tot het aspect van de non-dekking, met betrekking tot deze problematiek inclusief het desbetreffende amendement-Kraaijeveld-Wouters en De Korte. Ik ben van mening dat de voorgestelde korting grote problemen geeft.

De heer Wöltgens (PvdA): Misschien kunt u dat vertalen in termen die hier enige gebruikswaarde hebben gekregen. Die dekking is dus eigenlijk onaanvaardbaar.

Minister Ruding: Deze dekking geeft grote problemen. Verder wil ik hierop op dit moment niet ingaan.

De heer De Korte (VVD): Nieuwe terminologie!

De heer Wöltgens (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kan deze staatsrechtelijke vernieuwing van de Minister van Financiën toch vertaald worden in een terminologie die voor modale parlementariërs in te schatten is?

De heer De Grave (VVD): Vier maal modaal!

Minister Ruding: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat ik bijzonder duidelijk ben geweest.

De heer Wöltgens (PvdA): Dus het amendement is onaanvaardbaar.

Minister Ruding: Nee, mijnheer de Voorzitter: niet meer en niet minder dan wat ik heb gezegd.

De heer Wöltgens (PvdA): Grote problemen, maar wel aanvaardbaar?

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Wij begrijpen het wel.

Minister Ruding: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer De Korte heeft verwezen naar één van de vele belangrijke passages uit het regeerakkoord, waarin wordt verwezen naar de relatie tussen de loonmatiging, met name de 2%-loonmatiging in de particuliere sector, en de beperking van de ombuigingstaakstelling van de overheid. Ik wil hierover nu kort zijn. Ik wil de geachte afgevaardigde er met name op wijzen dat deze opmerking betrekking heeft op de jaren 1984 tot en met 1986 en dat zij dus niet betrekking heeft op het jaar 1983.

Ik geloof, dat dit zijn opmerkingen in een enigszins andere context plaatst. Daarnaast wil ik er in dit verband op wijzen dat het regeerakkoord uitgaat van de middellange-termijnberekening van het Centraal Planbureau voor de gehele kabinetsperiode. Zoals bekend, geven middellange-termijnberekeningen indicaties en een geen boekhoudkundige verhoudingen. Wij zullen ons elk jaar opnieuw moeten bezinnen op de budgettaire situatie van het volgende begrotingsjaar.

Dat is ook geheel in overeenstemming met de beleidsaanbevelingen van de studiegroep begrotingsruimte. Dat betekent echter niet dat ik de desbetreffende doelstelling van het regeerakkoord niet deel. Integendeel, ik sta daar helemaal achter. Ik wil er wel de nadruk op leggen dat de omstandigheden van het desbetreffende moment nu nog niet bekend zijn en deze kunnen dus ook anders zijn dan wij nu vermoeden. Een goed financieel en sociaal economisch beleid dient dan op de situatie op dit

Ruding

moment in te haken. Ik geloof dat het op dit moment niet zinvol is nader in te gaan op de vraag wat wij op dit gebied moeten doen na 1983.

De geachte afgevaardigde de heer Gerritse heeft vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de problematiek van de echte minima en de individuele huursubsidie. De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is hierop al ingegaan. Ik wil hieraan nog een paar woorden toevoegen. De heer Gerritse heeft gevraagd of binnen de beschikbare ruimte van f 225 miljoen een mogelijkheid is om iets extra's te doen voor de echte minima die in het kader van de individuele huursubsidie worden geconfronteerd met een verhoging van de normhuurquote.

Het is niet mogelijk, een deel van het bedrag van f 225 mln. speciaal daarvoor af te zonderen. Ik wil dit toelichten. De verhoging van de normhuurquote heeft tot doel deze groep precies dezelfde huurverhoging te laten ondergaan als geldt voor anderen, dus voor niet individueel gesubsidieerden en dus ook voor de niet individueel gesubsidieerde echte minima.

Bij de bepaling van de reële koopkracht, ook van de echte minima, wordt reeds rekening gehouden met de prijsstijging. In deze prijsontwikkeling is uiteraard de huurverhoging verwerkt. Dit betekent, dat in het gepresenteerde koopkrachtresultaat het effect van de huurverhoging reeds is verwerkt. Dit geldt ook voor de echte minima.

Ik wil nogmaals benadrukken, dat het kabinet meent dat de voorgestelde maatregelen in de brief over de koopkracht, de positie van de echte minima zoveel mogelijk ontzien. Wij moeten mijns inziens bovendien trachten te vermijden dat bij iedere specifieke regeling waarbij koopkrachteffecten optreden, afzonderlijk met de positie van bepaalde inkomensgroepen rekening wordt gehouden. Dit leidt tot een erg fragmentarisch inkomensbeleid.

De heer Wöltgens heeft bij interruptie verleden week donderdagavond, nog enige opmerkingen gemaakt over de collectieve lastendruk die hem zo zeer ter harte gaat. Het lijkt mij goed, na de opmerkingen die gemaakt zijn van achter de regeringstafel tijdens die korte gedachtenwisseling, nog eens te benadrukken dat het de kern van ons beleid is de collectieve lastendruk, die zoals bekend is in 1983 per saldo stijgt, voor 1984 te verlagen,

omdat wij menen dat een stijging ongewenst is.

Het door de heer Wöltgens genoemde eenmalige element van de premiedrukstijging in 1983, helpt ons hierbij niet. Het probleem dat wij toen al even bespraken is, dat de premiedrukstijging zich weliswaar in 1984 niet opnieuw voordoet, maar dat is niet genoeg. Een continuering van de premiedruk op het hogere niveau van 1983, betekent in 1984 als er verder niets gebeurt – daar ging ik even van uit – dat de totale collectieve lastendruk weliswaar niet verder stijgt – dat geef ik toe – maar ook niet daalt.

Ik ben nu weer terug op mijn uitgangspunt. De daling na 1983 is volgens het kabinet absoluut noodzakelijk, zonder vanzelfsprekend te verslappen op het punt van het streven naar verlaging van het financieringstekort. Anders krijgt men op dit punt weer een probleem.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Voorzover de premieverhoging het gevolg is van het herstel van de vermogenspositie van de fondsen en gesteld dat door de premieverhogingen de vermogenspositie van de fondsen hersteld is, betekent dit dat er inderdaad een einde is gekomen aan een eenmalige operatie. Dit kan de Minister toch niet ontkennen? Er zit een 'bobbel' in deze premieontwikkeling.

Minister **Ruding**: Tot op zekere hoogte wel. De premieverhoging als zodanig is, zoals ik reeds zei, echter niet eenmalig in de zin dat men terug kan gaan naar een lager niveau. Deze indruk heeft de geachte afgevaardigde toch gewekt. Hiernaast wil ik wijzen op hetgeen ik in eerste termijn heb gezegd, dat de premieverhoging niet, zoals ze dikwijls gebeurt, alleen maar in relatie mag worden gezien met terugtrekking van de rijksbijdrage omdat het bedrag van f 6,4 mld. dat hierbij voortdurend wordt genoemd, gezien moet worden tegen de f 4 mld. aan ombuigingen. Het is niet zo zwart-wit als het soms wordt gepresenteerd.

De heer **Wöltgens** (PvdA): In de huidige premieverhoging en ook in die voor volgend jaar, zit een effect dat te maken heeft met het 'oprekken'. De verhoging is extra hoog, onder andere omdat het bedrag van f 2 mld nu moet worden ingehaald op de vermogenspositie van het volgend jaar. Wil men de vermogenspositie positief maken, dan moet de premie misschien nog eens een keer met f 2 mld. worden verhoogd. Dat effect doet zich in het daarop volgende jaar niet meer voor.

Minister **Ruding**: Dit is één van de vele componenten van de gehele politiek van premiedruk en de belastingontwikkelingen die de heer Wöltgens een vorige keer noemde. Wij weten ook niet wat het volume van deze ontwikkelingen en wat de gevolgen voor de premies zullen zijn. Het is één van de vele onderdelen.

De indruk wordt wel gewekt dat de problemen voor de speciale fondsen door de op zich zelf ingrijpende maatregelen van de Regering zijn opgelost. Wij zitten nog steeds met een tekort ten aanzien van alle fondsen te zamen, hoewel ook ik natuurlijk wel weet dat het ene fonds er beter voor zit dan het andere. Was het echter maar waar dat het probleem in één klap volledig was opgelost! Wij zouden dan wat gemakkelijker over deze materie kunnen praten. Ik hoop dat dit met medewerking van de heer Wöltgens over twee jaar wel het geval is.

Mevrouw Groenman heeft een vraag gesteld over de financiële dekking door middel van belastingen van de kosten die volgens de regeringsmaatregelen gemaakt moeten worden voor de echte minima. Zij doelde daarbij op de extra belasting voor de tweeverdieners. De Staatssecretaris zal verder ingaan op deze materie. Aangezien ik ook in eerste termijn heb gesproken over het tijdelijk element dat hierin zit, wil ik hierover nog een opmerking maken.

De voorstellen van het kabinet betekenen niet noodzakelijkerwijs dat in 1984 een zelfde dekkingsmaatregel zal gelden als wij nu voorstellen voor 1983. Dat staat ook in de brief van het kabinet. Dit betekent echter geenszins – ik wil dit misverstand zeker niet creëren – dat na 1983 geen maatregelen ten behoeve van de echte minima zullen worden genomen. Dit zou een volkomen verkeerde conclusie zijn.

Wij zullen op dat punt volgend jaar en de jaren daarna aan de hand van de dan heersende omstandigheden de situatie opnieuw moeten bezien. Zoals men weet, heeft de financiële positie van de echte minima de voortdurende aandacht van het kabinet. Wij hebben willen benadrukken dat het kabinet zich dan zal beraden over de financiële dekking die dan eventueel nodig is. Andere belastingmaatregelen, maar ook – ik sluit dit niet uit – compensaties in de uitgavensfeer zijn dan mogelijk. Ik wil hierop echter niet vooruitlopen, omdat dit prematuur zou zijn.

De geachte afgevaardigde de heer Leerling vroeg zich af of de omvang

Ruding

van de bezuinigingen die het kabinet voorstelt, sterk wordt bepaald door de gehele fraudeproblematiek. De grote ombuigingsinspanning die naar onze mening nodig is, vloeit voort uit de uit de hand gelopen collectieve sector en ook – dat is de andere kant van de medaille – uit de scheefgegroeide verhouding tussen de collectieve en de particuliere sector. Die verhouding moet beter worden. Dat is het kernpunt. De fraudebestrijding zal uiteraard ten goede komen aan de collectieve sector, met name in de sfeer van de inkomsten. Het is echter niet zo dat de fraudebestrijding als zodanig de ombuigingsinspanning zal verminderen. Wij moeten deze twee zaken mijns inziens ten principale koppelen.

De geachte afgevaardigde de heer Schutte ziet naar aanleiding van de recente rentedaling de mogelijkheid om de werkgeverspremies te verhogen. Ik ben er met de geachte afgevaardigde zeer verheugd over dat de lang verwachte rentedaling zich onlangs in flinke mate – het is nog niet voldoende – heeft ingezet. Dit betekent inderdaad dat er gelukkig ruimte komt voor het bedrijfsleven, want dat is broodnodig.

Dit wordt onder andere duidelijk uit de berekeningen die het Centraal Planbureau in het jongste Centraal-economisch plan heeft gepresenteerd. De huidige rentedaling geeft dus een beetje lucht aan vele bedrijven. Die lucht willen wij niet wegnemen. Het is onze bedoeling, zoals men weet, de financiële positie van het bedrijfsleven nog wat te versterken. Ik verwijs hiervoor onder andere naar het regeerakkoord.

Dat is dan ook de reden voor het kabinetsstandpunt, de werkgeverspremielasten niet verder te verhogen. Ten slotte wil ik nog de opmerking kwijt dat de nominale rente gelukkig flink is gedaald, maar dat de reële rente nog steeds te hoog is. Uiteindelijk geeft de reële rente in feite de reële last van de rentekosten aan, ook voor het bedrijfsleven.

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Zowel mevrouw Beckers als mevrouw Groenman, die op dit ogenblik vertegenwoordigd wordt door de heer Nypels, maar ook de heer Wöltgens hebben in het kader van de aftrekbaarheid van de sociale-verzekeringpremies gesproken over het Oostenrijkse taxcreditsysteem. Mevrouw Beckers heeft hiernaar vooral nog eens gevraagd als alterna-

tief voor de mogelijkheid van belastingvrije sommen. Alvorens ik hier nader op inga, wil ik naar aanleiding van een aantal, zeer bescheiden gegevens die ik heb over het Oostenrijkse belastingstelsel nog een enkele opmerking maken.

Men mag volgens de Leidse hoogleraar Reugebrink een belasting niet alleen beoordelen op de socialiteit van die belasting. Men mag zelfs een belastingstelsel in totaliteit niet beoordelen op het sociaal aanvaardbare van dat belastingstelsel. Men moet om een gegrond oordeel daarover te hebben het geheel van de maatschappelijke inkadering van sociale voorzieningen en belastingen in ogenschouw nemen. Deze opmerking wilde ik vooraf maken bij twee kanttekeningen die ik bij het Oostenrijkse systeem wil plaatsen.

Als ik de algemene belastingvrije voet voor de laagste inkomens in Oostenrijk omreken, kom ik omdat het tarief van Oostenrijk reeds begint met 23% en de algemene taxcredit in Nederlandse gulden à f 15 cent voor een schilling niet meer is dan f 720, op een belastingvrije voet van f 3000. In het licht van de gehele inkadering in Oostenrijk ben ik dus al uiterst voorzichtig. Ik maak deze kanttekeningen echter ook, omdat er in Oostenrijk een maximum tarief is van een voor ons bijzonder laag percentage van 62.

De heer **Kombrink** (PvdA): Daarom bent u er ook tegen.

Staatssecretaris **Koning**: Nee, mijnheer Kombrink, daarom ben ik er niet tegen, want u heeft kennelijk evenals ik uw vrienden bij de VARA zitten.

Mijnheer de Voorzitter! Dat percentage van 62 wordt pas bereikt bij f 225.000. Om deze redenen moet men de systemen niet geheel en al met elkaar vergelijken. Daarom is het voorstaan van het ene systeem in vergelijking met het andere al buitengewoon hachelijk in het kader van de totaliteit. Men moet niet het ene systeem in het andere overzetten zonder deze dingen in acht te nemen. Ik wilde deze kanttekeningen maken, voordat ik inga op de opmerkingen van mevrouw Beckers en mevrouw Groenman, want een taxcredit-systeem, zoals door deze geachte afgevaardigden opgesomd, betekent in Nederland in ieder geval een sterke versteiling van de progressie.

Dat ligt in Oostenrijk al wat eenvoudiger. Het is daarbij de vraag of de versteiling van de progressie door verkorting van schijven of door verhoging van percentages plaatsvindt dan wel door invoering van tax credits.

De heer **Nypels** (D'66): Mevrouw Groenman heeft op grond daarvan gezegd dat eventueel een wijziging zou kunnen worden aangebracht in de progressiepercentages, juist ook omdat het verschil met systemen zoals in Oostenrijk ons bekend was.

Staatssecretaris **Koning**: Dan rijst de vraag wat D'66 nu precies wil. D'66 heeft bij het debat over de regeringsverklaring nog gepleit voor een afschaffing van de inflatiecorrectie bij de tarieven voor de hogere inkomens. Dat betekent op zich zelf al weer een sterkere versteiling van de progressie. Dan vraag ik de geachte afgevaardigde de heer Nypels of hij mij kan uitleggen hoe dat met elkaar te verklaren is.

De tax credit betekent al een versteiling – hij neemt daarbij het Oostenrijkse systeem – maar de plannen van zijn fractie, uiteengezet bij het debat over de regeringsverklaring waarbij de inflatiecorrectie bij de 50%-schijf totaal wordt weggenomen, betekenen een verdere versteiling. Dat kan ik niet geheel en al met elkaar rijmen. Ik zou het prettig vinden als de geachte afgevaardigde daarop in ieder geval een uiteenzetting met uitleg kon geven, opdat ik dat in een totaal kader zou kunnen plaatsen om duidelijk te weten te komen wat D'66 wil.

De heer **Nypels** (D'66): Het gaat ons erom om per saldo een betere verdeling van de koopkracht voor de komende jaren te verkrijgen.

Staatssecretaris **Koning**: Het koopkrachtbeeld voor de komende jaren kan men nooit precies op deze wijze bekijken. Men kan koopkrachtbeelden voor een deel afmeten aan het verleden. De vraag is of de heer Nypels daarmee rekening houdt. Wat de belastingpolitiek betreft, heb ik naar aanleiding van de opmerkingen van de fractiegenote van de heer Nypels en de opmerkingen van mevrouw Beckers al gezegd dat een en ander in een totaal kader moet worden geplaatst. Het totale kader van D'66 is mij echter niet duidelijk.

Ik meen dat het met de versteiling van de progressie wel aan het einde van de mogelijkheden is gekomen. Ik zie bovendien niet in hoe dat systeem tot een grotere eenvoud leidt in het kader van een horizontale tariefstructuur. Ik meen dan ook niet dat dit een betere oplossing biedt dan de belastingvrije voeten. Ik heb hiervoor al gezegd dat het mij om het progressie-effect gaat en niet zozeer om de vorm waarin die progressie wordt gegoten. Ik herhaal wat ik in eerste termijn heb gezegd, namelijk dat ik met een

Koning

versteiling van de progressie grote moeite heb.

Om die redenen heb ik ook geen enkele behoefte om te komen tot een afzonderlijke notitie, waarom is gevraagd naar aanleiding van dit geheel.

Ik verwijs de geachte afgevaardigde de heer Nypels naar de debatten over de Contourennota die ongetwijfeld zullen volgen en waarbij dit aan de orde zal komen. Het is duidelijk dat ik geen behoefte heb aan de gedachten van mevrouw Groenman op dit punt, evenmin als aan die van mevrouw Beckers. Zij zal dat inmiddels ook wel hebben begrepen.

In het kader van de tax credits speelt de motie van de geachte afgevaardigde de heer Wöltgens over de aftrekbaarheid van de sociale premies evenzeer een rol. Ik denk dan aan zijn uitnodiging om te komen tot een beperking van de aftrek van die premies bij de hogere inkomens.

Er bestaat namelijk een heel nauw verband tussen aan de ene kant de opmerkingen van mevrouw Groenman en mevrouw Beckers en aan de andere kant die van de heer Wöltgens. In beide gevallen is de uitkomst een verdere versteiling van de progressie. De heer Wöltgens heeft dat wellicht gewild, aangezien hij het anders niet zou hebben opgemerkt. Ik heb zelf gezegd dat ik van mening ben dat aan de mogelijkheden tot versteiling een einde is gekomen.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Het is wel een verstelling ten opzichte van de situatie waarin die aftrek voordurend belangrijker wordt.

Staatssecretaris **Koning**: Dat vind ik een heel merkwaardige opvatting, die uitgaat van een wat merkwaardige gedachtengang. Als wij een proportioneel tarief zouden hebben, met weliswaar een aftrek aan de voet, die verschillend is voor de verschillende categorieën, is er – zoals de geachte afgevaardigde weet – sprake van de Benthamse progressie en dan zou hetgeen hij in zijn interruptie opmerkt niet van toepassing zijn.

De aanleiding tot het maken van een interruptie is de buitengewoon steile progressie die wij hebben. Als wij die niet zouden hebben, had de geachte afgevaardigde zijn trefzekere opmerking niet kunnen maken.

De heer **Wöltgens** (PvdA): En dus....

Staatssecretaris **Koning**: En dus behoort het ook niet zo te zijn. De heer Wöltgens meent dat het fiscale voordeel van de aftrekbaarheid van

sociale premies toeneemt naarmate het inkomen hoger is. Ik denk dat hier sprake is van een zeker misverstand, namelijk dat premieverhoging een *denivellerend karakter* heeft.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Binnen een vaste collectieve-lastendruk!

Staatssecretaris **Koning**: Ik zal een voorbeeld geven. Als iemand f5 000 premie betaalt, is dat bedrag voor hem geen besteedbaar inkomen meer. Dat geeft hem dus ook geen extra draagkracht. Wij zijn het eens.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Waar de Regering uitgaat van een stabiele collectieve-lastendruk, moet een verzwaring van de premiedruk tot een dienovereenkomstige verlaging van de belastingdruk leiden, wil het gecombineerde geheel constant blijven.

Staatssecretaris **Koning**: Als de geachte afgevaardigde even wil luisteren naar het voorbeeld dat ik bezig ben uit te werken en als hij daarin een verstelling van de belastingdruk zou opnemen door de f5000 te vervangen door f6000, kan hij zijn eigen conclusies trekken. Als iemand vóór de premiebetaling een bruto-inkomen van f25 000 heeft, houdt hij na de premiebetaling f20.000 over; als hij f6000 moet betalen, houdt hij f19.000 over.

Als zijn bruto-inkomen f105.000 is, heeft hij na de betaling van de premie f100.000 over en als hij f6000 moet betalen, f99.000. Het past nu eenmaal in het stelsel dat de inkomstenbelasting over het netto bedrag wordt geheven, naar het bijbehorende tarief. Een aftrekpost – onverschillig of dat nu een sociale premie is of iets anders – vermindert de draagkracht.

Daarbij ga ik voorbij aan de gevallen waarin met die aftrekposten wordt gemanipuleerd, uitsluitend om fiscale voordelen te behalen.

De geachte afgevaardigde de heer Kombrink weet dat uit zijn verleden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Functioneel, begrijp ik.

Staatssecretaris **Koning**: Of het nu functioneel is of hoe dan ook, de heer Kombrink weet het! De geachte afgevaardigde de heer Kombrink zou toch van mij weten dat ik niet anders denk dan dat hij zeer oirbaar handelt.

De heer **Kombrink** (PvdA): Als dat maar vastgesteld is!

Staatssecretaris **Koning**: Ik heb daar ook nooit aan getwijfeld, maar dat weet de geachte afgevaardigde, zeker niet nadat ook hij heeft verklaard, geen koopsompolis te hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Laten wij eens gaan bekijken wat de heer Wöltgens zou willen en laten wij dat effect van de premie-aftrek van 5000 gulden limiteren tot 2000 gulden belastingvoordeel. Wat gebeurt er dan? Iemand die 20.000 gulden aan inkomen heeft, heeft van die begrenzing niets te duchten, want dat is ongeveer zijn tarief.

Iemand die 100.000 gulden verdient heeft echter van die begrenzing wel iets te duchten. Dan kom ik precies weer bij hetgeen ik zojuist heb gezegd, namelijk dat dit ertoe leidt dat die belastingplichtige voor die 5000 gulden premie ook 2000 gulden belastingreductie krijgt. Dat wil de geachte afgevaardigde.

Het leidt er toch echt toe dat die man niet meer draagkracht heeft dan zijn 105.000 gulden bruto – wij hadden het er zojuist al over – vermindert met 5000 gulden premie. Dan komt men weer op die 100.000 gulden of bij een premie van 6000 op 99.000 gulden. Daarbij betaalt hij inkomstenbelasting alsof hij 1875 gulden meer inkomen heeft.

In feite leidt het voorstel van de geachte afgevaardigde, evenals ieder ander voorstel tot het vervangen van een reële aftrekpost door een 'tax credit', tot het belasten van niet-goten inkomens of, met andere woorden, – ik ben dan weer aangeland bij hetgeen door de geachte afgevaardigden de dames Groenman en Beckers is gezegd – tot een versteiling van de progressie.

Ik geloof dat wij dan wel buitengewoon oneigenlijk bezig zijn met de belastingheffing van inkomens. De verwerking van de sociale premies is ook besproken in de Contourennota. Er is nog alle aanleiding om in de Kamer daarover van gedachten te wisselen. Dit is dus bepaald niet de laatste gelegenheid om daarover te spreken. In dat gehele kader meen ik de motie-Wöltgens te moeten ontraden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik denk dat het verschil in opvatting niet zozeer is gelegen in de gedachtengang ten aanzien van de draagkrachtfilosofie die de Staatssecretaris heeft herhaald. De vraag blijft echter of bij een inkomenspolitieke toetsing van het totale effect van alle voorstellen van de Regering, niet uiteindelijk dit ene effect van de draagkrachtfilosofie van de Staatssecretaris helemaal is weg te poetsen.

Met een bedrag x aan verhoging van de premies, in netto-guldens gerekend, betekent dit voor iemand

Koning

met een inkomenspositie-a meer dan voor iemand met een inkomenspositie-b. Wanneer wij op die inkomenspolitieke manier het effect toetsen van wat overigens een juiste, fiscale redenering kan zijn, roept dit toch de vraag op – men kan dit langs de ene weg proberen te bereiken of langs de andere weg – of dit totaal aan inkomenspolitieke effecten geen nadere correctie op die grond zou kunnen behoeven. Dit zijn als het ware twee aparte discussies en die moeten wij goed blijven onderscheiden.

Staatssecretaris Koning: Zoals ik al heb uiteengezet, heb ik ten aanzien van de aanvaardbaarheid van allerlei maatregelen al verwezen naar de opvattingen van professor Reugebrink. In feite doet de geachte afgevaardigde de heer Kombrink hetzelfde. Hij verwijst naar de totale aanvaardbaarheid van de maatregelen die in de openbare les van professor Reugebrink, toen lector, zo zorgvuldig zijn uiteengezet.

Het kabinet heeft in het kader van het totale inkomensbeeld een beleid uiteengezet. Dat beleid staat op dit ogenblik ter bespreking. Daar is niet alleen deze Staatssecretaris mee bezig. De Minister van Sociale Zaken is daarmee begonnen, de Minister van Financiën is daarmee doorgestaan en daar zal straks de Staatssecretaris van Sociale Zaken over spreken. Het totale kader van dat inkomensbeleid verdedigen wij. Daarin past het beleid dat wij willen voeren en daarin past niet hetgeen de geachte afgevaardigde met zijn interruptie bepleit.

De heer Kombrink (PvdA): Ik verwacht bijna niets anders dan dat de Staatssecretaris het totale kabinetsbeleid hier verdedigt! Daar gaat het hele debat over, namelijk over de vraag of de inkomenspolitieke uitkomst van het totaal aan maatregelen aanvaardbaar is, alleen al in sociaal opzicht. Binnen dat kader is het goed om voortdurend te bekijken – hoe dat fiscaal-theoretisch ook moge zijn te verdedigen of in elk geval te argumenteren – hoe bepaalde mutaties binnen het stelsel dat wij kennen – bij voorbeeld het premiegebied – netto voor verschillende mensen in verschillende inkomensposities uitwerken.

Voor mij is het nog even secundair, of wij daar vervolgens langs de ene of de andere weg iets mee doen, als er maar wat mee wordt gedaan! Het hele debat van de vorige week en deze week draait om het feit dat wij meenden dat dit kabinet aan die

inkomenspolitieke uitkomsten van de totale maatregelen onvoldoende doet. Het premieblok is daarvan één van de onderdelen, niet meer maar ook niet minder dan dat.

Staatssecretaris Koning: De geachte afgevaardigde heeft gelijk als hij constateert dat het debat daarover gaat. Daarover is geen enkele twijfel mogelijk. Bij het inbrengen van zijn alternatieven moet hij echter niet alleen rekening houden met het kabinetsbeleid, want dat is zijn beleid niet en hij heeft zijn eigen alternatieven, maar ook met de mogelijkheden die daarvoor verder zijn.

Op dit ogenblik is in dat kader, inkomenspolitiek gesproken, de weg via belastingmaatregelen, zoals door de heer Kombrink bepleit, uitgesloten. Met het uiteenzetten van het Oostenrijkse beeld heb ik al aangegeven dat ons systeem van belastingheffing zodanig is opgezet dat daarmee niet meer valt te werken. De heer Kombrink kan dat lezen in de Nota Inkomensbeleid van zijn partijgenoot, de toenmalige Minister van Financiën, de heer Duisenberg.

De heer Wöltgens (PvdA): De Staatssecretaris bedoelt de heer Boersma!

Staatssecretaris Koning: Neen, het was een bijlage bij de Miljoenennota. Daardoor was het qualitate qua afkomstig van de Minister van Financiën. Mijnheer de Voorzitter! Verder kan de heer Kombrink het lezen in de hele Miljoenennota van het vorige kabinet, in dit geval een interim-kabinet.

De heer Kombrink, voorheen gezeten op de stoel waar ik nu zit, weet dit wellicht nog beter dan ik, want hij zat daar langer dan ik daar nu zit! Hij zal weten, hoezeer het instrument van de belastingheffing op dit ogenblik op dit punt faalt en niet meer mogelijkheden geeft.

De heer Kombrink (PvdA): Van de kant van mijn fractie wordt niet licht geoordeeld over ontwikkelingen op het gebied van de marginale en de gemiddelde druk.

Staatssecretaris Koning: Dat zou ik zo denken!

De heer Kombrink (PvdA): In tegengestelling tot deze Staatssecretaris hebben wij daarbij echter meer de neiging om te letten op het gezamenlijke effect van premies en belastingen, wat de toetssteen voor de marginale en de gemiddelde druk betreft. Wij hebben minder behoefte aan het daaruit alleen maar isoleren van de belastingdruk.

Staatssecretaris Koning: Ik heb dat ook niet gedaan!

De heer Kombrink (PvdA): Uiteindelijk is voor de mensen beslissend, wat hun gezamenlijke premie- en belastingdruk is.

Daaraan gaat het betoog van de Staatssecretaris te zeer voorbij. Als wij de gezamenlijke druk als referentiepunt nemen, komen wij door de werking van de premie-inkomensgrens allicht tot andere conclusies dan de Staatssecretaris.

Staatssecretaris Koning: Ik weet dat de geachte afgevaardigde door ziekte verhinderd was tot nu toe de debatten bij te wonen. Daarom duid ik hem zijn opmerkingen in het geheel niet euvel. De Minister van Financiën heeft in de beantwoording in eerste termijn heel scherp aangegeven wat de verschillen zijn tussen premie- en belastingheffing. In dat licht werp ik het verwijt dat de geachte afgevaardigde op dit ogenblik in mijn richting werpt, van mij.

Het kabinet heeft een inkomenspolitiek beeld naar voren gebracht en het beleid daarop afgestemd. Dat beeld en dat beleid zijn evenwichtig en dit kabinet durft daarmee de kritiek in de Kamer en van de bevolking aan, omdat de te nemen maatregelen zijn te verantwoorden.

De heer Kombrink (PvdA): Men hoeft hier niet lijfelijk aanwezig te zijn om de debatten te kunnen volgen. Als men wegens ziekte thuis is, kan men via de kabel de kamerdebatten beluisteren. Met dit antwoord van de Staatssecretaris is hetgeen ik heb gezegd over de relevantie van de gezamenlijke druk van premies en belastingen, ook in hun progressie-effect voor de verschillende inkomensgroepen, niet weersproken.

Staatssecretaris Koning: Ik zal niet herhalen wat de Minister van Financiën heeft gezegd. Ik heb de indruk dat de geachte afgevaardigde, wellicht door zijn afwezigheid in dit Huis, de opmerkingen van de Minister van Financiën niet goed heeft begrepen. Ik meen dat hij daardoor onjuist reageert.

De heer Wöltgens heeft een aantal opmerkingen gemaakt over een inflatiecorrectie ex ante. Hij heeft gezegd dat de inflatiecorrectie die in 1983 wordt toegepast, uitkomt boven het niveau van de verwachte inflatie. Hij vindt dat de inflatiecorrectie gebaseerd zou moeten zijn op de voor 1983 geraamde prijsstijging. Naar mijn mening wordt dit door de geachte afgevaardigde opgeworpen

Koning

probleem door een dergelijke wijziging van de systematiek niet opgelost.

Wat moet er bij voorbeeld gebeuren, indien achteraf blijkt dat het geraamde en in de inflatietabellen verwerkte percentage hoger uitkomt? Dat verschil zal dan, wil men rechtvaardig zijn – de geachte afgevaardigde bedrijf de rechtvaardigheid –, moeten worden bijgeboekt bij de raming voor het volgende jaar. Anders word je oneerlijk en dat is de geachte afgevaardigde niet. Wij zitten dan in exact dezelfde situatie als de geachte afgevaardigde nu signaleert bij een afnemende inflatie in het huidige systeem, met het inlopen wellicht van één jaar. Is dat rechtvaardig?

De heer **Wöltgens** (PvdA): Wat ik ten aanzien van de indexatie van de inflatiecorrectie vraag, is in wezen precies hetzelfde als datgene wat gebeurt bij de indexatie ten aanzien van de minimumlonen. Dat was oorspronkelijk een systematische ná-indexatie en is door dit kabinet een vóór-indexatie geworden. Te dien aanzien doen zich precies die problemen voor, die nu geschetst worden ten aanzien van de inflatiecorrectie, als daarvoor nu een voor-indexatie gaat gelden. Op het punt van het minimumloon horen wij al deze bezwaren niet. Bij de inflatiecorrectie worden, in het kader van de eerlijkheid, plotseling deze bezwaren breed uitgemeten. Ten aanzien van de minimumlonen kan dit kennelijk wel, volgens dit kabinet.

Staatssecretaris **Koning**: Wellicht zou ik de geachte afgevaardigde zijn bijgevallen, indien in het verleden de inflatiecorrectie steeds voor de volle 100% zou zijn toegepast. Dat is echter niet gebeurd. In de Contourennota kan de geachte afgevaardigde lezen welke gevolgen het niet voor de volle 100% toepassen van de inflatiecorrectie heeft.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Misschien kan de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in zijn deel van de beantwoording er rekening mee houden, hoe vaak de indexatie voor de minimumlonen feitelijk niet heeft plaatsgevonden volgens de methode die in de wet en in de SER-adviezen ter zake is omschreven.

Staatssecretaris **Koning**: Wellicht zal mijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid daarover spreken. Ik beperk mij tot mijn terrein. De geachte afgevaardigde de heer

Wöltgens, die de Contourennota evenzeer kent als ik, weet tot welke verdeling van de progressie in onze tarieven voor de loon- en inkomstenbelasting het niet voor de volle 100% toepassen van de inflatiecorrectie heeft geleid. Hij zal ook weten hoezeer daaraan wat moet worden gedaan.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dan is de inflatiecorrectie van 80% ook niet zo'n goede zaak!

Staatssecretaris **Koning**: Dat klopt. Ik heb evenwel de indruk dat de voorstellen van de fractievoorzitter van de PvdA tijdens de debatten over de regeringsverklaring nog veel minder goed zijn.

Ik kom nu over de tweeverdieners te spreken. Men heeft mij per interruptie in eerste termijn gevraagd welke effecten de voorgenomen maatregel heeft wanneer de man bij voorbeeld een inkomen heeft van f 45.000 en de vrouw een inkomen van f 10.000. Men heeft dan een gezinsinkomen van f 55.000.

Ik wil drie voorbeelden geven van de belastingdruk en baseer mij daarbij op het schijfentarieef voor 1983 zonder de in het voornemen liggende tijdelijke verhoging.

Mijn eerste voorbeeld betreft een gezinsinkomen van f 55.000 dat geheel door één van de echtgenoten wordt aangebracht. De belasting bedraagt dan f 12.684.

Mijn tweede voorbeeld betreft eenzelfde gezinsinkomen, maar waarbij de man f 45.000 en de vrouw f 10.000 aanbrengt. Wanneer zij volgens het huidige systeem worden ingedeeld in tariefgroep 4 en 1, betaalt de man f 8641 en de vrouw f 1266 belasting. Dat is in totaal f 9907.

Mijn derde voorbeeld gaat uit van dezelfde gegevens als mijn tweede voorbeeld, behalve dat dan beide echtgenoten in tariefgroep 2 zijn geplaatst. De belasting bedraagt dan voor de man f 10.775 en voor de vrouw f 455. Dat is in totaal f 11.230.

Wanneer men deze voorbeelden vergelijkt, valt een aantal verschillen op. In mijn derde voorbeeld gaat dat echtpaar inderdaad f 1313 meer belasting betalen. In vergelijking tot een alleenverdiener, behoeven de tweeverdieners echter nog altijd f 1464 minder te betalen. Ik wil dan ook niet verhehlen dat de als gevolg van de wijziging van de tariefgroepindeling optredende veranderingen in de belastingdruk verschillend zijn. Zij zijn afhankelijk van de onderlinge inkomensverhouding.

De verandering van de belastingdruk op het gezinsinkomen is niet evenredig aan de mate van inkomensaanbreng door de vrouw. Zo zal bij een inkomensaanbreng van f 35.000 door de man en van f 20.000 door de vrouw een belastingverzwaring optreden van per saldo f 396. Bij een inkomensaanbreng van f 30.000 door de man en van f 25.000 door de vrouw zal die verzwaring per saldo slechts f 160 bedragen.

Indien zowel man als vrouw beiden het minimumloon verdienen – in 1983 wordt geschat dat dit een belastbaar inkomen zal bedragen van f 21.475 – zal zich als gevolg van de indeling in tariefgroep 2 in het geheel geen verzwaring van de belastingdruk voordoen. Integendeel, er zal een verlichting plaatsvinden van f 102.

Door deze uitkomsten, die per saldo een budgettaire bate van 225 mln. opleveren, ontstaat naar mijn mening een evenwichtiger systeem. Ik heb reeds in eerste termijn gezegd dat de voorgenomen maatregel duidelijk het aspect 'gelijkberechtiging' kent.

Dit aspect is er zowel ten aanzien van de echtgenoten onderling als ten aanzien van ongehuwd samenlevende of samenwonende personen beneden de 35 jaar. Dit aspect mag naar mijn oordeel niet op de achtergrond geraken bij de beoordeling van deze maatregel.

Mevrouw Groenman heeft een aantal cijfers genoemd. Betekenen deze cijfers dat mevrouw Groenman het gelijkberechtigingsaspect van de voorgestelde maatregel ondergeschikt wil maken aan het feit, dat er bij deze maatregel sprake is van een lastenverzwaring voor de specifieke groep? Ik dacht dat zij, evenals ik, beseft dat ook in de nota 'Op weg' de door haar gesignaleerde aspecten optreden. Ik meen dat het een goede maatregel is. U kent het gezegde. Wat goed is, komt snel.

Ook mevrouw Brouwer heeft over de tweeverdieners gesproken en daarbij uitvoerig stilgestaan bij de financiële effecten die optreden bij de invoering van de maatregel. Zij komt tot die effecten door vergelijking van de totale belasting nu en volgens die maatregel. Ik geloof evenwel dat dit, hoewel begrijpelijk geen recht doet aan het beginsel van de gelijkberechtiging, dat ten grondslag ligt aan het systeem van gelijke belastingvrije sommen. Ik meen dat bij eenzelfde inkomen gekeken moet worden naar de belasting die wordt betaald door een alleenverdiener.

Ik vind dat in die situatie ook gekeken moet worden naar de

Koning

draagkracht van een alleenverdiener, een alleenstaande met een eigen huishouding en dat het geheel in die context moet worden bekeken. Gaat de geachte afgevaardigde er impliciet van uit dat het huidige voordelige verschil voor tweeverdieners niet in aanmerking komt voor verkleining? Als dit het geval is, moet ik zeggen dat ik die mening van mevrouw Brouwer niet deel. De huidige belastingreductie is als gevolg van de gescheiden heffingen naar mijn mening zeker voor herziening vatbaar. De maatregel waarover wij nu spreken, is een stap op die weg.

Mevrouw Groenman heeft gevraagd naar de kaseffecten voor 1983. Die zijn 175 miljoen.

De heren Leerling en Van der Vlies hebben opgemerkt dat niet alle tweeverdieners onder tariefgroep 2 vallen. Dit is een terecht gemaakte opmerking. De heer Leerling zei dat er sprake is van het leggen van een straf op het huwelijk. Ik heb al gezegd dat wij in het komende jaar zullen moeten komen tot een nadere conclusie over de nota 'Op weg'. Ik ben van mening dat het gesignaleerde verschijnsel bij de bestudering en bij de discussies erover behoort te worden betrokken.

De heer Schutte heeft gevraagd naar een leeftijdsverlaging voor de indeling van ongehuwden, die nu in tariefgroep 3 zitten. Ook dit is een punt dat op zichzelf in behandeling komt bij de nota 'Op weg', maar ik herhaal wat ik ook in eerste termijn heb gezegd, namelijk dat een regeling als door de heer Schutte wordt voorgestaan, niet op 1 april haar beslag kan krijgen.

Ik kom dan tot de opmerkingen die door de heren De Korte, Wöltgens en Gerritse, en door mevrouw Ter Veld bij interruptie, zijn gemaakt over de integrale rolwisseling. Ik heb naar aanleiding van een aantal opmerkingen vorige week reeds gezegd dat over de behandeling van de niet tot het individuele arbeidsinkomen behorende bestanddelen, zoals vermogensinkomsten en aftrekposten, in de nota 'Op weg' is geconcludeerd, dat de tijd voor verdergaande individualisering nog niet geheel en al rijp is.

Daarop interrumpeerde mij mevrouw Ter Veld. Zij vroeg of ik de kwestie van de integrale rolwisseling niet bij voorrang wil aanpakken. De heren De Korte, Wöltgens en Gerritse haakten hierop in. De heer De Korte had hierover overigens ook al in eerste termijn een opmerking gemaakt.

De integrale rolwisseling is op zich zelf een goede gedachte en ik meen dat hieraan vanuit emancipatoir oogpunt spoedig iets gedaan moet worden. Hoewel de nota 'Op weg' nog volop in discussie is, meen ik dat wij het komende jaar toch tot nadere conclusies zullen moeten komen. In dat verband wil ik de geachte afgevaardigden die daarnaar met klem hebben gevraagd thans toezeggen, in het vertrouwen dat ik de niet geringe uitvoeringstechnische complicaties tot een oplossing zal kunnen brengen, dat ik in ieder geval in de loop van het kalenderjaar 1983 met wetsvoorstellen wil komen.

Deze voorstellen zullen een regeling met ingang van 1984 voor een integrale rolwisseling mogelijk maken. Een dergelijke maatregel inzake de rolwisseling is met ingang van 1 april helaas nog niet mogelijk, want de materie is 'wettisch' nogal gecompliceerd. Men begrijpt dat ik deze toezegging doe onder het voorbehoud dat de Kamer dit vindt passen in de nadere ontwikkelingen van de nota 'Op weg'. Gelet op de opmerkingen die de geachte afgevaardigden daarover hebben gemaakt, meen ik dat dit het geval is. Als het niet zo is, zal ik het wel horen.

De heer De Korte heeft nog gevraagd naar de tijdelijke duur. Ook de Minister heeft hierover gesproken. Uit de gedachtenwisseling wordt duidelijk dat die maatregel ten aanzien van de tweeverdieners geen incidentele stap is, maar een maatregel in de goede richting. Ook om die reden geef ik er de voorkeur aan de tijdelijke duur van de maatregel niet zo expliciet tot uitdrukking te brengen. Ik wil wel de mogelijkheid open houden om bij de discussie over de nota 'Op weg' tot nadere conclusies te komen. In die zin zal een nadere aanpassing dan ook mogelijk blijken.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ook in de tweede termijn heb ik nogal veel vragen van feitelijke aard gekregen. Ik meende er goed aan te doen om die schriftelijk te beantwoorden. Ik hoop dat dit de instemmingen van de betrokkenen bij dit debat heeft.

Enkele geachte afgevaardigden hebben er ook in tweede termijn op aangedrongen, het wetsontwerp inzake de minimumdagloongarantie aan te houden tot in het algemene kader van de herziening van het stelsel van sociale zekerheid definitieve keuzen zijn gemaakt. Ik zie daartoe onvoldoende aanleiding. Ook in eerste termijn ben ik daarover duidelijk geweest.

De komende jaren zal in elk denkbaar stelsel ermee rekening moeten worden gehouden, dat veel gezinnen afhankelijk zijn van één inkomen. Elk stelsel moet rekening houden met die omstandigheid. Dat kan door middel van een toeslagregeling in een of andere vorm. Grondslag voor de toekenning en de berekening van die toeslag kan geen andere zijn dan de feitelijke behoefte in dat gezin. Ik herhaal overigens nog eens mijn opvatting, dat aanneming van dit ontwerp het maken van keuzen in het kader van de stelselwijziging in geen enkel opzicht blokkeert.

Ik wil nog even ingaan op een misverstand tussen mevrouw Brouwer en mij. Als ik haar goed heb begrepen, denkt zij dat ik dit ontwerp verdedigde met de stelling dat het ons erom zou gaan aan kostwinners de minimumdagloonbescherming te bieden. Zij vond dat daarvoor de diverse regelingen niet veranderd behoeften te worden. Zo gezien, heeft zij inderdaad gelijk.

De bedoeling van het voorstel is echter, de werkingssfeer van die bepalingen te beperken, zonder dat degenen die aan de minimumbescherming werkelijk behoefte hebben daarbuiten zouden komen te vallen. Deze benadering is bepaald anders dan die welke zij heeft gekozen.

Verskillende sprekers hebben gewezen op de raakvlakken van dit ontwerp met het emancipatiebeleid en in verband daarmee het advies van de Emancipatieraad en de derde EG-richtlijn. Ik moet tot mijn spijt vaststellen dat mijn argumentatie op dit punt helaas niet iedereen heeft mogen overtuigen.

Het gaat daarbij vooral om het begrip indirecte discriminatie. Over dit begrip bestaat ook in EG-verband nog veel onduidelijkheid. Ik ben van oordeel dat een beperkte en seksneutrale hantering van dit begrip in de sociale zekerheid, zoals dat bij voorbeeld al eerder is gerealiseerd in het kader van de AAW, niet tot indirecte discriminatie leidt. Ik wijs er nog eens op dat in de verdere discussie over herziening van ons stelsel van sociale zekerheid, de uitgangspunten van het emancipatiebeleid, de opvattingen van de Emancipatieraad en de in Europees verband geldende randvoorwaarden, ruime aandacht zullen krijgen.

De heer Linschoten is dieper ingegaan op de problematiek van de gelijke behandeling van samenlevingsverbanden die niet door een huwelijk zijn geformaliseerd. Hij deed de

De Graaf

suggestie dat bij voorbeeld een notariële akte voldoende zou kunnen zijn. Ook dergelijke mogelijkheden moeten in de voortschrijdende gedachtenverving zeker worden opgenomen.

Het door hem gegeven voorbeeld wijst erop dat ook hij de bewijsbaarheid van het bestaan van een samenlevingsvorm van belang acht. Dat is de kern van de problematiek waarvoor wij hierbij staan. Controle in de praktijk in verband met het onderscheid tussen kostwinner en kostganger moeten zo veel mogelijk worden vermeden.

Een regeling die aan die voorwaarde voldoet, is bepaald niet eenvoudig te ontwerpen. Dat is de reden dat, ook tot mijn spijt, wij de ongehouden zonder kinderen op dit moment nog niet op dezelfde wijze kunnen behandelen als de gehuwden.

Als reactie op de motie van de heer Linschoten had ik gezegd dat oplossingen voor deze problemen niet binnen het kader van alleen de sociale verzekering kunnen worden gezocht. De sociale zekerheid is dus niet het enige terrein waarop oplossingen voor deze problemen moeten worden gevonden. Dat wil niet zeggen dat het geen zeer belangrijk gebied is waarbij deze problematiek aan de orde is.

Dat is wellicht ook de mening van mevrouw Kraaijeveld. Zij stelde, anders overigens dan ik dat deed, dat ook op deelgebieden naar oplossingen moet worden gezocht. Zij wees in dit verband op de regeling in het kader van het successierecht die op 1 januari 1981 is ingevoerd.

Mijnheer de Voorzitter! Dit is inderdaad een oplossing op een deelterrein. Ik erken dat. Men moet bij de beoordeling van die oplossing echter wel bedenken, dat de bewijslast drukt op de langstlevende partner en dat hij of zij er financieel belang bij heeft om dit bewijs ook te leveren.

De situatie is natuurlijk een heel andere als men te maken heeft met een regeling waarin het aantonen van het bestaan van een economische eenheid voor de betrokkenen per saldo nadelen heeft. Dan komt men gauw uit op de noodzaak van onderzoeken waarover ik het zojuist heb gehad. Ook mevrouw Kraaijeveld ziet daarin toch kennelijk een probleem. Als een mogelijke oplossing noemde zij een officiële registratie van economische eenheden.

Zij trok in dit verband een vergelijking met de discussie over het alom bekende SOFI-nummer. Ik denk toch,

dat wanneer men met zo'n registratie zou komen, de betekenis daarvan niet beperkt zou mogen blijven tot rechten en plichten in het kader van de sociale zekerheid. Men is dan toch al weer bezig met wat ik eerder heb genoemd de ontwikkeling van het burgerlijk recht aanvullend personenrecht.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Daarmee ben ik het nadrukkelijk eens. Het gaat dan om rechten én plichten in de diverse inkomensonderdelen. Dat kan het sociale zekerheidsstelsel, het belastingstelsel etcetera zijn.

Staatssecretaris De Graaf: Dat is juist.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Schutte heeft in dit verband aangebrongen op een standpunt van het kabinet als geheel over de zaak die hier aan de orde is geweest. Ik ben – ik meen dat mijn betoog in eerste instantie daar ook al duidelijk op wees – zonder meer overtuigd van het belang daarvan.

Ik kom te spreken over het amendement-Ter Veld. In dat amendement stelt mevrouw Ter Veld voor, in de loondervingsregelingen en in de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet een individuele minimumuitkering te regelen ter hoogte van 70% van het netto minimumloon.

Zij heeft er in tweede termijn nog uitdrukkelijk op gewezen, dat in het amendement ook beperkende bepalingen zijn aangebracht. De uitkering zal niet hoger mogen zijn dan het feitelijk gederfde loon. De garantie zou niet gelden in het geval dat de uitkeringsgerechtigde zelf nog voldoende andere inkomsten uit arbeid heeft.

Ik denk, dat dergelijke beperkingen uitstekend passen in de regeling die mevrouw Ter Veld voor ogen staat. Wat dat betreft, heb ik echt wel waardering voor haar voorstel. Ik blijf er overigens bij dat aanneming van dit amendement desondanks ten sterkste moet worden ontraden. Zoals ik al eerder heb gezegd, gaat het hier in feite om een geheel nieuwe toeslagenregeling, waarvan de principiële en de praktische consequenties op dit moment zeker niet zijn te overzien. In het kader van de stelselherziening zal de gedachte van de individuele toeslag ongetwijfeld de aandacht moeten krijgen die zij dan ook verdient. Ik vind echter, dat men de beraadslaging daarover tot dat moment behoort uit te stellen.

Naar aanleiding van een vraag van mevrouw Groenman of ik een regeling zou treffen ter zake van een evenredig gekort sociaal minimum voor deeltijd-

werkers in de AAW, herhaal ik mijn toezegging, gedaan in de eerste termijn, dat ik bereid ben deze kwestie serieus te bezien. Aangezien dit een technisch ingewikkelde kwestie betreft, zal ik hierbij ook de Sociale Verzekeringsraad betrekken.

Ook mevrouw Kraaijeveld vroeg daarnaar in eerste termijn. Naar aanleiding van de voorstellen over de minimum dagloonbepalingen, heeft de heer Leerling geïnformeerd naar de mogelijkheden die er zijn om verschil aan te brengen tussen de uitkeringen van geheel arbeidsongeschikten en die van personen met een zekere restcapaciteit. Hij raakte daarmee aan de verdiscontering van de werkloosheidsproblematiek in de WAO. De Sociale Verzekeringsraad heeft mij over deze problematiek onlangs een advies uitgebracht. Ik ben voornemens te bevorderen dat op zo kort mogelijke termijn een regeringsstandpunt daarover wordt bepaald.

Mevrouw Ter Veld kwam nogmaals terug op de overgangsregeling voor de 57,5-jarigen. Vanwege de geringe besparingsverliezen die, althans naar haar opvatting, aan haar voorstel inherent zijn, pleitte zij nogmaals voor het door haar ingediende amendement. Ik ben het niet met haar eens dat de verlengde overgangsregeling slechts een gering besparingsverlies met zich brengt.

Een bedrag van f 70 à f 80 mln. over een periode van zeven jaar, is in deze uiterst moeilijke financiële situatie zeker niet gering. Daarvoor zal in ieder geval compensatie moeten worden gezocht. Naast het financiële aspect speelt echter ook de gelijke behandeling van verschillende uitkeringsgroepen een grote rol.

Een bevoordeling van deze groep mensen, die overigens voorzover zij WWV ontvangen, al in een gunstiger positie verkeren dan andere werklozen alleen vanwege hun leeftijd, is naar mijn mening zeker niet te verdedigen. In eerste termijn heb ik dit mijns inziens voldoende aangegeven. Ik wil daarom nogmaals met klem, ook op dit punt, het amendement van mevrouw Ter Veld ontraden.

Mevrouw Kraaijeveld en de heer De Korte hebben een amendement ingediend om de vereveningstoelagen niet in één keer te beëindigen maar om dit in 1983 in twee stappen te doen. Over dit amendement zijn voorts door verschillende andere geachte afgevaardigden nadere opmerkingen gemaakt. Deze waren in het algemeen van positieve aard; zij gaven blijk van steun.

De Graaf

Ofschoon ik waardering heb voor de motieven van de beide indieners van dit amendement, meen ik toch dit voorstel aan de Kamer te moeten ontraden. De redenen hiervoor heb ik in eerste termijn duidelijk uiteengezet. Ik wil naar mijn toen gegeven motivering verwijzen. Ik zal in het kort de bezwaren nog even opsommen.

Allereerst leidt het amendement tot een besparingsverlies in 1983 van in ieder geval f 60 mln., waarvoor elders in de sociale zekerheid een compensatie dient te worden gezocht. Om van compensatie af te zien en maar een tekort in het fonds te laten ontstaan, lijkt mij geen goede zaak. Ik heb dit mijns inziens ook duidelijk gemotiveerd.

Zoals eerder gesteld, zal het betrokken fonds – in dit geval het AOF – ultimo 1983 reeds in een tekortpositie verkeren. Het bedrag van f 60 mln. zal derhalve in 1984 uit extra premies moeten worden gefinancierd, waarmee nu al weer tot een negatief voorschot wordt gekomen op de koopkrachtontwikkeling in dat jaar. Ik heb daarmee gepoogd de eerder breedvoerig gegeven bezwaren nog eens kort te formuleren.

Ik kom nu bij de vermogenspositie van de fondsen en het betoog van de heer Wöltgens met betrekking tot een verdraging in de reservevorming. De Minister van Financiën heeft daarover al uitvoerig gesproken. Ik kan op dat onderdeel dit punt dan ook verder wel loslaten. Wel zal ik ingaan op het inkomenspolitieke element in de motie.

Volgens de opvatting van de heer Wöltgens, in deze motie verwoord, moet dit ook leiden tot herstel en verbetering van de koopkracht. Ik denk dat de situatie toch anders ligt en ik wil dat nader toelichten.

Structureel dienen de uitkeringen en de premies aan elkaar gelijk te zijn. Ik neem aan dat wij het daar met elkaar wel over eens zijn. Ik zie een instemmende knik van de heer Wöltgens. Het huidige tekort van f 3 miljard moet derhalve vroeg of laat worden ingelopen. Structureel gaat de koopkracht hierdoor onontkoombaar omlaag.

Nu kan ik wel, zoals de heer Wöltgens wil, de verbetering in 1983 meer vertragen dan ik al doe, maar daarmee los ik het structurele koopkrachtprobleem natuurlijk niet op. Wat de mensen in 1983 minder aan premie betalen, zal in 1984 via extra betalingen moeten worden ingelopen.

Wat in 1983 aan koopkrachtverbetering wordt bereikt, moet in 1984 weer worden ingeleverd. Zo simpel ligt dat, helaas. Het gehele verdragingsvraagstuk is zodoende een kwestie van vooruitschuiven van een structureel koopkrachtverlies. De motie van de heer Wöltgens is dan ook niet af. Aan de zin in de motie die eindigt met de frase: 'om de koopkrachtontwikkeling in 1983 te verbeteren', moet nog iets worden toegevoegd, namelijk: en de koopkrachtontwikkeling in 1984 evenzeer te verslechteren. Dan ontstaat pas een totaal en eerlijk beeld van de situatie.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Misschien wil de Staatssecretaris even met mij meedenken in de volgende redenering. De verdraging van de reservepositie mag niet gebruikt worden voor een structureel doel omdat men het vervolgens weer moet inhalen. Daarover zijn wij het beiden eens. Welnu, men zou de verdraging in de reservepositie kunnen gebruiken om bij voorbeeld de kinderbijslag per 1 januari 1983 te verhogen met 5%, zoals wij in een amendement hebben voorgesteld. De kosten hiervoor bedragen naar ik meen ongeveer 375 mln. omdat wij dit voorstellen voor alle kinderen, in tegenstelling tot de Regering.

Staatssecretaris **De Graaf**: Over die cijfers hebben wij al eerder gesproken.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Het juiste bedrag kunnen wij natuurlijk nog opzoeken. Als men er vervolgens vanuit gaat dat er een herstructurering van de kinderbijslag moet komen – die herstructurering kan dit jaar overigens haar beslag nog niet krijgen, zoals in de nota ombuigingen in de kinderbijslag van de Staatssecretaris, toen nog Minister, is aangegeven – en dat bij voorbeeld via een inkomensafhankelijke kinderbijslag per 1 januari 1984, zonder dat de kinderbijslag voor de laagst betaalden daaronder behoeft te leiden, een dergelijke besparing kan worden gerealiseerd, dan heeft men een tijdelijke dekking gebruikt voor een tijdelijke uitgave. Dit is op zich zelf zeer verdedigbaar.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik vind dit een sluitend betoog. Maar dan moet men nu al zeggen wat men wil met de structurele herziening van de kinderbijslag in het jaar 1984. De heer Wöltgens heeft daarvoor een invulling gegeven. Hij weet dat het kabinet daaraan geen invulling heeft gegeven.

Het kabinet kan wat dat betreft rekenen op een vrij brede steun in de Kamer, gezien de behandeling van het wetsvoorstel over de leeftijdsafhankelijke kinderbijslag. Er moet nog een discussie plaatsvinden over de notitie die over deze zaak is aangeboden. Er liggen voor het jaar 1984 in ieder geval niet zulke structurele voorstellen op tafel als de heer Wöltgens bedoelt.

Ik weet wel dat er over de Structuur van de kinderbijslagwetgeving nog verder moet worden nagedacht, maar dat zal geschieden aan de hand van een nog door de Sociaal-Economische Raad uit te brengen advies. Dat advies komt zeker niet op een zodanig tijdstip gereed, dat in welke vorm dan ook daarvoor in 1984 nog maatregelen kunnen worden getroffen. Bovendien moeten wij voor de jaren na 1983 hier en daar echt nog wel een aantal ombuigingen treffen. Ik denk dat men zeker niet op voorhand, zoals de heer Wöltgens dat doet, daaraan die bestemming kan geven, omdat in 1983 de discussie over de invulling voor 1984 nog moet plaatsvinden.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Ik heb daar helemaal geen bestemming aan gegeven.

Staatssecretaris **De Graaf**: Nee, dat weet ik wel. Ik denk dat wij die discussie zeker op dit moment niet moeten voeren. De keuze die de heer Wöltgens maakt, is sowieso een keuze die afwijkt van onze keuze voor dit en de volgende jaren in het kader van de kinderbijslag.

Misschien is dit ook het geschikte moment om even in te gaan op een vraag van de heer Wöltgens over het indexcijfer voor het minimumloon en de sociale minima dat, anders dan hij zegt, wel opnieuw wordt opgesteld. Dat geldt niet voor de inflatiecorrectie. Hij heeft gevraagd hoe vaak dat in het verleden voor het minimumloon gebeurd is. Die vraag kan ik nu niet beantwoorden.

Juist met het oog op een gewenst geachte gelijke ontwikkeling tussen lonen en sociale uitkeringen zijn in het verleden diverse maatregelen genomen met betrekking tot de sociale minima. Soms betrof dat een voorindexering, maar het is toch wel gebeurd. Soms betrof het een na-indexering vanwege het naijlingseffect. Dat was hier dus vooral aan de orde.

Ik mag erop wijzen dat het minimumloon en dus de daaraan gekoppelde uitkeringen in het verleden ook af en toe wel eens structureel zijn verhoogd. Dat zal ook de heer Wöltgens niet zijn ontgaan. Niet dat dit moet gebeuren,

De Graaf

maar de wet kent wel de mogelijkheid om dat structureel te doen. In die zin kan deze situatie niet rechtlijnig worden vergeleken volgens de manier van de heer Wöltgens.

Ik kom nu toe aan de landelijke bijstandsnorm. Van vele kanten is tijdens het mondeling overleg in de commissie en in dit debat gewezen op de financiële en maatschappelijke problemen die één-oudergezinnen in de bijstand ondervinden.

Ik ben mij ervan bewust dat deze problematiek thans niet uitgebreid aan de orde is geweest. Ik wil echter de indruk die blijktbaar bij sommige fracties bestaat, wegnemen dat ik hieraan onvoldoende aandacht heb geschonken. Op vragen van mevrouw Beckers en de heer Willems heb ik al toegezegd dat de inkomensituatie van één-oudergezinnen in de toegezegde inkomensnotitie zal worden betrokken.

De heer Buurmeijer en mevrouw Brouwer hebben er terecht op gewezen dat ook een beleid gericht op verbetering van de maatschappelijke positie van één-oudergezinnen in de bijstand gevoerd moet worden. Het voorzieningenbeleid op het terrein van de arbeidsmogelijkheden, de scholingen en andere vormen van educatie en de kinderopvang is hiervoor onder meer van bijzonder groot belang.

De heer Buurmeijer heeft mij gezegd dat niet alleen de niveaubepalingen van de uitkeringen, maar ook de totale situatie van deze bijstandscategorie in het beleid aan de orde moet komen, waarbij de structurele inkomenspositie in relatie tot andere groepen moet worden gezien.

De geachte afgevaardigde verwijt mij een technocratische benadering. Dat vind ik jammer, daarbij verwijzend naar het antwoord dat ik aan mevrouw Groenman gaf over de adviesaanvraag aan het College Algemene Bijstandswet. Ik wijs erop dat mevrouw Groenman nu en reeds eerder bij de discussie over de 90%-norm heeft gevraagd om een adviesaanvraag aan het College over de bijstandsnormering. Dan gaat het wel om het niveau van de uitkeringen in relatie tot andere minimumuitkeringen. Daarop reageerde ik. De uitgangspunten hiervoor van de bijstand komen bij de stelselherziening aan de orde. Ik blijf erbij dat het in dat kader de juiste gelegenheid is om de bijstandsnormering nader te bezien.

Dit neemt niet weg dat allerlei aspecten van de situatie van één-oudergezinnen in onderling verband

bezien van groot belang zijn voor het beleid. Het College Algemene Bijstandswet heeft besloten het onderwerp op eigen initiatief in studie te nemen. Ook is al geruime tijd een onderzoek gaande van het Instituut voor Toegepaste Sociologie in Nijmegen naar de maatschappelijke positie van de bijstandsccliënten. De één-oudergezinnen krijgen in dit onderzoek ruime aandacht.

Een eerste deelonderzoek zal naar ik weet binnenkort worden gepubliceerd. Er is derhalve voldoende gelegenheid mede aan de hand van onderzoek en voorbereiding van het beleid en in het overleg over de genoemde onderwerpen tot verdere beleidsstandpuntbepaling over de één-oudergezinnen te komen. Ik zal hieraan zeker de noodzakelijke zorg besteden.

De Voorzitter: Het is mij gebleken, dat er behoefte is aan een derde termijn.

Ik stel voor, die toe te staan en te houden morgen, bij het begin van de vergadering.

Daartoe wordt besloten.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 (Stb. 1974, 565), de Financiële-Verhoudingswet 1960 (Stb. 1961, 217), de Experimentenwet onderwijs (Stb. 1970, 370) en de Wet beheersing huisvestingsvoorzieningen k.o.-l.o. (Stb. 1981, 383) inzake uitkeringen met betrekking tot het lager onderwijs (17614).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Toen wij vroeger op de kweekschool leerden lesgeven, werd ons verteld dat wij tegenover de kinderen vooral niet moesten laten merken dat wij iets niet wisten. Als je bij voorbeeld bij het hoofdrekken even de kluts kwijt was en je niet meer wist welke vraag er was gesteld, liet je alle kinderen antwoord geven en nam je het antwoord dat het meest werd gegeven als het juiste. Aan dit laatste moest ik denken bij het wijzigingsvoorstel dat de Staatssecretaris ons heeft doen toekomen met betrekking tot het onderhavige wetsvoorstel. De nota van wijziging wordt toegelicht met de mededeling dat deze eigenlijk niet nodig is maar is

ingegeven om elke twijfel uit te sluiten.

De aanleiding tot het indienen van een nota van wijzigingen is de opmerking van mijn fractie in het voorlopig verslag dat de tekst zoals die voorligt, de Regering teveel ruimte geeft om nadere invullingen te doen met betrekking tot omschrijvingen als het begrip 'lokaal' of om onderscheid naar noodzakelijkheid te maken van de aangeboden voorziening.

Wij willen juist bij de indiening van dit wetsontwerp, dat een deel van de toewijzing van gelden ten behoeve van de uitkering voor het lager onderwijs overhevelt van het departement van Financiën naar het departement voor Onderwijs – nu er als het ware een nieuw beleid wordt gestart met een nieuwe bewindsman – een veel gemaakte fout uit het verleden in de toekomst vermijden.

Die fout was, dat steeds opnieuw door herinterpretatie van bepaalde begrippen bij de toewijzing van uitkeringen aan gemeenten door uitgaven die zij hebben gedaan voor het onderwijs, zogenaamde bezuinigingen werden toegepast, die in feite niets anders ware dan overheveling van lasten van het Rijk naar de gemeenten.

In het in het voorlopig verslag vermelde artikel uit 'De Nederlandse Gemeente' is aangegeven dat er in de laatste 3 jaar nu eens 10, dan eens 20 en dan eens 5 miljoen op deze manier bij de gemeente aan lasten terecht is gekomen en bij het Rijk bezuinigd. Dat betreft bij voorbeeld het feit dat de capaciteitsvergoeding die vanaf het begin van de Wet-beheersing huisvesting gold, niet langer van toepassing is verklaard op noodlokalen.

Sommige gemeenten hebben uit voorzichtigheid – omdat het onduidelijk was hoeveel leerlingen zij in de toekomst zouden mogen verwachten – juist noodlokalen gebouwd. Een verantwoord en zuinig beleid! Het gevolg is echter dat, als deze noodlokalen leeg komen te staan in de komende jaren, doordat het aantal leerlingen terugloopt, de gemeente voor deze leeggekomen lokalen geen vergoeding ontvangt, aangezien het begrip 'lokaal' niet langer van toepassing is op een 'noodlokaal'. Daarmee hebben de gemeenten in beginsel een last op de nek gekregen.

Dit betreft bovendien de gemeenten die een juist en verantwoord beleid hebben gevoerd. Zelfs de gemeenten die met de toepassing van de Wet-beheersing huisvesting, van het departe-

Van Ooijen

ment toestemming hebben gekregen om over te gaan tot semi-permanente, dan wel noodbouw, komen nu op grond van de bestaande regeling niet meer in aanmerking voor vergoeding bij leegstand.

Ik weet dat ik deze Staatssecretaris daar geen verwijt van kan maken. Hij heeft dit in zijn pakket aangetroffen. Ik wil echter een beroep op hem doen om te zorgen dat het in de toekomst op een andere wijze gaat. Als er bezuinigd wordt, moet er ook werkelijk worden bezuinigd! Dan moeten niet stilzwijgend lasten op de hals van de gemeenten worden gelegd. Dat geldt niet alleen met betrekking tot het begrip 'noodlokaal'.

Het geldt evenzeer voor een verschijnsel dat zich ook nogal eens voordoet, namelijk dat een gemeente bij voorbeeld zes permanente lokalen aanvraagt en dat het departement slechts semi-permanente bouw goed acht. De opgestuurde tekening wordt derhalve afgekeurd en er moet een nieuwe worden gemaakt. De gemeente krijgt wel vergoeding voor de semi-permanente gebouwen, maar voor de afgekeurde tekening, die soms een bedrag van 40.000 of 50.000 gulden heeft geveerd krijgt de gemeente geen vergoeding. Ook hier vindt dus een overheveling van lasten naar de gemeente plaats, die wij onjuist achten. Ik verneem graag de reactie van de Staatssecretaris hierop.

Ik zou graag willen dat hij het begrip 'de noodzaak van de voorziening', die bij algemene maatregel van bestuur zal worden gedefinieerd, niet zo hanteert dat stilzwijgend bezuinigingen worden toegepast.

□

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij stellen het op prijs dat het wetsontwerp dat nu aan de orde is tot wet kan worden verheven, wanneer het hier en aan de overkant is behandeld. Wij vinden het goed wat er met deze loketverschuiving zoals wij dit wel eens populair noemen, gebeurt. Wij zijn het eens met het beginsel dat de verantwoordelijkheid voor het beleid en de bekostiging daarvan in één hand worden gelegd. Wij juichen de realisering van een en ander toe.

Wij constateren dat het ook goed is dat deze operatie nu geschiedt, terwijl de invoering van de wet basisonderwijs op een wat later tijdstip plaatsvindt. Op zichzelf zou het misschien mooi zijn geweest om de zaken

zodanig te koppelen dat een en ander tegelijkertijd zou gebeuren, maar de operaties zijn op zich erg belangrijk en volgen elkaar nu op.

Wij constateren uit de memorie van antwoord op vragen van één van de fracties, dat ook de bewindslieden die tot nu toe betrokken zijn geweest bij de kwestie, ook gedrieën hierbij betrokken blijven, totdat de Wet basisonderwijs is ingevoerd. Ook hiermee zijn wij het eens.

Ik denk dat ik een wat andere opleiding heb gevolgd dan de heer Van Ooijen. Hij heeft geleerd hoe hij niet moet laten blijken dat hij iets niet helemaal doorheeft. In mijn opleiding om voor de klas te staan heb ik dit niet meegekregen. Het valt natuurlijk niet mee, wanneer men iets niet precies doorheeft, aan te geven waar het probleem ligt.

Ten aanzien van de antwoorden die de Staatssecretaris heeft gegeven op onze vragen over de cijfers inzake de opgenomen bezuinigingen, enzovoorts, zou ik graag een toelichting willen hebben in de meerjarenramingen, met name op hetgeen staat bovenaan blz. drie van de memorie van antwoord. Wij hebben gevraagd wat de situatie is aangaande de bedragen in enerzijds de Financiële-Verhoudingswet en anderzijds de onderwijswet.

Ten slotte zijn wij content met de reactie die wij hebben gekregen op onze vraag betreffende de personele consequenties. Wij waarderen het dat een en ander spoedig en in overeenstemming met de bijzondere commissies van beide betrokken departementen is geregeld.

Een dergelijke verschuiving, die op papier plaatsvindt, betreft heel concreet mensen en het is goed wanneer in de praktijk geen enkele moeilijkheid verwacht hoeft te worden ten aanzien van de mensen die het betreft en die van de ene in de andere hand overgaan. Wij hebben uit de memorie van antwoord begrepen dat wij ons daarover geen enkele zorg behoeven te maken.

□

De heer **Dijkstal** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst bedank ik de Staatssecretaris voor de memorie van antwoord. Hij heeft ons een eind op weg geholpen.

Ik was niet helemaal overtuigd door het antwoord over de beroepsmogelijkheid. Ik heb echter begrip voor het argument van de werkbelasting op het departement en bij de gemeente.

Wat dat betreft, ga ik op dit moment dan ook maar door de knieën.

Ik heb er nadrukkelijk nota van genomen, dat instemming met het voor ons liggende wetsontwerp geen instemming betekent met de ombuigingen ten aanzien van de randvoorwaarden. Daarop komen wij wellicht terug bij de begrotingsbehandeling.

Ik had de grote zorg, dat toch de gemeenten weer zouden worden belast op administratief gebied. Die is met het antwoord weggelaten. Er zijn echter nog twee punten die mij een beetje dwars zitten.

Zo is er een uitgebreide discussie gevoerd over het woord 'loketverschuiving'. Ik heb dat enigszins betreurd, zeker daar de doelstelling van dit wetsontwerp is om het beleid en de financiële verantwoordelijkheid in één hand te brengen. Dat is toch wat meer dan is aan te duiden met alleen het woord 'loketverschuiving'.

Ik vind deze zaak belangrijk, hoewel ik best wil aannemen dat het toch in zekere zin een zuiver administratieve aangelegenheid is. Tegen de achtergrond van alle problemen die wij de laatste maanden met het onderwijs hebben gehad, ware het mij liever geweest als de Staatssecretaris duidelijker had gezegd dat hij de problemen begreep, dat bezuinigingen in de toekomst nog wel plaats zullen vinden, maar dat deze wetswijziging daarmee niet direct te maken had. Hij had de mensen dan wellicht enigszins gerustgesteld.

Een punt dat ik eveneens aan de orde wil stellen is de vraag, hoe de beslissing over dit wetsontwerp zich verhoudt met de Overgangswet op het basisonderwijs. Uit de reacties op die wet is bekend dat er veel aan de hand is over het toekomstige bekostigingssysteem van het onderwijs. Met name de Vereniging van Nederlandse Gemeenten praat weer over de voorkeur om naar een algemene uitkering uit het Gemeentefonds te gaan en dat soort dingen.

Ik zou het zeer betreuren als de aanvaarding van dit wetsontwerp zou betekenen dat de discussie straks bij de Overgangswet op het basisonderwijs de pas is afgesneden. Ik vraag de bewindslieden daarom zeer nadrukkelijk, of zij het met mij eens zijn dat wij straks in vrijheid over dat zeer complexe onderwerp in deze Kamer met elkaar kunnen praten.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Omdat het bekostigingssysteem van de per 1 augustus 1985

Van der Vlies

in te voeren Wet op het basisonderwijs sterk afwijkt van het huidige bekostigingssysteem van het lager onderwijs, wordt ons deze wetswijziging voorgesteld.

Bij aanvaarding van de wijzigingsvoorstellen en de spoedige tenuitvoerlegging ervan, kan de operatie van de overheveling van de uitkeringen van het Gemeentefonds naar het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen worden ontkoppeld van de invoering van de Wet op het basisonderwijs, waarbij te zijner tijd het 'alle hens aan dek' zal moeten klinken. Alle meer juridisch-technische en organisatorisch-technische veranderingen, die tot nu toe nodig zijn, zullen dan reeds hun beslag hebben gekregen. Dat is dan mooi meegenomen!

De Staatssecretaris spreekt slechts van een loketverschuiving. Hij heeft zich voorgenomen, gestructureerd overleg te voeren tussen de tot nu toe erbij betrokken bewindslieden, opdat het inderdaad alleen maar een loketverschuiving zal blijven. Mijn fractie kan daarmee wel akkoord gaan.

Een zaak is mij echter nog onduidelijk, namelijk de positie van de post waaruit de randvoorzieningen worden bekostigd. Mijn speech zal ik op dit punt wat inkorten. Allerlei gegevens worden verstrekt. Over 1982 is, bij circulaire van 4 augustus 1982, een bedrag van f 17,1 mln. uit die pot door de Minister van Binnenlandse Zaken bestemd.

Daarna is de begroting voor 1983 van Onderwijs en Wetenschappen in beeld gekomen. Daarop moest een bedrag van f 91,8 mln. worden bezuinigd, waarbij is voorgenomen om de gehele post voor de randvoorzieningen weg te nemen. Daarbij gaat het om de verplaatsingskosten van het onderwijzend personeel en om een bedrag voor culturele vorming, medezeggenschap en vergelijkend onderzoek. Het lijkt mij dienstig dat in dit debat duidelijk wordt, hoe de positie van deze post is en dat wij toch niet vooruitlopen op de begrotingsbehandeling die straks zal plaatsvinden.

Ik wil verder aandacht vragen voor het feit dat de zaak nu uit het Gemeentefonds wordt overgeheveld naar de begroting van Onderwijs en Wetenschappen. Wij weten allemaal dat de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zich terecht grote zorgen maakt over de steeds groter wordende tekorten op de onderwijsbegrotingen, ook op die van de gemeenten.

In 1978 ging het om f 205 mln., terwijl dat in 1982 naar alle waarschijnlijkheid in totaal f 580 mln. zal zijn. Deze bedragen zijn ons vorige week in een hoorzitting door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten aangereikt.

Uit een calculatie zou blijken dat in 1978 – het afgehandelde begrotingsjaar voor de gemeenten – f 112 mln. uit de gemeentekas of uit eigen middelen van de schoolbesturen op het punt van het lager en kleuteronderwijs zou zijn bijgepast.

Uit dien hoofde, mede gelet op het feit dat de verwachting is dat dit tekort nog wel zal stijgen en de financiering wordt ontkoppeld van het Gemeentefonds en gelegd bij de begroting van Onderwijs en Wetenschappen, zal de positie van de gemeentebesturen en indirect ook die van de schoolbesturen wellicht worden verzwakt door deze maatregel. Wat is hierop het commentaar van de Staatssecretaris?

Ik kom te spreken over de overgang van het personeelsbestand van het Ministerie van Binnenlandse Zaken naar dat van Onderwijs en Wetenschappen, die als gevolg van deze maatregel plaatsvindt. Naast mij ligt de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken de dato 27 oktober, waarin hij erop attendeert dat het nu beslist per 1 januari moet doorgaan, omdat er anders zeer nare gevolgen voor het personeel zouden ontstaan.

Ik heb uit de stukken begrepen dat de rechtspositie van het personeel volledig ongeschonden zal blijven en dat over de overgang van het personeel volledige overeenstemming is bereikt in het overleg. Onder die randvoorwaarden gaat mijn fractie met het beleid op dit punt akkoord.

□

De heer **Mik** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ook de fractie van D'66 kan zich in grote lijnen vinden in dit wetsontwerp. Met voldoening namen wij kennis van de opinie van de Regering dat aanneming van dit wetsontwerp niet impliciet een instemming inhoudt met het voornemen van de Regering de vergoedingen ten aanzien van de randvoorzieningen buitengewoon onderwijs uit het Gemeentefonds te beëindigen. Ik wil hierop nog eens met nadruk wijzen.

Wij betreuren het dat het niet mogelijk is een kroonberoep in te stellen. De PvdA heeft dit in het voorlopig verslag voorgesteld. Voordat de Wet op het basisonderwijs zal worden ingevoerd, gaan minimaal twee en een half jaar voorbij. Dat is toch geen korte periode.

Deze opmerkingen verhinderen ons overigens niet het wetsontwerp te steunen.

□

Staatssecretaris **Van Leijenhorst**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin graag met het uitspreken van mijn erkentelijkheid jegens de Kamer voor de voortvarendheid waarmee de voorbereiding van de openbare behandeling van dit wetsontwerp heeft plaatsgevonden en tevens voor de welwillendheid waarmee de leden dit ontwerp zijn tegemoet getreden. Voor deze voortvarendheid ben ik te meer dankbaar vanwege de personele consequenties, waarvoor de CDA-fractie in het voorlopig verslag uitdrukkelijk de aandacht heeft gevraagd. Vanavond is opnieuw op dit punt gewezen.

Het is een goede zaak dat de mensen van Financiën die als dit wetsontwerp wordt aanvaard naar Onderwijs en Wetenschappen zullen worden overgeheveld, niet te lang in spanning worden gelaten.

Zoals in de stukken is medegedeeld, wordt met dit wetsontwerp bedoeld een zogenaamde loketverschuiving tot stand te brengen. De gemeenten die de vergoedingen voor hun materiële uitgaven ten behoeve van het gewoon lager onderwijs en het buitengewoon onderwijs vroeger ontvingen via het loket 'Gemeentefonds', zullen zich voor die vergoedingen, na aanvaarding van dit wetsontwerp, moeten wenden tot het loket 'Minister van Onderwijs en Wetenschappen'.

In het bekostigingssysteem als zodanig worden echter geen wijzigingen aangebracht. Gemeenten zullen de gelden voor de bekostiging van de genoemde onderwijssectoren volgens dezelfde methode en hetzelfde systeem ontvangen als tot dusver is geregeld in de Financiële-Verhoudingswet 1960. In dit opzicht behoeft de geachte afgevaardigde de heer Van der Vlies ook geen zorg te hebben voor de veranderingen waarmee de gemeenten door dit wetsontwerp te maken krijgen; zeker voor de cliënten – de gemeenten dus – is het een zuivere loketverschuiving.

Formeel vindt er wel een verandering van staatsrechtelijke verantwoordelijkheid plaats. De financiële verantwoordelijkheid voor de materiële uitgaven voor het gewoon lager onderwijs en het buitengewoon onderwijs berust thans bij de beheerders van het Gemeentefonds: de Ministers van Binnenlandse Zaken en Financiën.

Van Leijenhorst

Zoals in de Financiële-Verhoudingswet wordt bepaald, vindt over deze uitgaven overleg plaats tussen de Ministers van Financiën, Binnenlandse Zaken en Onderwijs en Wetenschappen. Indien het wetsontwerp wordt aanvaard, wordt de Minister van Onderwijs en Wetenschappen formeel alleen verantwoordelijk. Het is op zichzelf een juist uitgangspunt, dat beleidsbepaling en bekostiging zoveel mogelijk in één hand moeten liggen.

Op dit moment dragen de beheerders van het Gemeentefonds geen enkele verantwoordelijkheid voor het onderwijsbeleid, zodat de loketverschuiving reeds vanuit het algemeen bestuurlijk uitgangspunt 'wie bepaalt, die betaalt' in de rede ligt.

Ik hecht er bijzonder aan om nogmaals te bevestigen dat er ook hier materieel niet veel verandert. De jaarlijkse uitkeringen werden volgens de Financiële-Verhoudingswet vastgesteld in overleg tussen de Ministers van Financiën, Binnenlandse Zaken en Onderwijs en Wetenschappen. Het is de bedoeling dat dit overleg ook in de periode van de invoering van de Wet op het basis onderwijs zal worden gecontinueerd. De Ministers van Binnenlandse Zaken en Financiën hebben in dit overleg wel een andere pet op. Zij participeren in dat overleg met een andere verantwoordelijkheid dan zij nu hebben. De Minister van Binnenlandse Zaken zal daaraan deelnemen in verband met de belangen van de gemeenten, terwijl de Minister van Financiën zal deelnemen in verband met de budgettaire aspecten voor Rijk en gemeenten.

Door enkele afgevaardigden is gesproken over de ombuigingen met betrekking tot het lager onderwijs en buitengewoon onderwijs. Ik wil om misverstanden te vermijden nog eens opmerken dat de versoeringen die in het vooruitzicht zijn gesteld, niets te maken hebben met dit wetsontwerp.

Zowel de bezuinigingen in het buitengewoon onderwijs als die in het lager onderwijs zullen aan de orde moeten komen bij de behandeling van het Gemeentefonds, wanneer dit wetsontwerp nog niet tot wet is verheven, of bij de begroting van Onderwijs en Wetenschappen wanneer dit wel het geval is. Men kan er dus gerust op zijn, dat dit wetsontwerp niet op de bezuinigingen vooruit grijpt.

Men heeft ook nog op een andere wijze over de randvoorzieningen gesproken. In de stukken heb ik

geantwoord dat er bij de randvoorzieningen geen uitzondering kan worden gemaakt vanwege het feit dat deze uitkeringen een andere strekking hebben dan de overige uitkeringen.

Ik wil in dit verband wijzen op de uitspraak van de Onderwijsraad, waarvan ook de Kamer in de schriftelijke stukken kennis heeft kunnen nemen. De Onderwijsraad zei namelijk dat dit evenzeer gold voor alle andere posten van de onderwijsvergoeding. De normen voor de onderwijsuitkering zijn immers geen normen voor de gemeentelijke beleidsbepaling. De onderwijsuitkering is geen doeluitkering, doch een versterking van de algemene middelen van de gemeente.

Ik wil mevrouw Kraaijeveld mijn erkentelijkheid betuigen, omdat zij zich met dit wetsontwerp gaarne akkoord verklaarde. Zij wees ook op de nieuwe situatie voor het personeel, waarop ik reeds ben ingegaan. Ik ben blij dat zij dit wetsontwerp ook niet anders ziet dan als een loketverschuiving.

Mevrouw Kraaijeveld heeft nog informatie gevraagd over de cijfers die op bladzijde 3 voorkomen van de memorie van antwoord. Deze cijfers zijn gebaseerd op het aantal te verwachten leerlingen. Aan de hand van nieuwere gegevens die ter beschikking zullen komen, zal de tweede serie cijfers op blz. 3 van de memorie van antwoord nader worden bijgesteld.

Mevrouw Kraaijeveld-Wouters (CDA): Dat krijgen wij nog?

Staatssecretaris Van Leijenhorst: Ja, dat krijgt u zeker.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Dijkstal heeft evenals de heer Mik met moeite akkoord kunnen gaan met het feit dat er geen beroepsmogelijkheid komt. Naast hetgeen hierover in de memorie van antwoord staat, wil ik nogmaals opmerken dat het bij beroepszaken gaat om individuele beschikkingen. Hierbij hebben wij echter te maken met algemeen geldende bedragen. Daarom zal een in het wetsontwerp ingebouwde beroepsmogelijkheid niet tot het doel leiden waarom de geachte afgevaardigden verzoeken.

Bovendien is er een korte tijd tussen de aanvaarding van het wetsontwerp en de invoering van de Wet op het basisonderwijs. Ik denk tevens dat er, zeker in verband met de zeer vele werkzaamheden die nog moeten worden verricht in verband met de invoering van de Wet op het basisonderwijs, sprake zal zijn van

een dermate grote belasting, dat dit mede met het oog op de invoering van de basisschool in 1985 bezwaarlijk zou zijn voor de medewerkers van ons departement. Bovendien zal het, zoals in de stukken is opgemerkt, weinig nut opleveren voor de Wet op het basisonderwijs.

Ik heb de heer Dijkstal al gezegd dat dit wetsontwerp niets te maken heeft met bezuinigingen. Men krijgt alle gelegenheid om op die zaken terug te komen bij de behandeling van het Gemeentefonds of van de begroting van Onderwijs en Wetenschappen.

Ik wil hem nadrukkelijk mededelen dat dit wetsontwerp geen enkele belemmering kan betekenen voor de overgangswet basisonderwijs. Ik kan hem verzekeren dat hij alle mogelijkheden krijgt om onbelast tevoren schriftelijk zijn gedachten over dit wetsontwerp kenbaar te maken.

Dan kom ik bij de opmerkingen die de geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen heeft gemaakt. Dat ik hem als laatste antwoord, betekent niet dat ik minder waardering zou hebben voor zijn bijdrage. Zijn betoog was een voortzetting van hetgeen reeds schriftelijk tussen hem en mij is uitgewisseld in het voorlopig verslag en de memorie van antwoord.

De problematiek die hij aan de orde stelt, is feitelijk geen zaak die bij dit wetsontwerp thuishoort. Het gaat over het vraagstuk van de delegatie en over de wijze waarop de overheid besluiten kan interpreteren die volgens hem onvoldoende basis zouden vinden in de wetgeving ter zake. Ik ben hierop al ingegaan in de memorie van antwoord.

De heer Van Ooijen had een artikel uit De Nederlandse Gemeente geciteerd. Anders dan de auteur van dat artikel meent, gaat het niet om een delegatie op grond van artikel 5, tweede lid onder a van de Financiële-Verhoudingswet, waarin bij algemene maatregel van bestuur kan worden gedifferentieerd naar bouwaard, nieuwbouw en vervangende bouw, maar gaat het hierbij om een interpretatie van artikel 5, derde lid van deze wet. In dat artikel staat dat het aantal lokalen, waarvoor stichtings- en exploitatiekostenvergoeding wordt verkregen, wordt bepaald aan de hand van de op 16 oktober van het uitkeringsjaar bij de school behorende lokalen, uitgezonderd de lokalen die bij derden in gebruik zijn.

Men zou kunnen zeggen dat het begrip 'bij de school behorende lokalen' op zich zelf duidelijk is en dat het geen interpretatie nodig heeft. In

Van Leijenhorst

de praktijk echter, in concrete situaties waarin niet alleen sprake is van hoofdgebouwen doch ook vaak van al dan niet nodige dépendances en noodlokalen, is dit niet altijd zo duidelijk.

Ook in de memorie van toelichting bij het desbetreffende wetsontwerp werd hierop geduid. Daarin wordt gesteld, dat de uitkering in principe zou worden gekoppeld aan het aantal rechtstreeks bij een school voor gewoon lager onderwijs behorende lokalen. De memorie van toelichting gaf dus reeds een clausulering van het begrip. Deze is nader uitgewerkt in de interpretatie van het begrip 'tot de school behorende lokalen', op basis van de algemene delegatiebepaling van de wet, artikel 26, waarin staat dat voorschriften kunnen worden gegeven ter uitvoering van de wet. Dit biedt juridisch voldoende basis.

Het gaat hierbij bovendien om een beleid dat, geheel los van het onderhavige wetsvoorstel, reeds in 1981 is gestart en dat in de circulaire van de beheerders van het Gemeentefonds van 20 augustus 1981 en 4 augustus 1982 is uitgedragen. Ook de Kamer is dit beleid en die interpretatie van het begrip 'bij de school behorende lokalen', alsmede het wettelijk voertuig dat daarvoor diende, namelijk het Financiële-Verhoudingsbesluit, niet onbekend.

In de toelichting op de begroting voor het Gemeentefonds, die in 1981 werd ingediend en die door deze Kamer met algemene stemmen is aanvaard, werd reeds verwezen naar onder meer een circulaire van 20 augustus 1981. Hierin was meegedeeld dat stichtings- en exploitatiekosten voor noodlokalen en dépendances slechts zouden worden vergoed zolang het gebruik van die lokalen noodzakelijk werd geacht.

Als uitvloeisel van de wijziging van de Financiële-Verhoudingswet, die was aangebracht bij de Wet beheersing huisvestingsvoorzieningen, zou ook het Financiële-Verhoudingsbesluit worden gewijzigd.

Verder zou met name worden geregeld of en in hoeverre een gemeente recht heeft op vergoeding van kosten voor lokalen, dependances en noodlokalen.

Als leden van de Kamer ten aanzien van de tekst van de kort tevoren aangenomen Wet Beheersing huisvestingsvoorzieningen en de circulaire van 4 augustus 1981 twijfels hadden gehad, zouden zij in die tijd aan de bel hebben moeten trekken!

Nu constateer ik, dat hierbij sprake is van een 'lopend' beleid, hetgeen ook juridisch naar mijn mening in het rechte spoor is. Nu heeft de geachte afgevaardigde de heer Van Ooijen een en ander in verband gebracht met het feit dat ik toch een nota van wijziging heb ingediend. Ik wil hem erop wijzen, dat in artikel 125quinquies een andere formulering is gekozen dan in artikel 26 van de Financiële-Verhoudingswet.

Vergeleken met die laatste wet is het woord 'nader' ingevoegd. Er wordt nu gesproken over 'nadere voorschriften'. Aangezien dit een beperking inhoudt, is, mede naar aanleiding van de discussie die de heer Van Ooijen is aangegaan met betrekking tot deze materie, gekozen voor die nieuwe nota van wijziging, opdat geen onduidelijkheid en ruimte kan bestaan tussen een algemene maatregel van bestuur en de wet waarop deze is gebaseerd.

Ik dank de heer Van Ooijen voor zijn goede wensen aan mijn adres omdat ik als nieuwe, verantwoordelijke bewindsman met deze materie mag omgaan. Ik erken de verantwoordelijkheid die op de schouders van de bewindslieden van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen is gelegd. Wij zullen zeker ons uiterste best doen, ook voor de gemeenten, bij alle maatregelen die getroffen zullen moeten worden in de toekomst, een zo goed mogelijke afweging te maken.

□

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met de geachte afgevaardigden dank te zeggen voor hun instemming met dit wetsontwerp. Ik ben van mening dat het een juiste gang van zaken is dat in de bestaande wetgeving een wijziging wordt aangebracht, gezien mijn ervaring in het verleden.

Voor het beleid is het wenselijk dat het in één hand ligt. Bij de lager-onderwijsuitkeringen deed zich de merkwaardige situatie voor – doet zich nog steeds voor, totdat deze wet van kracht wordt – dat er een post staat op de begroting voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze post vloeit vanuit de begroting voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken in het Gemeentefonds. Van daaruit gaan de gelden naar de gemeenten voor het onderwijs.

Welke merkwaardige situatie krijg je dan? Je kunt zeggen dat de begroting voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken voor twee vijfde deel wordt besteed aan de politie, voor twee

vijfde deel aan het onderwijs en voor een vijfde deel aan andere zaken.

Indien dan de Minister van Financiën aanslagen doet op de verschillende begrotingen, moet de Minister van Binnenlandse Zaken appels tegen peren afwegen, terwijl de Minister van Onderwijs en Wetenschappen degene is die in het kader van het onderwijsbeleid de juiste afweging kan maken. Daarom is het gewenst dat dit wetsontwerp tot stand komt en ben ik verheugd over de instemming die het wetsontwerp in deze Kamer mag ondervinden.

Met enig gevoel van spijt moet ik op dit moment constateren dat hierdoor een aantal zeer getrouwe en verdienstelijke medewerkers van het Ministerie van Financiën hun taak op dat departement beëindigd ziet en overgaat naar het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Het is voor mij passend, in het openbaar aan hun adres een woord van dank uit te spreken.

Het Ministerie van Financiën heeft in deze context van eventuele tegenstrijdige belangen tussen het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Ministerie van Binnenlandse Zaken juist dat evenwicht tot stand gebracht.

Ik wil nog een enkele vraag beantwoorden. De heer Van der Vlies heeft gevraagd naar de bezuiniging met betrekking tot de randvoorzieningen. Mijn collega heeft al gezegd dat dit vooruitloopt op de behandeling van de begroting voor het Gemeentefonds. Aangezien ik medebeheerder van het Gemeentefonds ben, wil ik nu een enkele, feitelijke informatie verstrekken.

De bezuiniging op de lager-onderwijspost bedraagt 91,8 mln. waarvan op de randvoorzieningen 18 mln. Dat betekent dat er voor de randvoorziening nog ongeveer 17,1 mln. over is, onder meer voor culturele vorming.

De heer Van Ooijen heeft een vraag gesteld over de noodlokalen. In de oude wetgeving, dat wil zeggen de wetgeving die van kracht was tot en met 1979, werden de lege noodlokalen evenmin vergoed overeenkomstig het bepaalde in artikel 5, derde lid van de wet.

In de huidige omstandigheden is het niet zinvol, dat enerzijds noodlokalen leeg blijven staan omdat de kosten daarvoor toch worden vergoed, terwijl anderzijds noodlokalen worden bijgeplaatst. Noodlokalen, het woord zegt het al, moeten verplaatsbaar zijn, zodat zij overal kunnen worden ingezet.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor de uiteenzetting. Na hetgeen de heer Van Leijenhorst naar voren heeft gebracht, ben ik er wel van overtuigd dat men niet kan zeggen dat de Regering in juridische zin onjuist heeft gehandeld. Dat wilde ik in mijn bijdrage in eerste termijn ook niet zeggen.

De strekking van mijn betoog in eerste termijn was, dat bij de Wet beheersing huisvestingsvoorzieningen, die wij nog niet zo lang geleden in deze Kamer hebben behandeld, een regeling is tot stand gekomen met betrekking tot de vergoeding, de zogenaamde capaciteitsvergoeding. Dit is de vergoeding voor enerzijds de stichtingskosten en anderzijds de exploitatiekosten. Die regeling had in feite ook betrekking op de noodlokalen.

Door een herinterpretatie via de Financiële-Verhoudingswet, artikel 4, is het begrip 'noodlokaal' buiten de exploitatievergoeding gekomen. Dat betekent in feite, dat de vergoeding is teruggebracht van 100% naar 25%. Voor de gemeenten is dit een tegenval. Na de behandeling van dit wetsontwerp hadden zij terecht enige verwachtingen. Dit ter illustratie van de praktijk.

In de nota van wijziging staat, dat er een vergoeding wordt gegeven voor lokalen, uitgezonderd de lokalen waarvan het gebruik volgens bijalgemene maatregel van bestuur te stellen regels door de school niet noodzakelijk is. Volgens de wet is het dan mogelijk, dat de Staatssecretaris of de Minister nader aangeeft wat noodzakelijk is.

Dit zet de deur open voor de mogelijkheid later, wanneer er weer een moeilijke financiële situatie ontstaat, opnieuw lasten te verschuiven van Rijk naar gemeenten. Die uitgaven blijven wel worden gedaan, maar worden niet meer vergoed. Daarop was mijn kritiek gericht. Ik zou hierover graag nog een nader antwoord vernemen.

□

Staatssecretaris **Van Leijenhorst**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begreep de heer Van Ooijen toen hij sprak over de bepalingen die opgenomen zijn in de Wet beheersing huisvestingsvoorzieningen. Het is juist, dat hetgeen in die wet omschreven is, niet geheel hetzelfde is als hetgeen later is opgenomen in de Financiële-Verhoudingswet en hetgeen nu in artikel 125 bis van het wetsontwerp dat thans aan de orde is, is opgenomen.

Ik wijs op hetgeen vorig jaar in deze Kamer is opgemerkt over het Gemeentefonds en op de circulaires van augustus 1981 en augustus 1982. Op grond daarvan konden de gemeenten op de hoogte zijn van de maatregelen die met betrekking tot de dépendances en de noodlokalen werden genomen. De Kamer heeft ook alle mogelijkheden gehad op dit punt acte de présence te geven. Dat is niet gebeurd. Naar mijn mening wringt de schoen echter ergens anders.

Ik wijs erop dat drie departementen bij deze materie zijn betrokken. De heer Koning heeft erop gewezen hoe een en ander bij Binnenlandse Zaken is gegaan, welke afwegingsprocessen daarbij een rol hebben gespeeld. Hij heeft ook niet voor niets over appelen en peren gesproken.

Ik acht het van groot belang dat deze zaak thans in één hand is gekomen en is ondergebracht bij Onderwijs en Wetenschappen. De problemen die de heer Van Ooijen thans heeft gesignaleerd, zullen in deze Kamer aan de orde kunnen worden gesteld in het kader van de verantwoordelijkheid van dat departement. Dat lijkt mij beter.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het gaat er niet zozeer om dat deze in de Kamer aan de orde komen. Het gaat erom dat de Regering dat soort maatregelen nalaat. Dat is mijn wens. Misschien zijn wij in het verleden te weinig alert geweest. Nu zijn wij echter wakker. Het is goed dat de Staatssecretaris een en ander weet.

Staatssecretaris **Van Leijenhorst**: Wij zullen op grond van de wettelijke regelingen die er zijn, op ieder moment moeten afwegen of een bepaalde ombuiging al of niet noodzakelijk is. Daarover kan met de Kamer worden gediscussieerd.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Inhouding op het inkomen van het onderwijspersoneel (Wet interim-inhouding salarissen onderwijs) (17 678)**

en van:

de motie-Lankhorst over handhaving van het uitgangspunt van een alge-

meen salarisbeleid van de overheid (17 678, nr. 20);

de motie-Schreuders over uitbetaling van de salarissen over de gestaakte uren (17 678, nr. 21).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Kraaijeveld en de heer Franssen, die ik met zijn maiden-speech gaarne complimenteer, hebben zich in beginsel niet onwelwillend opgesteld tegenover het voor ons liggende wetsontwerp; zij het dat zij dit doen met de nodige aarzelingen.

Mevrouw Kraaijeveld sprak over steun aan het wetsontwerp zonder vreugde en over steun met schroom. Dat zij het in deze bewoording zegt, kan ik mij indenken. Ik moet evenwel aantekenen dat daar waar ook in het kader van de ombuigingen, de onderwijsbegroting een bijdrage zal moeten leveren, er wel meer maatregelen getroffen zullen moeten worden waarvan wij moeten zeggen 'zonder vreugde en met schroom'. Ik hecht eraan nog eens de afweging die het kabinet tot het voor ons liggende wetsontwerp heeft gebracht, uiteen te zetten.

In de begroting voor 1983, ging het om een ombuiging van in totaal f 820 mln., nog afgezien van het bedrag van f 225 mln. dat uit het regeerakkoord voortvloeit.

Wat het bedrag van f 225 mln. betreft, kan ik tegen de heer Konings zeggen dat de concrete vaststelling nog niet is geschied. Voorts zijn wat dit bedrag betreft, de ombuigingen bij een aantal artikelen ondergebracht. Wanneer de precieze invulling zal hebben plaatsgevonden, zal de Kamer worden ingelicht. Het bedrag van f 225 mln. zal dus niet automatisch terecht komen in het VWO, HAVO en MAVO. Er heeft hierover nog geen besluitvorming plaatsgevonden.

Wat het bedrag van f 820 mln. betreft, wil ik het volgende naar voren brengen. Nadat een poging was ondernomen dit bedrag in te vullen, moest worden vastgesteld dat het onvermijdelijk was, maatregelen te treffen die zouden leiden tot vergroting van klassen.

Als men de voorgestelde ombuigingen beziet en indien ook wordt gelet op de terugloop van het aantal leerlingen en de terugloop van de werkgelegenheid, moet worden vastgesteld dat het verlies aan arbeidsplaatsen in 1983 niet onbelangrijk is, namelijk 5200. Zou tot een

Minister Deetman van Onderwijs en Wetenschappen

complete invulling worden gekomen, met voorbijgaan aan de salarispost, dan zouden in ieder geval op jaarbasis 3500 arbeidsplaatsen moeten worden afgebroken boven het aantal van 5200.

Ik heb de vraag onder ogen gezien of er wegen en middelen zouden zijn om de terugloop van het aantal arbeidsplaatsen op enigerlei wijze te beperken. De invalshoek is geweest of er een mogelijkheid is de teruggang in werkgelegenheid te beperken.

Ik dacht dat deze mogelijkheid bestond, ofschoon men kan vinden dat deze niet de meest fraaie is. Zij is er en zij zou naar mijn overtuiging door alle fracties ernstig overwogen moeten worden, omdat werkgelegenheid in het geding is.

Ten gevolge van voorstellen met betrekking tot de herstructurering van de salarisstructuur in het onderwijs, is er in de toekomst een bepaalde opbrengst voor de schatkist te verwachten. Die voorstellen zijn vervat in de Kernnota en de HOS-nota. Ik weet dat het overleg over de nota's nog gevoerd moet worden en dat er wat dat aangaat van alles mogelijk is. Zelfs is het mogelijk dat er geen opbrengst is. Maar, mijnheer de Voorzitter, het kabinet doet ver strekkende voorstellen, met een niet geringe opbrengst, niet voor niets.

Met andere woorden, in het overleg willen wij het verdedigen, zij het dat het overleg op een open, reële en

faire wijze gevoerd zal worden. Je zou kunnen zeggen dat het betreurd moest worden dat wij op het moment, waarop de begroting voor 1983 en de meerjarenramingen moesten worden ingevuld, die opbrengst al niet op enigerlei wijze voorhanden hadden. Daarmee zou immers teruggang in werkgelegenheid voorkomen kunnen worden. Tegen die achtergrond leek het mij de moeite van het overwegen waard, te denken aan een salariskorting die een tijdelijk karakter zou hebben, dat wil zeggen ongedaan zou kunnen worden gemaakt wanneer de herstructureringsvoorstellen een opbrengst zouden hebben, om daarmee automatisch op dat moment werkgelegenheid te behouden. Ik heb hiervoor gekozen.

Dat is dus een andere keuze en een andere invalshoek dan bij de salariskorting die een aantal jaren geleden in deze Kamer aan de orde is geweest.

Ik leg er de nadruk op dat de maatregel een tijdelijk karakter heeft. Daar is twijfel over geweest, maar de tijdelijkheid is in de memorie van antwoord en de nota van wijziging heel nadrukkelijk naar voren gehaald. Dit tijdelijke karakter houdt in, dat de opbrengst verrekend moet worden met de korting.

Wanneer de opbrengst van de herstructurerings minder is dan de korting – dus wanneer dat is vastgesteld na het overleg over de herstructureringsvoorstellen met de vakorga-

nisaties en met deze Kamer – , zullen op een andere wijze eventuele verschillen moeten worden aangezuiverd vanuit de onderwijsbegroting.

Ik moet toegeven dat er een spanningspunt zit tussen een korting op een salaris met een tijdelijk karakter en aan de andere kant het gegeven dat salariskortingen eigenlijk niet zouden moeten voorkomen op een specifieke begroting.

Nu deze maatregel een tijdelijk karakter heeft en wij daarmee een aanzienlijk aantal arbeidsplaatsen kunnen behouden, leek het mij echter alleszins te verdedigen.

Ik wil in dit verband iets zeggen over de duur van een eventueel teruglopen van het kortingspercentage. Ik kan op dat punt niet al te concreet zijn, omdat ik moet afwachten hoe het overleg over de HOS-nota en de Kernnota-BUWP verloopt. Het teruglopen zou in de jaren tachtig zeker kunnen beginnen. Ik sluit niet uit – het hangt echter af van de totale opbrengst – dat het teruglopen ook tot in de jaren negentig in geding zou moeten zijn.

De geachte afgevaardigde mevrouw Kraaijeveld heeft gevraagd naar de opbrengst. De opbrengst van de herstructurering is als volgt: pak weg 300 mln., als de voorstellen ongewijzigd gerealiseerd zouden worden, ten voordele van de onderwijsbegroting; daarnaast zou 800 mln. aangemerkt kunnen worden als een verminderde exogene stijging in het kader van de financiering van de onderwijsbegroting; voor wat betreft de Kernnota-BUWP gaat het naar schatting om 200 mln., waarvan 80 mln. à 90 mln. al was ingeboekt in het kader van het Algemene Financiële Schema.

Vervolgens wil ik iets opmerken over de reikwijdte van de wet: de doelgroepen. Onder andere de geachte afgevaardigde de heer Konings heeft hierover gesproken. Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben dat het bij de korting gaat om het op de een of andere manier anticiperen op een toekomstig voordeel voor de schatkist. Zou dat voordeel er niet zijn, dan zou op dat moment op andere wijze in de onderwijsbegroting dekking moeten worden gezocht. Die dekking zou niet uitsluitend betrekking kunnen hebben op het kleuteronderwijs, het lager en voortgezet onderwijs of op het wetenschappelijk onderwijs.

Het totaal van de onderwijsbegroting zou in de beschouwingen moeten worden betrokken. Met andere woorden, er is gezocht naar een regeling, waarbij de doelgroepen die

Deetman

eventueel in aanmerking zouden kunnen komen voor maatregelen in de sfeer van arbeidsplaatsenvermindering, zouden kunnen worden betrokken. Dit is de invalshoek geweest.

Daarbij is als criterium gehanteerd: al die instellingen die direct of indirect, geheel of gedeeltelijk door het departement van Onderwijs en Wetenschappen worden gefinancierd.

Het personeel op het departement van Onderwijs en Wetenschappen is buiten beschouwing gelaten. Daarbij wijs ik de Kamer erop, dat in het kader van de begroting voor 1983 de middelen voor het departement van Onderwijs en Wetenschappen al zijn aangesproken voor een bedrag van pakweg f 13 miljoen.

Verder is dit jaar krachtens een amendement van de Kamer een aanspraak op dat departement van f 2 miljoen gedaan. Ook is in 1981 door amendering van de kant van de Kamer een aanslag van f 10 miljoen op de departementsbegroting sec gedaan.

Met andere woorden, ook als het gaat om inleveren, inkrimpen en dergelijke is het departement sec niet buiten beschouwing gebleven.

Gekozen is dus voor het criterium, dat het moet gaan om instellingen die direct of indirect, geheel of gedeeltelijk worden gesubsidieerd door het departement van Onderwijs en Wetenschappen.

In aanmerking nemend, wat op de begroting van het departement zelf in de afgelopen jaren is gebeurd meenden wij ervoor te moeten kiezen het personeel van het departement in het totaal van het personeelsbeleid voor alle departementen te laten meelopen. Dat zal ook de onderlinge uitwisseling van ambtenaren tussen departementen niet afremmen.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de Minister vragen waarom hij deze wat merkwaardige verwijzing naar het verleden geeft? Bij wat hij zei is het toch nooit gegaan om mutaties in de arbeidsvoorwaarden, de rechtspositie of de hoogte van de salarissen?

Het ging om maatregelen als het niet invullen van arbeidsplaatsen, het eventueel laten vervallen van arbeidsplaatsen of het verschuiven van arbeidsplaatsen. Dat zijn maatregelen die ook in de rest van het onderwijs de afgelopen jaren gewoon zijn doorgegaan. De departementsambtenaren hebben toch niets extra's van hun salaris behoeven in te leveren?

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Dat heb ik ook niet betoogd. Ik heb alleen willen aangeven dat bij de onderwijsbegroting voor 1983 het departement nadrukkelijk niet buiten beschouwing is gelaten.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Vlies heeft een opmerking gemaakt over de onderwijsbegroting en het ombuigingsbedrag. Hij heeft daarbij gevraagd of het ook mogelijk is om een deel van de pijn, met name het oude zeer buiten de onderwijsbegroting te houden. Ik moet de geachte afgevaardigde erop wijzen, hoewel ik aanneem dat dit een discussie is die later bij de behandeling van de onderwijsbegroting zal worden gevoerd, dat de pijn uit het verleden niet volledig ten laste van de onderwijsbegroting is gebracht.

De voorschotverschuiving die voortvloeide uit de ingediende begroting voor het jaar 1982 en de daaraan gekoppelde meerjarenramingen gaven voor 1983 al een zeer aanzienlijk gat te zien. De voorschotverschuiving kwam in de buurt van de 360 miljoen en een herstructureringsnota genaamd Adio-nota was begroot op 300 mln., ofschoon die nota nog niet gereed was. Niet alle pijn ligt bij onderwijs.

Een deel van de pijn is al opgenomen in de nota van wijzigingen op de onderwijsbegroting voor 1982, zoals die is ingediend door het tweede kabinet-Van Agt; het resterende deel is opgenomen in de ingediende onderwijsbegroting voor 1983.

Ik hoop met het voorafgaande en met het afwegingsproces te hebben duidelijk gemaakt dat de salarissen op de onderwijsbegroting geen sluitpost zijn. De voormalige minister van Binnenlandse Zaken de heer Rood heeft eerder op vragen van geachte afgevaardigden gezegd dat het bij deze korting weliswaar ging om een lichte beschadiging van het gecoördineerde arbeidsvoorwaardenbeleid, maar dat dit in de gegeven situatie aanvaardbaar was, niet in de laatste plaats omdat die beschadiging ongedaan zou kunnen worden gemaakt.

Ik kan het ook anders zeggen: de koppeling met het totaal van de ambtenarensalarissen is niet losgelaten. Men zou kunnen zeggen dat er een koppeling is op geringe afstand die weer wordt teruggebracht naar nul.

De geachte afgevaardigde mevrouw Kraaijeveld heeft gevraagd wat er met het meerbedrag zal gebeuren wanneer de herstructureringsvoorstel-

len per saldo meer opleveren dan de korting waarom het nu gaat, het bedrag van f 278 mln. Over dit punt heeft nog geen besluitvorming plaatsgevonden.

In dit verband ga ik ook in op een aantal opmerkingen van de geachte afgevaardigde de heer Konings over het overleg over de HOS-nota. De heer Konings had enige kritiek op het tempo waarin het overleg is aangevangen, de tijd die voor het overleg is uitgetrokken en de verwarring die mogelijk is ontstaan.

Met betrekking tot deze punten merk ik op dat de HOS-nota, om deel uit te kunnen maken van het overleg in de bijzondere commissie, in juli is uitgebracht als beleidsnota. In die nota is gesteld dat overleg gedurende een jaar nodig zal zijn. De voorstellen zijn ingrijpend.

Wanneer die voorstellen ook in de Kamer aan de orde moeten komen, hetgeen voor de hand ligt, zal de nodige tijd daarmee gemoeid zijn. Wij moeten hierover grondig praten. Daarnaast moeten wetten en uitvoeringsvoorschriften worden gewijzigd. Het lijkt mij, gezien het ingrijpende karakter van de HOS-nota, niet goed om het overleg op dat punt onder al te grote druk te zetten, te meer daar de onderwijsvakbonden wij begin december hebben laten weten dat men liever nog wat langer wilde praten dan korter.

Daar komt nog bij dat een versneld invoeren van de HOS-nota op 1 augustus 1983, zo dat technisch al mogelijk is, om allerlei technische redenen voor 1983 en 1984 geld zal kosten. Dat doet zich niet voor bij invoering op 1 augustus 1984. Ik ga op die technische redenen niet in, want die houden verband met vroegere ombuigingsbesluiten.

Mijnheer de Voorzitter! De nota is uitgebracht. Vervolgens is er voorlichting geweest naar de besturenorganisaties en de personeelsorganisaties. Daarnaast is er binnen die kringen beraad geweest. Het eerste overleg kon in december starten, waarmee de klok van dat ene jaar is gaan draaien. Het komt mij voor, dat op dat punt geen sprake kan zijn van verwarring. Gelet op het ingrijpende karakter van die nota, meen ik dat het niet goed is, die zaak onder al te grote druk te zetten.

Over de doelgroepen in het kader van de HOS-nota wil ik nog het volgende naar voren brengen. De geachte afgevaardigde de heer Konings heeft hierover gesproken. Wij moeten beseffen, dat het bij de

Deetman

HOS-nota voor een belangrijk deel gaat om nog te benoemen personeel, terwijl de korting het huidige personeel raakt. Men kan niet zo'n directe relatie met de doelgroepen leggen als op het eerste gezicht lijkt.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Konings heeft ook een vraag gesteld met betrekking tot de academische ziekenhuizen. Hij vroeg of de korting bij het verplegend personeel niet zal leiden tot een gat in de onderwijsbegroting omdat een deel van die korting aan andere instanties ten goede zal komen. Ik kan meedelen, dat hiermee met de berekeningen rekening is gehouden. Dat houdt in, dat wanneer de korting zou worden doorgevoerd, zich op dit punt geen problemen met de onderwijsbegroting voordoen.

De heer **Konings** (PvdA): Betekent dat dat Volksgezondheid over die f 15 mln. kan beschikken, die de ziekenfondsen ten goede komt?

Minister **Deetman**: Ik kan die vraag thans niet beantwoorden. Ik ben bereid mijn collega op dit punt te attenderen.

Mijnheer de Voorzitter! Er is gesproken in verband met de salariskorting over alternatieven. De geachte afgevaardigde de heer Franssen heeft daarover een aantal opmerkingen gemaakt. Met betrekking tot de salariskorting en andere ombuigingen ben ik bereid ieder alternatief te overwegen, mits dat alternatief een deugdelijke, structurele financiële dekking biedt. Dat weten de vakbonden. Vanaf het moment, dat besloten is tot die maatregel, weten de vakbonden, dat over alternatieven gesproken kan worden.

Ook als het thans aan de orde zijnde wetsontwerp tot wet wordt verheven, geldt voor mij dat ik bereid ben om over alternatieven te praten, maar dan moet er wel boter bij de vis worden geleverd. Als er geen deugdelijke financiële dekking wordt gegeven voor alternatieven, acht ik het bezwaarlijk om ze te overwegen.

De geachte afgevaardigde de heer Franssen heeft gezegd dat er binnen het kabinet naar zijn mening het een en ander overwogen zal zijn. Ik heb weergegeven hoe wij tot deze keuze zijn gekomen. Wij konden kiezen tussen het afbreken van nog meer arbeidsplaatsen of het afremmen van dit proces. Ik heb gekozen voor het laatste.

De heer **Franssen** (VVD): De Minister zei in het begin van zijn betoog dat

een van de mogelijke alternatieven de verhoging van de leerlingenschaal was. Zijn er meer alternatieven in het afwegingsproces betrokken?

Minister **Deetman**: Welke afweging je ook maakt, het betekent hoe dan ook een vrij forse maatregel die leidt tot vergroting van de klas, in welke sector van onderwijs dan ook.

De heer **Franssen** (VVD): Dat begrijp ik, maar ik had in mijn eerste termijn ook verwezen naar de suggestie van de fractie van de SGP ...

Minister **Deetman**: Daar kom ik nog over te spreken.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Franssen sprak over de vernieuwingsprojecten. Ik wijs erop dat deze ook delen in de ombuigingen. Dit was helaas onvermijdelijk om een evenwichtige verdeling van de ombuigingen te bereiken. Wat betreft de vernieuwingsprojecten in het basisonderwijs, is het 4 mln. vanaf 1 augustus 1983. Op jaarbasis is het 10 mln. Voor het voortgezet onderwijs is het van hetzelfde laken een pak. Op dat punt zijn dus ook de nodige ombuigingen tot stand gebracht.

In verband met de alternatieven is door geachte afgevaardigden van de SGP, de RPF en het GPV gesproken over de mogelijkheid om ouderbijdragen te vragen. Krachtens internationaal verdrag is het bezwaarlijk, een eigen bijdrage te vragen van kinderen die op de lagere scholen zitten. Dat betekent derhalve dat, als het gaat om een eigen bijdrage, wij ons moeten richten op de ouders van leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

De heer **Schutte** (GPV): De Minister zegt nu dat het 'bezwaarlijk' is krachtens verdrag. In de stukken is daar vrij uitvoerig over gediscussieerd. Daar heeft hij een zwaardere term gebruikt. Welke term is nu van toepassing?

Minister **Deetman**: De zwaardere term; het is niet aanvaardbaar.

Als wij ons beperken tot de onderbouw van het voortgezet onderwijs, zijn er een aantal alternatieven denkbaar. In de memorie van antwoord treft u een alternatief aan met een niet geringe ouderbijdrage, die per saldo leidt tot een opbrengst van 150 miljoen.

Als wij een volledige dekking willen bereiken, zal dat ertoe leiden dat – met een zekere marge naar boven en naar beneden – gemiddeld een schoolgeld van f 500 moet worden gevraagd. Er zijn namelijk twee

methoden om een ouderbijdrage te vragen. Bij de eerste methode wordt de draagkracht buiten beschouwing gelaten, maar moeten wij tegelijk krachtens internationaal verdrag, artikel 13 lid 2 onder b en c, een soort studiefinancieringsregeling treffen. De tweede methode is, aan te sluiten bij de School- en cursusgeldwet 1972. Als wij daarbij aansluiten, zou kunnen worden vastgesteld dat van de leerlingen waarover wij spreken zo'n 65% – circa 650.000 leerlingen – onder het draagkrachtbeginsel zou vallen. Dat betekent dat in die gevallen een heffing zou kunnen plaatsvinden.

Wij moeten dan weer rekening houden met de reductieregeling, zoals die in de schoolgeldregeling is opgenomen. Dat betekent dat er een zeer fors bedrag via die schoolgeldheffing moet worden verkregen. Ik wil nog wel een ander argument noemen, dat los staat van het internationaal verdrag. Wij vinden onderwijs een groot goed, dat van belang is voor de kinderen.

Daarom lijkt het mij dat, als het gaat om onderwijsvoorzieningen in de leerplichtige leeftijd, wij moeten vermijden dat er een zware financiële last – zo er wat dat aangaat überhaupt al van een financiële last sprake moet zijn – op de schouders van de ouders wordt gelegd.

Het gaat dan niet om de ouders die het kunnen betalen. Men moet ook rekening houden met de ouders voor wie het bezwaarlijk is. Op dit punt moeten wij het belang van de kinderen in het oog houden.

Er is nog een alternatief op tafel gelegd, namelijk de voorschotverschuiving. Hierbij gaat het per saldo om 277,6 miljoen gulden. Men moet zich realiseren dat, wanneer wij dat doen en wanneer wij verschuiven naar 1984, wij in 1984 voor een dekkingsproblematiek komen te staan die het dubbele is van 277,6 miljoen gulden.

Wanneer het alleen om 1983 zou gaan, kan men verwijzen naar de middelen die op de een of andere manier ter beschikking zouden zijn gekomen, doordat de voorschotverschuiving 1983 ongedaan is gemaakt. Het ongedaan maken van die voorschotverschuiving bedroeg 237 miljoen gulden. Van dat bedrag is weer 140 miljoen aangewend in het kader van de bezuinigingen.

De liquiditeitsruimte bij scholen is namelijk verminderd. Dit betekent dat wij nog vrij ter beschikking zouden hebben 97 miljoen gulden. Dat betekent ook dat, wanneer wij die 97 miljoen zouden aanwenden, wij er

Deetman

nog lang niet zijn. Verder moet men bedenken dat de voorschotverschuiving voor een belangrijk deel ten nadele is geweest van die begrotingsposten waar investeringen, inventariseren en al dat soort zaken aan de orde zijn. Dan moet ik erop wijzen dat, gelet op de druk vanuit de scholen en niet in de laatste plaats vanuit van het voortgezet onderwijs – want daar gaat het vooral om – het naar mijn oordeel niet verantwoord is, nog een jaar bijna alles te blokkeren, terwijl er toch enorm op wordt aangedrongen om op het punt van de inventarissen ook de nodige aanpassingen en vernieuwingen tot stand te brengen. Laten wij wel wezen! Het enige wat wij doen, is de problematiek verschuiven.

Wanneer wij zouden weten dat in 1984 en volgende jaren de problematiek minder groot zou worden en dat er wat lucht zou ontstaan, zou het vorengaande overwogen kunnen worden. Wij weten echter in het licht van het regeerakkoord, dat er ook na 1983 een problematiek zal zijn. Zou het tegen die achtergrond niet verstandig zijn om de huidige problemen op dit moment tot een oplossing te brengen?

Mevrouw Kraaijeveld heeft er de nadruk op gelegd, dat de nu getroffen maatregel geen precedentwerking mag hebben. Dit staat ook in het regeerakkoord. Dat onderlijn ik. Op deze wijze wil ik ook een opmerking ter zake, gemaakt door de heer Franssen, beantwoorden.

Onder anderen de heren Mik en Lankhorst hebben gesproken over open en reëel overleg met de bonden. Daarbij zou de wet van tafel moeten zijn. Het zou dan moeten gaan over arbeidstijdverkorting, waarbij deeltijd-betrekkingen en vrijwillig inleveren aan de orde moesten komen. Als het om dit laatste gaat, vraag ik in alle bescheidenheid: wat zou dat wezenlijk anders zijn dan de korting van 1,65%, nog afgezien van de omvang daarvan? Immers, over die omvang kan men twisten.

Als het gaat om arbeidstijdverkorting en kleinere betrekkingen, moet ik erop wijzen, dat dit geen soelaas biedt voor de onderwijsbegroting. Er moet toch onderwijs worden gegeven! Met andere woorden: het zou mogelijk zijn, meer mensen bij het werk in het onderwijs te betrekken, maar in budgettaire zin zal er geen soelaas worden geboden door op deze manier te handelen. Zie hier het probleem! Bij een combinatie van die drie zal het in het licht van de budgettaire proble-

matiek per saldo toch weer gaan om het vrijwillig inleveren.

Natuurlijk was het mogelijk geweest om dit punt op deze wijze aan de bonden voor te leggen. Tevens zou de vraag kunnen worden voorgelegd: kunnen wij arbeidsplaatsen, vrijwillig inleveren en andere aspecten bij de beschouwingen betrekken? Dat was misschien een begaanbare weg geweest. Ik sluit dit zeker niet uit, gelet op de grote verantwoordelijkheid, die de onderwijsvakbonden aan de dag hebben gelegd.

Ik vond het echter niet juist, de bonden met de keuze op te zadelen tussen inleveren en vermindering van het aantal arbeidsplaatsen. Ik ben van mening, dat de Minister de plicht heeft om op dit punt een keuze kenbaar te maken om zich vervolgens bereid te verklaren, voluit te praten over alternatieven.

In dit verband heeft de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst de wachtgeldten genoemd. Bij de wachtgeldten gaat het om incidentele financiering. Wij mogen in het onderwijs geen structurele arbeidsplaatsen creëren die slechts een incidentele financiering kennen. Overigens wijs ik nog op hetgeen in het regeerakkoord staat, waarbij met inachtneming van enkele voorwaarden wachtgelders inzetbaar zouden moeten zijn, maar dan wel op basis van vrijwilligheid.

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De wachtgeldfinanciering is net zo incidenteel als de salarispost; het zijn beide autonome financieringen. Voor de ene financiering is de bron de Minister van Financiën en voor de andere het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. Ook de salarispost is een incidentele financiering. Als het leerlingenbestand toeneemt, neemt automatisch de financiering toe. Wanneer het leerlingenaantal afneemt, dan neemt ook de financiering af. In die zin zijn beide posten best vergelijkbaar.

Minister **Deetman**: Wij spreken over wachtgeldten en die staan op de begroting van Onderwijs en Wetenschappen. Zij worden dus uit de schatkist gefinancierd.

Wanneer je op basis van die wachtgeldten structureel arbeidsplaatsen creëert, dan zet je op dat moment incidenteel geld in voor structurele arbeidsplaatsen. Daar zit de frictie. Je kunt wellicht alternatieven overwegen, zoals incidentele arbeidsplaatsen. Het regeerakkoord bevat daarover een passage. Wij bestuderen een verantwoorde uitwerking daarvan.

De heer **Konings** (PvdA): In feite is de financiering van de arbeidsplaatsen binnen de begroting van Onderwijs en Wetenschappen even incidenteel. Wanneer het leerlingenbestand toeneemt, dan neemt het aantal arbeidsplaatsen toe. Dat wordt gefinancierd vanuit het Ministerie van Financiën. Wanneer het leerlingenbestand afneemt, dan neemt het aantal arbeidsplaatsen af. Dan gaat het geld weer terug naar het Ministerie van Financiën. De financiering is dus even incidenteel.

Minister **Deetman**: De financiering van de onderwijsuitgaven wordt ook in het licht van de meerjarenramingen als een structurele uitgave gezien. Dat geldt niet voor de wachtgeldten. Dat wordt per saldo bepaald door het aantal wachtgelders. Het laatste aantal kan om allerlei redenen fluctueren.

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wachtgelders zouden bovenop het normale bestand moeten worden gezet. Dat zou je incidenteel moeten doen. Op die manier komt het er welkkelijk bovenop, vooral als je het een volledige arbeidsplaats wilt laten worden.

Minister **Deetman**: Wij hebben in het onderwijs voor tal van schooltypen een formatie. Die formatie is regulier en wordt als zodanig gefinancierd. De financiering is structureel, zodat wij daarmee rekening kunnen houden. Zij is gekoppeld aan het aantal leerlingen. Neemt dat toe, dan krijgen wij automatisch meer middelen, neemt het af, dan krijgen wij minder middelen.

De heer **Konings** (PvdA): Dan neemt het aantal wachtgelders toe!

Minister **Deetman**: Neen, dat is zeer de vraag. Tussen de toestroom van afgestudeerden van lerarenopleidingen naar scholen en die van wachtgelders naar scholen bestaat niet een dusdanig onderling verband dat wanneer de werkgelegenheid afneemt, dit soort zaken automatisch oploopt.

De heer **Konings** (PvdA): Bij de onderwijswetgeving, waar zelfs bij voorrang een wachtgelder in dienst moet worden genomen, indien aanwezig, is het principe van de communicerende vaten van toepassing. Iemand die werkloos wordt doordat zijn arbeidsplaats vervalt door het teruglopen van het leerlingenbestand – de autonome financiering loopt dan af – gaat automatisch naar de wachtgeldpost. Daar neemt de autonome financiering toe.

Deetman

Is er vervolgens weer een plaats, dat gaat hij weer terug naar een reguliere arbeidsplaats. Dat is een wisselwerking tussen beide posten die beide op de onderwijsbegroting staan. Alleen de oorsprong van de financiering is verschillend. Wachtgelden worden volgens mij gefinancierd uit het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

Minister **Deetman**: Neen, de wachtgelden worden gefinancierd uit de schatkist. Zij maken geen onderdeel uit van de reguliere financiering van het onderwijs. Wachtgelden verlaten op enig moment ook het onderwijscircuit. Het gaat hier om incidenteel geld, waarmee wij geen structurele arbeidsplaatsen kunnen financieren. Dat laat onverlet de vraag, of wachtgelden op enigerlei wijze kunnen worden ingezet. Op dat punt verwijs ik naar het regeerakkoord. Ook hier moeten wij de nodige behoedzaamheid betrachten.

De geachte afgevaardigden mevrouw Kraaijeveld en de heer Franssen hebben gesproken over het draagkrachtbeginsel. Zij hebben in dit verband de vraag gesteld, of de 1,65% al dan niet zou moeten worden gedifferentieerd. De invalshoeken van beide geachte afgevaardigden waren op dit punt verschillend.

Welke benadering heeft het kabinet hierbij gekozen? Door te kiezen voor een percentage zou op enigerlei wijze al recht worden gedaan aan het element van de draagkracht. Er is niet gekozen voor een absoluut bedrag. Bovendien is gekozen voor één percentage, omdat dat ons verreweg het eenvoudigst leek, ook wanneer wij weer zouden denken aan het geleidelijk laten teruglopen van dat percentage tot nul. Bekeken vanuit die invalshoek, stel ik vast, dat het amendement van de heer Franssen en mevrouw Kraaijeveld zeer dicht bij deze benadering komt. Volgens de in dat amendement gedane voorstellen, wordt het zogenaamde HATOP-personeel buiten beschouwing gelaten, met inachtneming van de grenzen die in het amendement zijn genoemd. Vanuit die invalshoek heb ik geen problemen met dit amendement.

Het amendement van de heer Konings staat, wat de methodiek betreft, veel verder af van de door het kabinet gekozen benadering. Het tweede probleem is dat de werkingsduur van de wet tot één jaar wordt beperkt. Dat is naar mijn mening niet mogelijk.

Het gaat hier om een structurele financiering, zij het dat op enig moment de toestroom van middelen uit een andere bron kan plaatsvinden in verband met de herstructureringsvoorstellen. De beperking van de werkingsduur tot één jaar lost niets op; volgend jaar hebben wij wederom problemen. Ik heb nog een probleem met dit amendement.

Afgezien van de differentiatie van 1% naar 4%, wordt er personeel weggelaten. Doordat dat gebeurt, denk ik dat de korting al vrij snel in de buurt van de 4% terecht zal komen, zelfs bij betrekkelijk lage inkomens. Hiermee beantwoord ik ook een vraag van mevrouw Kraaijeveld over het amendement van de heer Konings.

De heer Franssen heeft, sprekende over de HOS-nota, een vraag gesteld over het experiment weektaak. Bij het experiment weektaak ging het, volgens Knight-Wegenstein, om een taaktoedelinginstrument, er toe strekkende zoveel mogelijk te komen tot een gelijke lastenverdeling over leerkrachten. In de nieuwe onderzoeksopzet, zoals deze in februari van dit jaar door mijn ambtsvoorganger is voorgelegd aan de onderwijsvakorganisatie, komt de taakomvang ook aan de orde, maar wordt het totaal niet alleen gericht op arbeidsvoorwaardelijke aspecten, maar bovenal ook op schoolorganisatorische aspecten.

Wanneer de nieuwe onderzoeksopzet zou worden aanvaard door de vakorganisaties, mag ik niet op voorhand uitsluiten dat de uitkomsten van dit onderzoek consequenties zullen kunnen hebben voor de omvang van een normbetrekking of voor formatiesleutels.

Maar noch Knight-Wegenstein, noch de nieuwe onderzoeksaanpak – indien deze zou worden aanvaard en uitgevoerd –, zal inzicht verschaffen in de vraag, in welke mate de huidige functie of salarisniveau, bij voorbeeld in het voortgezet onderwijs, juist zijn. Hiervoor is een functiewaarderingsonderzoek nodig. Het onderzoek waarop de geachte afgevaardigde doelt – het onderzoek dat ter aanvulling en ter vervanging is voorgesteld in februari van dit jaar – voorziet niet in dit functiewaarderingsonderzoek.

De heer **Franssen** (VVD): Wanneer verwacht de Minister daarover meer duidelijkheid van de kant van de bonden?

Minister **Deetman**: De bonden hebben het overleg over die onderzoekopzet opgeschort. Ik hoop dat het overleg binnenkort zal kunnen

worden hervat. Ik zal er wat mij betreft op aandringen. Op zich vind ik het van belang dat dit onderzoek plaatsvindt: daarover mag geen enkel misverstand bestaan.

Voor wat betreft de voorliggende problematiek, voor wat betreft de HOS-nota, heeft noch het onderzoek zoals dit is voorgesteld, noch het aanvankelijk voorgestelde onderzoek Knight-Wegenstein, enige relevantie, omdat het daarbij niet gaat om functiewaardering.

Er is gesproken over de staking. Er waren geachte afgevaardigden die daarvoor begrip hadden en er waren geachte afgevaardigden die daarvoor geen begrip hadden. Bij die laatsten waren ook de heren Van der Vlies en Schutte. Wij hebben enkele jaren terug al eerder een staking in het onderwijs meegemaakt. Dat was een uiterst korte staking van één dag. De overheid heeft toen die staking aanvaard, zij het onder de mededeling dat uitbetaling van het salaris achterwege zou blijven bij de stakenden.

Het lijkt mij in de rede te liggen, gelet op de discussies omtrent het stakingsrecht van overheidspersoneel, om de lijn die in zekere zin al bij het onderwijs was ingezet, ongewijzigd te laten. Als Minister van Onderwijs en Wetenschappen heb ik om die reden het feit dat er gestaakt werd aanvaard, zij het met de mededeling dat diegenen die zouden gaan staken geen loon kregen. Deze lijn sluit aan bij het algemene beleid dat de Minister van Binnenlandse Zaken op dit punt voert: geen werk, geen loon; daar moet ik mij aan vasthouden en ik wil ook niet anders.

De heer Schutte heeft nog gevraagd naar het aantal docenten dat gestaakt heeft en naar de opbrengst hiervan. Zodra wij hierin een juist inzicht hebben, zullen wij die informatie verschaffen. Een soortgelijk antwoord heb ik reeds gegeven op de schriftelijke vragen die onder meer door de heer Franssen zijn gesteld.

De heer Franssen heeft nog gevraagd naar het overleg dat ik op 9 december met enkele vakbondsvoorzitters daaromtrent heb gevoerd. Hij vroeg naar de bedoeling van dat overleg. In dat overleg heb ik allereerst uiteengezet dat ik bereid ben, te praten over reële alternatieven, mits boter bij de vis; dat ik bereid ben om over alternatieven te praten ook als de wet in het Staatsblad zou zijn geplaatst.

Ik heb aan de vakbondsvoorzitters de vraag voorgelegd of het, mede in het licht van de verdere ombuigingen in de komende jaren, niet goed zou

Deetman

zijn om nog eens te kijken naar de korting van 1,65%. Ik wilde daarmee benadrukken dat het praten over alternatieven, mits zij uit financieel oogpunt deugdelijk zijn, op ieder moment kan. Dat gesprek heeft niet het resultaat opgeleverd dat ik had gehoopt.

Er is wel één alternatief op tafel gekomen, namelijk uitstel van betalingen. Ik heb dat punt zoëven al de revue laten passeren. Dit is uit financieel oogpunt geen deugdelijk alternatief. Ik heb hiermee een korte samenvatting van het overleg gegeven.

De heer Franssen heeft gevraagd naar het kabinetsberaad over het advies dat de Raad van State heeft uitgebracht. De conclusies van het kabinet zijn vervat in het nadere rapport aan de Koningin. Dat stuk is ook aan de Kamer gezonden. De uitkomst van dat beraad is in andere bewoordingen gesteld dan 'Jan zei tegen Piet het volgende, en die zei tegen Willem weer dat'.

Men heeft ook over de verdeelsleutel gesproken. Met name de heer Schutte heeft dat gedaan. De verdeelsleutel tussen de departementen is al een oud vraagstuk. Hoe vaak hebben wij hierover in deze Kamer niet gesproken?

Ik verwijs hierbij ook naar de opmerkingen die ik over dit punt in mijn politieke testament heb gemaakt. Ik houd de heer Schutte echter wel voor, dat hetgeen bij Onderwijs en Wetenschappen niet gebeurt, bij andere departementen gebeurt. Dat is het eerste dat wij scherp in het oog moeten houden. Wij zijn niet van de ombuigingen af.

In de tweede plaats is niet alleen het departement van Onderwijs en Wetenschappen een loongevoelig departement.

Het is weliswaar een departement dat op dit punt de andere departementen slaat, maar bij de andere departementen zijn er ook weer een aantal die op dit punt erg gevoelig zijn. Of het nu linksom of rechtsom is, in het totale pakket van ombuigingen binnen de rijksbegroting zal toch op een zeker moment het door het kabinet vastgestelde bedrag moeten worden gehaald.

Ik maak deze opmerking om enige relativering bij de verdeelsleutel aan te brengen. Als bij een andere verdeelsleutel de personeelscomponent buiten beschouwing gelaten zou worden, zou dit zeker niet uitsluiten, dat er toch arbeidsplaatsen in het

onderwijs zouden moeten worden afgebroken, via welke invalshoek dan ook.

Ik ben het overigens met de geachte afgevaardigde de heer Franssen eens, dat onderwijs er niet primair is om werkgelegenheid in stand te houden. Aangezien echter in het afgelopen decennium een beleid is gevoerd in de richting van kleinere klassen en aangezien wij in de afgelopen jaren en in de komende jaren met de terugloop van het leerlingental te maken hadden en hebben, met als gevolg een vermindering van de werkgelegenheid, moeten wij het werkgelegenheidsaspect zo goed mogelijk in het oog houden. Ik heb dit al benadrukt en voorgesteld om bij wetsontwerp voor de korting te stemmen, na goedvinden door het kabinet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gesproken over het tijdstip waarop de korting zou kunnen worden teruggebracht. Stel dat wij aan het einde van het jaar rond zijn met de HOS-nota en de Kernnota-BUWP en er zou een opbrengst zijn in 1984, dan komt de vraag van een vermindering van het kortingspercentage aan de orde. Dit moet, hoe dan ook, plaatsvinden bij algemene maatregel van bestuur.

De algemene maatregel van bestuur waarover nu wordt gesproken, geldt voor een jaar. Er zal dus in ieder geval na een jaar een wijziging moeten plaatsvinden. Ik heb reeds schriftelijk te kennen gegeven dat ik er geen probleem mee heb, de Kamer hierover in te lichten.

Tegen deze achtergrond vind ik het amendement van de heer Franssen wat overbodig, maar principieel bestaat er op dit punt geen verschil van inzicht. Hij moet echter wel in het oog houden, dat wij daardoor mogelijk in de komende jaren aan het eind van het jaar onder een zekere tijdsdruk komen te staan.

De heer Willems heeft een vraag gesteld over de voorbeelden van de doorbreking van het gecoördineerde overheidsperoneelsbeleid. Ik meen dat hij zei, dat een aantal vragen niet volledig beantwoord zijn bij de schriftelijke behandeling. In ieder geval zijn voorbeelden moeilijk te noemen, omdat er groepen overheidsperoneel zijn die een rechtspositie hebben die fors afwijkt van de regulier geldende rechtspositie.

In de loop van de tijd hebben zich positieve en negatieve afwijkingen voorgedaan. Een algemene verlaging van de VUT-leeftijd is bij voorbeeld niet van toepassing op militairen en

politie. In verband hiermee heeft de vorige minister van Binnenlandse Zaken gesproken over een lichte beschadiging die hiermee ongedaan wordt gemaakt.

De heren Schutte en Schreuders hebben gesproken over de netto-netto-koppeling van het minimumloon. Ik wil erop wijzen dat het minimumloon geen netto-minimumloon is, maar een minimum bruto maandloon. Ik wijs erop dat, indien het amendement van de geachte afgevaardigden mevrouw Kraaijeveld en de heer Franssen zou worden aanvaard, het probleem naar mijn oordeel van de baan is.

De heren Lankhorst, Schutte, Schreuders en Konings hebben vragen gesteld over de netto-effecten van de korting. Wanneer je naar de bruto percentages en naar de feitelijke uitkomsten van de absolute bedragen kijkt, levert bij voorbeeld een hoogleraar meer in dan een kleuterleidster. In de nettosfeer bestaat er relatief enig verschil; dat kale feit kan niet worden ontkend. Ik heb de beweegredenen, waarom gekozen is voor de 1,65%, al uiteengezet.

De heer Schreuders heeft gevraagd naar het moment waarop de premie ingevolge de Ziekenfondswet zal worden geheven. Deze wordt berekend over het loon na aftrek van de interim-inhouding in het onderwijs. De gedachte die de heer Schreuders op dit punt aanvankelijk had, was dus niet geheel juist.

Ik wil nog ingaan op de kwestie omtrent het verplegend personeel bij de academische ziekenhuizen. De heren Mik en Konings hebben hierover gesproken. Ik wil opmerken dat de rechtspositie van het verplegend personeel bij de academische ziekenhuizen en bij algemene ziekenhuizen verschillend is. Verplegend personeel bij academische ziekenhuizen is overheidsperoneel.

Verplegend personeel bij de algemene ziekenhuizen is trendvolger. Er is een privaatrechtelijke overeenkomst. Er zijn bij voorbeeld ook verschillen in het bruto-nettotraject. Als het amendement van de geachte afgevaardigden mevrouw Kraaijeveld-Wouters en de heer Franssen zou worden aangenomen, is dit punt een theoretisch probleem geworden.

De geachte afgevaardigde mevrouw Kraaijeveld heeft gesproken over de positie van de kleuterleidsters bij de invoering van de HOS-nota. Zij vroeg ernaar hoe, als er een toename in inkomen zou zijn ten gevolge van de voorstellen in deze nota, een en ander

Deetman

zich tot de korting zou verhouden. Als de voorstellen in de HOS-nota op de desbetreffende punten worden overgenomen, zal de leraar in de basisschool gesalarieerd worden volgens schaal 89 BBRA.

Het maximum van schaal 89 is hoger dan het maximumsalaris van de kleuterleidster A. Dit geldt niet voor het maximumsalaris van kleuterleidster B. De periodieken in de BBRA-schalen zijn echter aanzienlijk groter dan de leeftijdsperiodieken op dit moment in het onderwijs. Hierdoor ontstaat toch een voordeel voor de kleuterleidster, uitgaande van een inkomen gedurende de totale carrière van een onderwijsgevende.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Vlies heeft een aantal opmerkingen gemaakt die onder meer betrekking hadden op de opschuiving van voorschotten en dergelijke. Ik heb hierop al gedeeltelijk geantwoord.

De heer Van der Vlies heeft er ook op gewezen, dat bij voorbeeld premieheffing uitgesteld zou kunnen worden. Dergelijke maatregelen zijn in de afgelopen vier à vijf jaren al genomen. Zij zijn niet ongedaan gemaakt en alle rek is er nu uit! Wij kunnen in dit kader geen soelaas vinden, ook niet voor één jaar.

De geachte afgevaardigde de heer Konings heeft gezegd, dat het aanvaardbaar is om vooruit te lopen op de HOS-nota. Ik hoop dat ik heb duidelijk gemaakt, dat het, wat het regeringsvoorstel betreft, een vooruitlopen is op de opbrengst van de HOS-nota.

Het overleg over de HOS-nota moet namelijk nog voluit worden gevoerd en ik wil geenszins op de inhoud van die voorstellen vooruitlopen. Het wetsontwerp voorziet er ook in, als de opbrengst van de HOS-nota en de Kernnota BUWP niet voldoende is, de korting ongedaan te maken.

De geachte afgevaardigde de heer Franssen heeft gesproken over de uitgangspunten die zouden kunnen gelden bij de beoordeling van dit wetsontwerp. Mij is daarbij de opmerking opgevallen, dat onderwijs een gemeenschapsvoorziening zou zijn. Dit zou inhouden dat een korting dan ook niet voor de hand lag. Als de heer Franssen dit bedoelde, moet ik erop wijzen dat het ook niet voor de hand lag. Er moest een specifieke reden zijn. Deze heb ik echter uiteengezet.

Het wil natuurlijk niet zeggen dat er helemaal geen ombuigingen kunnen plaatsvinden op de onderwijsbegro-

ting, omdat onderwijs een gemeenschapsvoorziening is, ook als die ombuigingen verlies aan werkgelegenheid tot gevolg zouden hebben!

De heer **Franssen** (VVD): Ook dat heb ik in mijn verhaal betoogd.

Minister **Deetman**: Ik wilde het slechts stipuleren. Op dit punt mag geen misverstand tussen ons bestaan.

Ik hoop dat ik in voldoende mate op de kwestie van de alternatieven ben ingegaan.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 23.04 uur.

Noot 1 (zie blz. 1363)

BIJVOEGSEL

Schriftelijke antwoorden van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid op vragen, gesteld bij de openbare behandeling in tweede termijn van een aantal sociale wetsontwerpen

Wetsontwerp 17 467 (Kinderbijslagen)

Verhoging kinderbijslagen

Door de heer Leerling is gevraagd wat het betekent voor de kinderbijslag indien met inachtneming van de voorziene besparing van 55 mln. niet alleen de kinderbijslag voor de eerste twee kinderen worden ontdooid, maar ook een verhoging plaatsvindt voor alle kinderen. Wanneer de 150 mln. die nu in de kinderbijslag voor de koopkrachtverbetering is uitgetrokken, niet alleen gebruikt wordt voor de verhoging van de kinderbijslag voor het 1e en 2e kind maar voor alle kinderen dan kan de verhoging van de kinderbijslagbedragen per 1 januari 1,45% bedragen (i.p.v. 2,06 nu voor de 1e en 2e kinderen). Het effect voor een minimumloner met twee kinderen ten opzichte van het regeringsvoorstel bedraagt ca. - 0,1% koopkracht (f 18 per jaar).

De reden dat de verhoging beperkt blijft tot het eerste en tweede kind is in de eerste plaats budgettair. Er is slechts f 150 mln. beschikbaar. De twee redenen is dat hiermee vooral gezinnen met jongere kinderen gebaat zijn. De grotere gezinnen waar normaliter meer oudere kinderen in voorkomen, hebben vooral baat van de per 1 januari a.s. in te voeren leeftijdsafhankelijkheid.

Wetsontwerp 17 647 (Minimumdaglonen)

Cumulatieve effecten

Mevrouw Ter Veld heeft herhaald gevraagd naar de gezamenlijke effecten van de voorgestelde maatregel met betrekking tot het minimumdagloon en de voorgestelde belastingmaatregel voor tweeverdieners. In algemene zin wil ik stellen, dat de fiscale maatregel op een brede groep inkomensgenieters is gericht en ook als zodanig moet worden beoordeeld.

Het effect van de tweeverdienersmaatregel is niet voor alle situaties negatief: mijn collega van Financiën zal daar ongetwijfeld uitgebreider op ingaan.

Met betrekking tot de minimumdagloners kan ik in het kort het volgende meedelen. Wanneer de man het minimumdagloon heeft en de vrouw eveneens een full-time inkomen heeft, werkt de fiscale maatregel voor hen gezamenlijk gunstig uit. In een dergelijk geval daalt de gezamenlijk verschuldigde belasting met f 100 per jaar. In dit geval wordt het inkomenseffect van het wegvallen van het minimumdagloon dus gemiddeld. In de omgekeerde situatie – dus de vrouw heeft het minimumdagloon en de man heeft full-time inkomsten – heeft de fiscale maatregel een nadelig resultaat. Ik wil er echter op wijzen, dat het in beide gevallen gaat om een gezin met een gezamenlijk inkomen van tenminste 1½ x modaal.

Wetsontwerp 17 674 (afschaffing WAM-toeslag)

1. Aantasting verworven rechten

Mevrouw Brouwer meende, dat zij geen antwoord had gekregen op haar vraag, hoever de Regering denkt te kunnen gaan met aantasting van verworven rechten. Zij vroeg naar de visie van de Regering daarop. In mijn antwoord in eerste termijn ben ik mede naar aanleiding van de vragen van mevrouw Brouwer nader ingegaan op de kwestie van de verworven rechten. Ik heb gesteld – ook in de nota naar aanleiding van het verslag – dat handhaving van verworven rechten niet altijd mogelijk is.

In het afwegingsproces, dat moet plaatsvinden bij het treffen van maatregelen – dat geldt evenzeer voor verbeteringen als voor verslechteringen – zal altijd een nauwkeurige vergelijking moeten worden gemaakt tussen de positie van de bij de

invoering reeds lopende gevallen en nieuwe gevallen. Daarbij dient bij iedere nieuwe maatregel het beginsel van gelijkheid tussen personen, die in een overeenkomstige positie verkeren te worden gewogen.

Het mag niet zo zijn, dat voor een lange reeks van jaren uitsluitend de datum waarop men arbeidsongeschikt werd bepalend is of men een hogere of lagere uitkering krijgt. Dat hierbij zorgvuldig te werk dient te worden gegaan vereist verder geen betoog.

Als rechtsgronden voor het maken van onderscheid tussen oude en nieuwe gevallen zie ik de noodzaak rekening te houden met bestaande en gewekte inkomensverwachtingen, alsmede de noodzaak aanpassing mogelijk te maken van het bestedingspatroon aan de nieuwe inkomenssituatie.

2. Positie oorlogsslachtoffers

Mevrouw Brouwer herhaalt in de tweede termijn nogmaals haar bezwaar om de beëindiging van de vereveningstoelagen ook te laten gelden voor de oorlogs- en vervolgingslachtoffers. Bij het invoeren van de vereveningsbijdragen in 1979 is door de Tweede Kamer en met name ook door de CPN – mevrouw Brouwer wees hier reeds op – uitvoerig gediscussieerd over de vraag of deze vereveningsbijdrage ook zou moeten gelden voor de regelingen van deze oorlogs- en vervolgingslachtoffers.

Ook toen is door de Regering het heel bijzondere karakter van deze regeling onderkend. Ook is er toen op gewezen dat de aanpassing van deze regelingen plaatsvindt middels hetzelfde bruto-aanpassingsmechanisme als voor de WAO geldt voor de aanpassing van de daglonen. Wanneer dit mechanisme een correctie ondergaat, werkt deze correctie ook door in alle wetten en regelingen die hetzelfde indexeringsmechanisme hanteren.

Nu we staan voor de beëindiging van de vereveningstoelagen, dient ook deze beëindiging te gelden voor alle wetten en regelingen die hetzelfde indexeringsmechanisme hanteren. Hiermee en ik wil dit nog eens benadrukken, wordt niets afgedaan aan het bijzondere karakter van de regelingen voor de verzets- en oorlogsslachtoffers en aan de waardering die ik heb voor deze groep mensen.

3. Mevrouw Kraaijeveld-Wouters had in eerste termijn gevraagd naar enig

inzicht in de diverse categorieën uitkeringsgerechtigden en de concrete netto-effecten van de door haar voorgestelde maatregelen op het punt van het gefaseerd wegwerken van de vereveningstoeslagen. Bij mijn antwoord in eerste termijn is een dergelijk overzicht toegezegd. Dit overzicht gaat als bijlage I hierbij.

Wetsontwerp 17 675 (Samenloop WAO/AAW met loon)

1. Overgangstermijn

De heer Buikema heeft met het oog op de overgangsregeling de vraag gesteld of indien na verloop van zes jaar nog een toeslag resteert van meer dan f4,60 per dag dat resterende bedrag op dat moment in één keer komt te vervallen. In antwoord daarop deel ik mee dat met de vermindering van de toeslag net zo lang zal worden doorgegaan totdat deze nihil is. In de betreffende overgangsregeling is geen tijdlimiet opgenomen.

2. Ex-mijnwerkers

Wat betreft de vraag van de heer Buikema om rekenvoorbeelden van ex-mijnwerkers die in WSW-verband werkzaam zijn mag ik hem wijzen op de door mij in de eerste termijn gedane toezegging dat ik die voorbeelden rond eind januari aan de Kamer zal doen toekomen.

De thans voorgestelde regeling zal op gelijke wijze gelden als voor alle andere WSW-werknemers met een AAW/WAO-uitkering.

Ik kan nog mededelen dat alleen voor degenen die uitsluitend aan hun arbeidsovereenkomst met DSM Limburg BV een WSW-dienstverband zijn aangegaan onder gelijktijdige tewerkstelling bij de Stichting Bedrijven van het Fonds voor Sociale Instellingen garantieregelingen van toepassing kunnen zijn.

Deze DSM-regelingen betreffen:

- a. de regeling van een aanvullende toeslag bij een WSW-dienstbetrekking;
 - b. de regeling van een blijvende toeslag bij een WSW-dienstbetrekking;
- Beide regelingen zijn te zien als een garantieregeling van de oude werkgever voor het nieuwe inkomen ten opzichte van het vroeger genoten loon.

Gelet op de korte tijd ontbreken mij thans concrete gegevens om de werking van die regelingen aan de hand van de reële gevallen in een rekenvoorbeeld uiteen te zetten.

Doch, zoals door mij is toegezegd, zal daarop in januari door mij worden teruggekomen.

3. Overige WSW-maatregelen

Mevrouw Ter Veld en de heer Buikema hebben mij gevraagd nog terug te komen op de voornemens die bestaan specifiek op het terrein van de arbeidsvoorwaarden voor WSW-werknemers.

De heer Buikema heeft daarbij gevraagd om een overzicht van de verschillende maatregelen uitgesplitst naar wet of besluit, en uitgesplitst naar ingangsdatum vóór en ná 1-1-1983. Bedoeld overzicht gaat als bijlage II hierbij.

Ik ben bereid over bedoelde maatregelen in het aangemelde mondelinge overleg met de Kamer van gedachten te wisselen. Echter, de bevestiging van de WSW-lonen zal per 1-1-1983 doorgang moeten vinden; het betreft hier zoals ik al eerder heb gezegd een gevolg van bestaand beleid, waar het de mutaties van WSW-arbeidsvoorwaarden betreft. Met betrekking tot het afschaffen van het kostwinnersbegrip en het afschaffen van de betaling van reistijd merk ik op dat het geen maatregel is, die voor alle WSW-werknemers gevolgen heeft; deze maatregelen zullen per 1-1-1983 in werking moeten treden. De overige maatregelen kunnen, zoals gezegd, wachten tot na het mondeling overleg over de WSW.

Met het bovenstaande heb ik tevens een antwoord gegeven op de vraag van de heer v.d. Vlies of ik besloten heb dan wel overweeg of de ingangsdatum van de eigen bijdrage in de vervoerskosten kan worden verschoven.

4. Mutatiebeleid WSW

Mede naar aanleiding van de discussie met mevrouw Ter Veld over het mutatiebeleid in de sociale werkvoorziening, merk ik daaromtrent nog het volgende op.

De arbeidsvoorwaarden in de sociale werkvoorziening zijn afgestemd op de arbeidsvoorwaarden zoals die elders rechtens geldend of gebruikelijk zijn, derhalve zowel de arbeidsvoorwaarden zoals die in het bedrijfsleven gelden, als de arbeidsvoorwaarden voor de ambtenaren en de werknemers in de collectieve sector.

We praten dan over het niveau van de arbeidsvoorwaarden. Ik wijs er nog op, dat bij voorbeeld de lonen in de

sociale werkvoorziening in de jaren zeventig opnieuw zijn vastgesteld door middel van een loonvergelijkend onderzoek; regelmatig worden ook de andere arbeidsvoorwaarden getoetst aan hetgeen buiten de sociale werkvoorziening geldt.

Iets anders is de regelmatige aanpassing van bij voorbeeld de lonen; dan spreken we over het mutatiebeleid.

Vanaf januari 1982 is door mijn voorganger, mevrouw Dales een mutatiebeleid ingezet, waarbij voor deze mutaties aangesloten wordt bij hetgeen daaromtrent wordt vastgesteld voor de werknemers in de gesubsidieerde en gepremieerde sector.

De toenmalige Staatssecretaris mevrouw drs. C. I. Dales had hiervoor twee redenen:

1. De arbeidsvoorwaarden van de WSW-werknemers worden evenals die van de werknemers in de gepremieerde en gesubsidieerde sector, bekostigd door de overheid. Er was geen reden om matiging in de collectieve sector niet ook toe te passen op de werknemers in de sociale werkvoorziening.

2. Het was gewenst een voor iedereen inzichtelijk en systematisch beleid met betrekking tot de mutaties te voeren. Dat is niet altijd zo geweest. Illustratief is het niet toepassen van de Bestekkortingen op de WSW-lonen die wel op de lonen in de collectieve sector werden toegepast, terwijl de halvering van periodieke verhogingen, die niet van toepassingen was op de lonen van de werknemers in de collectieve sector, wel op de WSW-lonen werd toegepast. Door het mutatiebeleid in de collectieve sector te volgen voor de arbeidsvoorwaarden in de sociale werkvoorziening is deze onduidelijkheid weggenomen.

Ik hoop met het voorgaande wat meer duidelijkheid te hebben verschaft over de onder het vorige kabinet ingeslagen weg wat het mutatiebeleid betreft. Wat de huidige Regering deed op 1 juli jl. en zal doen op 1 januari a.s. is een voortzetting van dat beleid, dat door het huidige kabinet wordt onderschreven.

Met betrekking tot de positie van de WSW-werknemers heeft mevrouw Ter Veld ook een relatie gelegd tussen de loonwijziging per 1 juli 1982, waarbij de gesubsidieerde en gepremieerde sector is gevolgd enerzijds, en de voorgenomen wijziging van de anti-cumulatieregeling, waarbij het bedrijfsleven zou worden gevolgd anderzijds. Zij ziet een discrepantie tussen beide zaken.

Ik wil er in de eerste plaats op wijzen dat de bepalingen van de anti-cumulatieregeling niet kunnen worden gerekend tot de arbeidsvoorwaarden van de WSW-werknemers, zodat om die reden reeds een vergelijking tussen de loonaanpassingen en de anti-cumulatieregeling mijns inziens niet opgaat.

Daarnaast is het echter nog zo, dat de voorgestelde anti-cumulatiebepaling van loon met AAW/WAO-uitkering zal gelden voor alle werknemers op wie de WAO van toepassing is, waartoe zowel de groep WSW-werknemers als ook de werknemers in het bedrijfsleven en het grootste deel van de werknemers in de gesubsidieerde en gepremieerde sector behoren.

5. 6 maanden termijn

Mevrouw Brouwer heeft gevraagd wat de achtergrond is van de voorgestelde maximale toepassingstermijn van zes maanden in de artikelen 33 AAW en 44 WAO. In dat verband vroeg zij tevens of die regeling ertoe leidt dat een arbeidsongeschikte die in WSW-verband werkzaam is daardoor eerder zal worden afgeschat dan thans het geval is.

Zoals wellicht bekend is, is in de huidige artikelen 33 AAW en 44 WAO niets bepaald over de duur van de toepassing van die artikelen. In de uitvoeringspraktijk adviseert de GMD de toepassing voor veelal ten minste drie maanden of tot nader advies.

Door thans in die artikelen een toepassingstermijn van zes maanden op te nemen, welke termijn door de SVR kan worden verlengd, wordt, evenals bij het eerste lid van die artikelen het geval is, daarmee de uitvoeringspraktijk met een ruime marge in de wet vastgelegd.

Voorts kan ik mededelen dat bij samenloop van arbeidsongeschiktheidsuitkering met WSW-loon de toepassing van die artikelen niet aan de orde is. Op WSW-werknemers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering zullen de thans voorgestelde artikelen 34 AAW en 45 WAO van toepassing zijn. Toepassing van die artikelen zal niet tot afschatting leiden omdat dan geen sprake is van passende arbeid.

6. Uitstelregeling

Hoewel ik begrip heb voor het voorstel van mevrouw Ter Veld om de regeling uit te stellen ben ik van mening dat het huidige wetsontwerp reeds voorziet in een zodanig gefaseerde beëindigingsregeling dat de

negatieve inkomenseffecten, samenhangend met dit wetsontwerp naar mijn oordeel in voldoende mate worden gemitigeerd. Voorts heeft het voorstel van mevrouw Ter Veld niet onbelangrijke financiële effecten. Zo betekent uitstel van invoering voor 1983 in ieder geval een besparingsverlies van 15 mln.

Het totale besparingsverlies is afhankelijk van de wijze waarop de beëindigingsregeling eventueel wordt gewijzigd. Indien in 1984 de afbouw wordt verdubbeld, blijft het verlies beperkt tot het bedrag in 1983 dat wil zeggen 15 mln. Het wegwerken zou in dat geval in 1984 minimaal 100 gulden per maand bedragen en maximaal 200 gulden. Dit brengt in 1984 echter aanzienlijke inkomenseffecten met zich mee.

Wordt de regeling niet gewijzigd, dan betekent dat voor de jaren dat de regeling effectief is (ca. 6 à 7 jaar) een totaal cumulatief besparingsverlies van ca. 65 mln.

Op grond van deze argumenten acht ik het voorstel niet gewenst.

Voorts handhaaft mevrouw Ter Veld haar oorspronkelijke voorstel tot een grotere fasering in de beëindiging van de vereveningstoelagen.

Zoals al eerder in dit debat opgemerkt zou dit leiden tot grote besparingsverliezen, nl. van 185 mln. in 1983, olopend uiteindelijk tot ca. 400 mln. Ook dit voorstel van mevrouw Ter Veld acht ik niet realiseerbaar.

7. Rekenvoorbeeld

Naar aanleiding van de door mij aan mevrouw Groenman ter hand gestelde rekenvoorbeelden vroeg mevrouw Brouwer nog of de in dat voorbeeld optredende inkomensachteruitgang het somberste beeld is. In de meest ongunstige situatie kan de optredende inkomensachteruitgang hoger uitvallen (ca. f 400 per maand bruto).

Op de persoon in de meest ongunstige situatie is het volgende van toepassing:

- zij werkt 8 uur per week in WSW-verband
- zij heeft recht op een WAO-uitkering op basis van het minimumdagloon WAO.
- haar eigen loon is het minimumloon
- haar WSW-loon is het loon van loongroep IV periodiek 6
- haar standaard WSW-loon is het standaardloon in loongroep II.

Hierbij kan worden opgemerkt dat dit een nogal hypothetisch voorbeeld

betreft, omdat mag worden verondersteld dat een part-time WSW-dienstverband van 8 uur per week zeldzaam is.

Wijziging bijstandsregeling vrijlating inkomsten.

Over de budgettaire gevolgen van de wijziging en van de voorstellen in de moties tot verruiming van de vrijlating voor één-ouder-gezinnen zijn door mevrouw Groenman en de heer Buurmeijer nog vragen gesteld. Voor de duidelijkheid herhaal ik eerst wat hierover in de notitie voor de vaste commissie is uiteengezet.

De voorgenomen wijzigingen zouden oorspronkelijk per saldo budgettair neutraal zijn. Daarna is in het kader van de ombuigingen besloten het vrijlatingspercentage voor iedereen te verlagen van 33 $\frac{1}{3}$ % naar 30%, een besparing van f 4 mln.

Vervolgens is rekening gehouden met de gunstige gedragsreacties van de verruiming van de vrijlating tot alle inkomsten uit arbeid. Uiteraard gaat het hierbij om veronderstellingen over deze gedragsreacties, die een marge laten. Daarom is de totale besparing gesteld op f 5 à f 10 mln. en ingeboekt op f 7,5 mln. Ik concludeer hieruit het volgende.

In de eerste plaats vloeit de ombuiging niet voort uit beperkingen voor één-ouder-gezinnen, maar uit verlaging van het algemeen geldende vrijlatingspercentage. Voorts is hier geen sprake van een exacte berekening maar van een raming, omdat niet alleen bedragen en percentages veranderen, maar ook het systeem op zich door de opheffing van het onderscheid tussen hoofd- en neven-diensten.

Dit in antwoord op de heer Buurmeijer, die tot een lagere besparing komt waarvan ik de door hem gemaakte veronderstellingen en gebruikte gegevens niet ken en ook niet tot uitgangspunt kan nemen. Tenslotte leiden zowel mijn voorstel als de varianten, die in de vaste commissie aan de orde zijn geweest, allen tot gedragsreacties.

Bij de voorgelegde berekeningen is uitgegaan van dezelfde gedragsreacties bij mijn voorstel en de varianten om een juiste vergelijking tussen de diverse varianten mogelijk te maken. Ik hoop dat hiermee de twijfel op dit punt bij mevrouw Groenman is weggenomen.

De variant, waarin de eerste vrijlating voor éénouder-gezinnen volledig wordt gehandhaafd op 10%

van het netto minimumloon is in de notitie gesteld op f 12 mln. meerkosten ten opzichte van het ontwerp-besluit.

Mijn voorstel van een eerste vrijlating van 5% kost de helft: f 6 mln. Deze is gevonden door de verlaging van het vrijlatingspercentage. De heer Buurmeijer heeft in eerste termijn dan ook terecht gesteld dat een vrije voet van 10% nu nog f 6 mln. meer kost dan de door mij voorgestelde regeling. Zijn opmerking dat dit aanzienlijk minder is dan de f 12 mln. die de regering voorrekende is echter onjuist omdat die uitgang van de vergelijking met het ontwerp-besluit.

In tweede termijn heeft de geachte afgevaardigde gesteld dat deze f 6 mln. er alsnog bij moet, zodat zijn motie kan worden uitgevoerd. Ik heb al duidelijk gemaakt waarom dit niet kan. Maar ik wil hiermee ook het misverstand wegnemen dat wij over de budgettaire gevolgen op zich van zo'n verruiming van mening zouden verschillen.

Mevrouw Groenman heeft gezegd, dat ik het voorstel dat zij in haar motie

gedaan heeft, niet goed begrepen zou hebben. Ik heb haar wel degelijk goed begrepen. Haar voorstel is: een eerste vrijlating van 10% van het netto-minimumloon en handhaving van het maximum op 15% van het netto-minimumloon, te bereiken bij inkomsten van 50% van het netto-minimumloon.

Uit dit voorstel vloeit rekenkundig voort, dat van inkomsten boven f 145,20 nog maar $\frac{1}{3}$ deel kan worden vrijgelaten. Mevrouw Groenman heeft gelijk, dat er bij inkomsten tot f 580,80 de rekensom dan wel in totaal op een hoger vrijgelaten bedrag uitkomt dan in mijn voorstel. Maar ik blijf erbij dat er weinig stimulans van uitgaat om méér te gaan verdienen dan f 145 omdat van dat meerdere maar zo weinig overblijft.

Tenslotte wil ik bij de budgettaire kant van dit onderwerp nog graag iets meedelen over de landelijke gegevens, die zijn gebruikt. Mevrouw Groenman heeft hiernaar gevraagd. In het interruptiedebatje is hierbij enige onduidelijkheid ontstaan wat deze gegevens inhouden. Ik wil deze onduidelijkheid graag rechtzetten.

Ik heb gesproken over gegevens van de sociale diensten in geheel Nederland. Deze gegevens zijn echter niet verkregen door opvraging bij een groot aantal afzonderlijke sociale diensten maar uit de totaalstatistiek die jaarlijks van de Algemene Bijstandswet wordt opgesteld.

In deze statistiek zijn de gegevens van alle sociale diensten verwerkt; de gegevens van de afzonderlijke diensten zijn daarin niet meer herkenbaar.

De suggestie mijnerzijds dat er een aparte lijst zou kunnen worden opgesteld van de gemeenten die in een steekproef betrokken zijn is dus onjuist. Mevrouw Beckers heeft gevraagd of het door mij in mijn antwoord in eerste termijn genoemde bedrag van 260 mln. dat gemoeid zou zijn met een verhoging van de bijstandsnorm voor één-ouder-gezinnen van 90% naar 100% van het netto-minimumloon inclusief belasting en premies is. Het antwoord daarop is bevestigend.

	Dagloon Toeslag = 0 1-1-1983 kind = 0					Toeslag = 0 kind = 2				
	tariefgroep					tariefgroep				
	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
Min. +	130	- 9,1	- 8,9	- 8,7	- 9,0	- 7,8	- 7,7	- 7,5	- 7,9	
Modaal	144	- 9,7	- 9,3	- 9,2	- 8,5	- 8,3	- 8,1	- 8,1	- 7,5	
1½ x modaal	216	- 10,4	- 11,4	- 11,1	- 10,7	- 9,3	- 10,3	- 10,0	- 10,0	
Max.	262	- 9,5	- 8,4	- 9,4	- 9,7	- 8,7	- 7,7	- 8,7	- 9,0	

	Dagloon Toeslag = ½ 1-1-1983 kind = 0					Toeslag = ½ kind = 2				
	tariefgroep					tariefgroep				
	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
Min. +	130	- 8,2	- 8,0	- 7,8	- 8,1	- 7,0	- 6,9	- 6,8	- 7,1	
Modaal	144	- 8,7	- 8,3	- 8,3	- 7,5	- 7,5	- 7,3	- 7,3	- 6,6	
1½ x modaal	216	- 9,3	- 10,3	- 10,1	- 9,8	- 8,4	- 9,3	- 9,1	- 9,1	
Max.	262	- 8,5	- 7,4	- 8,4	- 8,6	- 7,8	- 6,8	- 7,7	- 7,9	

Opmerkingen:

- Het minimum-niveau is niet relevant wegens de afwezigheid van een verevenings-toeslag.
- M.b.t. het prijsindexcijfer is uitgegaan van 4% overeenkomend met het beeld behorend bij basisprojectie I in de brief van 9 december.

Tariefgroep I: werkende gehuwde vrouw
 II: alleenstaande jonger dan 35 jaar
 III: idem vanaf 35 jaar of gescheiden jonger dan 35 jaar
 VI: gehuwden of eenoudergezinnen met kinderen beneden 18 jaar.

Aantal gerechtigden met vereveningstoeslag gemiddeld in 1983 bij ongewijzigd beleid

waarvan:

tariefgroep I	265 000
tariefgroep II	31 000 (12%)
tariefgroep III	69 000 (26%)
III incl. toeslag + IV	164 000 (62%)

NB: Verdeling van deze geïsoleerde groep is niet beschikbaar. Verondersteld is dat deze niet afwijkt van de verdeling van de totale groep. Deze verdeling heeft betrekking op het jaar 1980. De tariefgroepen II en III worden in de statistiek niet nader onderverdeeld.

Maatregel	Ingangsdatum	Wet/Besluit
1. Bevriezing WSW-lonen	1-1-1983	gevolg mutatiebeleid
2. Afschaffen kostwinnersbegrip (alleen nieuwe gevallen!)	1-1-1983	besluit
3. Afschaffen betalen reistijd	1-1-1983	besluit
4. Invoering eigen bijdrage reiskosten	1-7-1983	besluit
De hiernavolgende voornemens zullen zo spoedig mogelijk aan de Kamer worden voorgelegd c.q. geëffectueerd, doch in ieder geval niet vóór het mondeling overleg over de WSW.		
5. Wijziging scholings- en vormings-artikel		wet
6. Afschaffen van de mogelijkheid tot vergoeding in kosten in de privé-sfeer		wet
7. Vastlegging opbouwsysteem voor berekening vakantietoeslag		besluit
8. Invoering verjaarsstermijn voor opbouw van vakantiedagen		besluit
9. Voorschrijven van het functie-classificatie-systeem		besluit
10. Enkele aanpassingen die uitsluitend een verduidelijking van bestaande regels beogen		besluit

Noot 2 (zie blz. 1407)

Voorbeeld

Uitgegaan wordt van:

- gehuwde vrouw
- arbeidsongeschiktheidspercentage 80–100
- minimum WAO-dagloon f 123,32
- werktijd is om dringende redenen verkort tot 20 uur per week (artikel 14, lid 3, Besluit arbeidsvoorwaarden sociale werkvoorziening)
- evenredig verlaagd WSW-loon, loongroep I, schaal 2 (f 48,85 per dag)
- standaard loon f 93,38

A. Situatie per 31 december 1982

Toepassing artikel 46, WAO

– WAO-uitkering 80% van 100/107,5 x f 123,32	= f	91,78
– totaal van het evenredig verminderd standaardloon en de WAO-uitkering f 46,69 + f 91,78	= f	138,47 (a)
– 90% van 100/107,5 x f 123,32	= f	103,24 (b)
– overschrijding van 90% van het WAO-loon met	f	35,23 (a–b)
Van WAO-uitkering uit te keren bedrag f 91,78 – f 35,23	= f	56,55

In dit voorbeeld bedraagt het inkomen per dag:

evenredig verlaagd WSW-loon, loongroep I, schaal 2	f	48,85
gekorte WAO-uitkering	f	56,55 +
	f	105,40
7,5% vakantiebijslag	f	7,91 +
Totaal inkomen	f	113,31 p.d.

B. Situatie per 1 januari 1983

Nader gegeven

- 20 uur per week in WSW-verband in deeltijd werkzaam
- evenredig verlaagd WSW-loon, loongroep I, schaal 2 f 48,85 per dag